TÜRKÇEDE KESİNLİK

Sema ÇOLAK

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 2024

TÜRKÇEDE KESİNLİK

Sema ÇOLAK

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2024

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sema ÇOLAK tarafından hazırlanan TÜRKÇEDE KESİNLİK başlıklı bu çalışma 04.07.2024 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Türk Dili Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Engin YILMAZ

Başkan

Üye Prof. Dr. Erdoğan BOZ

(Danışman)

Doç. Dr. Duygu KAMACI GENCER

Üye

ONAY

.../07/2024

Prof. Dr. Oytun MEÇİK

Enstitü Müdürü

.../07/2024

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması hâlinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Sema ÇOLAK
İMZA

ÖZ

TÜRKÇEDE KESİNLİK

ÇOLAK, Sema

Yüksek Lisans, 2024

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ BİLİM DALI

Danışman: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

İnsanlar, yüzyıllardır kesinlik arayışı içerisinde olmuş ve bu arayış, başta felsefe olmak üzere hukuk, matematik, mantık ve dilbilim gibi birçok bilim alanının araştırma konusu hâline gelmiştir. Günlük yaşamın içinde de oldukça etkili olan kesinlik, iletişimde doğru anlaşılmayı sağlayarak ve karar verme süreçlerini kolaylaştırarak güçlü bir güven duygusu sağlamaktadır. İnsan doğasında bulunan merak, keşfetme arzusu, yaşamı anlamlandırma ve belirsizlikleri giderme çabası yüzyıllardır süregelerek bilgi edinme sürecinin temelini oluşturmuş, bu sebeple kesinlik ile bilgi doğrudan ilişkilendirilmiştir. Bilgi düzeyindeki derecelerden biri olan kesinlik; şüphe duyulmayan, emin olunan ve hiçbir tereddüdü içinde barındırmayan bilgiyi göstermektedir. Konuşur ifadesini daha açık ve seçik bir şekilde aktarmak için kesinlik işaretleyicilerini kullanmaktadır. Bu işaretleyiciler, iletişim anında konuşur ve dinleyici arasındaki bilgi alışverişinde yanlış anlaşılmaların önüne geçerek dilin gücünü ve etkisini artırmakta, istenen mesajı karşı tarafa doğru ve kesin bir şekilde iletilmesine yardımcı olmaktadır.

Bu tez çalışmasında, öncelikle kesinlik kavramı geniş bir bakış açısıyla ele alınarak teorik alt yapı oluşturulmuş, ardından Türkiye Türkçesinde kullanılan kesinlik işaretleyicileri "Salkım Hanım'ın Taneleri" adlı film senaryosu üzerinde tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan taramanın sonucunda kesinlik anlam alanını işaretleyen biçimbirimsel, biçim-sözdizimsel, sözlüksel-sözdizimsel (Adlar/Eylemler (Yüklem), Belirteçler, Ünlemler) olmak üzere birçok işaretleyici bulunmuş, diyalog içerisinde nasıl ve ne şekilde kullanıldığı gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, Kesinlik, Kiplik, Bilgi Kipliği, Kesinlik İşaretleyicileri.

ABSTRACT

CERTAINTY IN TURKISH

ÇOLAK, Sema

Master Degree, 2024

DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

FIELD OF TURKISH LANGUAGE

Advisor: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Humans, have been in search of certainty for centuries, and this search has become the subject of research in many fields of science such as philosophy, law, mathematics, logic and linguistics. Certainty, which is also very effective in daily life, provides a strong sense of trust by ensuring correct understanding in communication and facilitating decision-making processes. The curiosity inherent in human nature, the desire to discover, the effort to make sense of life and eliminate uncertainties have formed the basis of the process of acquiring knowledge for centuries, and for this reason, certainty and knowledge have been directly associated. Certainty; which is one of the degrees in the level of knowledge, shows the knowledge that is not in doubt, is sure and does not contain any hesitation. The speaker uses certainty markers to convey his/her utterance more clearly and precisely. These markers increase the power and impact of language by preventing misunderstandings in the exchange of information between the speaker and the listener at the time of communication, and help to convey the desired message to the other party accurately and precisely.

In this thesis, firstly, the concept of certainty is discussed from a broad perspective and the theoretical background is created, and then the certainty markers used in Turkey Turkish are tried to be identified on the movie script "Salkım Hanım'ın Taneleri". As a result of the scanning, many markers including morphological, morpho-syntactical, lexical-syntactical (Nouns/Verbs (Predicate), Adverbs, Exclamations) marking the meaning field of certainty were found and it was tried to show how and how they were used in the dialogue.

Keywords: Turkey Turkish, Certainty, Modality, Epistemic Modality, Markers of Certainty.

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ iv
ÖZ v
İÇİNDEKİLER vii
TABLOLAR LİSTESİ x
KISALTMALAR VE İŞARETLER xi
ÖN SÖZ xii
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 3
KESİNLİK (KAVRAM, TANIM, TASNİF) 3
1.1. Kesinlik Kavramı 3
1.1.1. Köken, Kavram ve Tanım 3
1.1.2. Doğa Bilimlerinde Kesinlik 4
1.1.3. Sosyal Bilimlerde Kesinlik 6
1.1.4. Bilimde Kesinlik Eleştirisi 6
1.1.5. Kesinlik ile İlişkili Kavramlar 8
1.1.5.1. Kesinlik ve Şüphe 8
1.1.5.2. Kesinlik ve Bilgi 9
1.1.5.3. Kesinlik ve Dogmatizm 10
1.2. Kesinlik Teorileri 12
1.2.1. Moore'un Kesinlik Teorisi 12
1.2.2. Wittgenstein'ın Kesinlik Teorisi 17
1.3. Bilim Alanlarında Kesinlik 21
1.3.1. Felsefede Kesinlik 21
1.3.2. İlahiyatta (İslam) Kesinlik 27
1.3.3. Hukukta Kesinlik 30
1.3.4. Matematikte Kesinlik 32
1.3.5. Mantıkta Kesinlik 35
1.3.6. Fizikte Kesinlik 37
1.3.7. Dilbilimde Kesinlik 41
İKİNCİ BÖLÜM 45
TÜRKÇEDE KESİNLİK İŞARETLEYİCİLERİ 45
2.1. Kesinlik Anlam Alanı 45
2.2. Kesinlik İşaretleyicileri 46
2.2.1. Biçimbirimsel Kesinlik İşaretleyicileri 46
2.2.1.1. -{DI^4} 46
2.2.1.2. -{mI^{4}ş} 48
2.2.1.3. -{(y)AcAK} 48
2.2.1.3.1. -{AcAKtI} 49
2.2.1.4. -{(A/I^4)r} 49
2.2.1.5. -{(I^4)yor} 50
2.2.1.6. -{mAKtA}/-{mAdA} 50
2.2.1.7. -{(y)Abil} 52
2.2.1.8. -{mAlI} 53
2.2.1.9. +{DI^{4}r} 54
2.2.1.9.1. -{mI^{4}ştI^{4}r} 56
2.2.1.9.2. -{(y)AcAKtIr} 57
2.2.1.9.3. -{(I^4)yordur} 58
2.2.1.9.4. -{mAKtAdIr} 58

2.2.1.9.5. -{mAlIdIr} ... 58
2.2.1.10. Emir Kipi ... 59
2.2.1.11. ± {mI^4} ... 60
2.2.1.12. -{sA} ... 61
2.2.1.13. -{sA(-ydI/-ymIş)}...-{ArdI/-IrdI/-mAzdI/-mAzmIş}, -{AydI/-mAyAydI} ... 62
2.2.1.14. -{AcAğInA} ...-{AydI/-sAydI} ... 62
2.2.2. Biçim-Sözdizimsel Kesinlik İşaretleyicileri ... 62
2.2.2.1. keşke ...-{sAydI}/-{sAymIş}/-{(y)AydI}/-{(y)AymIş} ... 63
2.2.2.2. eğer/şayet ...-{sAydI} ...-{AcAKtI} ... 63
2.2.2.3. -{(A/I^4)r}+{mI^4} hiç ... 64
2.2.2.4. evet/hayır, ...-{AcAKtI} ... 64
2.2.2.5. mutlaka, kesinlikle, muhakkak, şüphesiz, hiç vb. ... -{DI^4}, -{(I^4)yor}, -{(A/I^4)r}, -{DI^{4}r}, -{AcAK}, -{(I^4)yordur}, -{(y)Abil} vb. ... 65
2.2.2.6. artık ...-{mAz} ... 66
2.2.2.7. -{mI^{4}ş ol-} ... 67
2.2.2.7.1. -{mI^{4}ş olacak} ... 67
2.2.2.7.2. -{mI^{4}ş olur} ... 67
2.2.2.8. -{mI^{4}ş bulun-} ... 67
2.2.2.9. -{AcAK olmuş} ... 68
2.2.2.10. +{(n)I^{4}n} resmidir ... 68
2.2.2.11. -{mAzsAn} ne bileceksin ... 69
2.2.3. Sözlüksel-Sözdizimsel Kesinlik İşaretleyicileri ... 69
2.2.3.1. Adlar/Eylemler (Yüklem) ... 69
2.2.3.2. Belirteçler ... 70
2.2.3.2.1. Kesinlik Durum Belirteçleri ... 71
2.2.3.2.1.1. Sözcük Yapısında Olanlar ... 71
2.2.3.2.1.2. Söz Öbeği, Parçacıl Tümce ve Kalıp Söz Yapısında Olanlar ... 75
2.2.3.2.2. Pekiştirme Durum Belirteçleri ... 77
2.2.3.3. Ünlemler ... 79
2.2.3.4. Bağlaçlar ... 80
2.2.4. Parçalarüstü Sesbirimsel Kesinlik İşaretleyicileri ... 81
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ... 86
"SALKIM HANIM'IN TANELERİ" FİLM SENARYOSU ÜZERİNDE KESİNLİK İŞARETLEYİCİLERİ UYGULAMASI ... 86
3.1. Biçimbirimsel Kesinlik İşaretleyicileri ... 86
3.1.1. -{DI^4} ... 86
3.1.2. -{mI^{4}ş} ... 87
3.1.3. -{(y)AcAK} ... 87
3.1.3.1. -{AcAKtI} ... 88
3.1.4. -{(A/I^4)r} ... 88
3.1.5. -{(I^4)yor} ... 89
3.1.6. -{mAKtA} ... 89
3.1.7. -{mAlI} ... 90
3.1.8. +{DI^{4}r} ... 90
3.1.8.1. -{mI^{4}ştI^{4}r} ... 91
3.1.8.2. -{(y)AcAKtIr} ... 91
3.1.8.3. -{mAKtAdIr} ... 92
3.1.9. Emir Kipi ... 92

3.2. Biçim-Sözdizimsel Kesinlik İşaretleyicileri 93
3.2.1. keşke ...-{sAydI} 93
3.2.2. hiç...-{(A/I^4)r}+{mI^4} 93
3.2.3. mutlaka, hiç, zaten artık ...+{DI^{4}r}, -{mAKtAdIr}, -{(I^4)yor}, -{DI^4}, -{mI^{4}ştI^{4}r} 94
3.2.4. artık ...-{mAz} 95
3.3. Sözlüksel-Sözdizimsel Kesinlik İşaretleyicileri 95
3.3.1. Adlar/Eylemler (Yüklem) 95
3.3.2. Belirteçler 97
3.3.2.1. Kesinlik Durum Belirteçleri 97
3.3.2.1.1. Sözcük Yapısında Olanlar 97
3.3.2.1.2. Söz Öbeği, Parçacıl Tümce ve Kalıp Söz Yapısında Olanlar 98
3.3.2.2. Pekiştirme Durum Belirteçleri 98
3.3.3. Ünlemler 100
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 102
KAYNAKÇA 105
EKLER 111

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Bazı Araştırmacıların Birinci Tekil ve Çoğul Kişi Emir Çekimine Olan Yaklaşımları 59
Tablo 2. İsim + {DI^{4}r} + -{lAr} veya İsim + -{lAr} + {DI^{4}r} yapısı..... 83
Tablo 3. Tekrarlı Yüklemler ile Parçalarüstü Ses Birimlerin Anlama Etkisi: Kesinlik/Onaylama/Emin Olma 85
Tablo 4. Salkım Hanım'ın Taneleri Senaryosunda Kesinlik İşaretleyicileri 103

KISALTMALAR VE İŞARETLER

KISALTMALAR

akt. **:** aktaran

bk. **:** bakınız

C **:** Certainty

Çev. **:** çeviren

DCS **:** A Defence of Common Sense

Ed. **:** editör

Haz. **:** hazırlayan

KÜ **:** Kesinlik Üzerine

Ör. **:** örnek

PEW **:** Proof of An External World

s. **:** sayfa

vb. **:** ve benzeri

vd. **:** ve diğerleri

İŞARETLER

+ **:** ada bağlanma

- **:** eyleme bağlanma

± **:** ada veya eyleme bağlanma

{...} **:** soyut biçimbirim

(...) **:** biçimbirimlerin yazımında parantez içi ses ihtiyacı

/ **:** veya

A **:** /a, e/

I **:** /ı, i/

I^4 **:** /ı, i, u, ü/

D **:** /d, t/

K **:** /k, ğ/

{Ø} **:** sıfır biçimbirim

ÖN SÖZ

Kesinlik; felsefe, hukuk, matematik gibi birçok disiplinde farklı anlam alanlarıyla ve yaklaşımlarla ele alınan bir konu olmuştur. Dilbilimin de ilgilendiği bir kavram olan kesinlik, iletişimin açıklığı ve seçikliği açısından önem taşımaktadır. İfade edilen bir sözcüğün veya tümcenin anlamı karmaşıklıktan ve belirsizlikten uzak olduğunda aktarılan bilgiler daha güvenilir ve kesin hâle gelmektedir. Böylece kesinlik; konuşurun bilgisinden emin olduğunu, hiçbir tereddüde düşmeden inandığını, şüphe duymadığını ve güven eksikliği hissetmediğini göstermektedir. Bunu da birtakım kesinlik işaretleyicileri kullanarak yaptığında dil kullanımını güçlendirmektedir.

Kesinlik konusu ile ilgili literatür incelendiğinde, yabancı dilde yazılmış birçok kaynağın bulunduğu ancak kesinlik işaretleyicilerine bütünsel bir şekilde değinilmediği görülmüştür. Türkçe alan yazında da kesinlik; geniş bir bakış açısıyla ele alınmamış, sadece kesinlik işaretleyicileri makalede ve kitaplarda parça parça işlenmiş, tezde ise bir bölümün içinde yer verilmiştir. Bu çalışma, öncelikle kesinlik konusuna dair teorik art alan bilgilerini toplamayı ve ardından bu teorik bilgileri bir eser üzerinden uygulayarak konuyu daha anlaşılır kılmayı hedeflemektedir.

Bu çalışma, Türkçede kesinlik kavramının dilbilimsel açıdan incelenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci ve ikinci bölümünde teorik art alan bilgisine yer verilmiştir. Birinci bölümde kesinlik kavramı ele alınarak kökeni ve tanımı üzerinde durulmuş, ardından doğa bilimlerinde ve sosyal bilimlerdeki kesinlik anlayışları, bilimde kesinlik ile ilgili yapılan eleştiriler, kesinlik ile ilişkili kavramlar, önemli düşünürlerin kesinlik teorileri açıklanmıştır. Son olarak farklı bilim alanlarındaki kesinlik konusu, kapsamlı bir şekilde incelenerek her disiplinin kesinlik kavramını kendi ihtiyacına uygun olarak nasıl şekillendirdiği gösterilmeye çalışılmıştır. Tezin ikinci bölümünde dilbilimde kesinlik anlam alanına yoğunlaşılarak Türkçede kullanılan kesinlik işaretleyicileri (biçimbirimsel, biçim-sözdizimsel, sözlüksel-sözdizimsel (Adlar/Eylemler (Yüklem), Belirteçler, Ünlemler, Bağlaçlar), parçalarüstü sesbirimsel) ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Üçüncü bölüm ise uygulama bölümüdür. Burada "Salkım Hanım'ın Taneleri" adlı film senaryosu taranarak kesinlik işaretleyicileri tespit edilmiştir.

Tespit edilen işaretleyicilerin dilin yapısı içerisindeki işlevleri karakterlerin ifadeleri üzerinden gösterilmiş ve açıklanmıştır.

Çalışmanın her aşamasında bana rehberlik eden, desteklerini hiç esirgemeyen dilbilim alanındaki bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım değerli danışmanım Prof. Dr. Erdoğan BOZ'a teşekkürü bir borç biliyor ve saygılarımı sunuyorum. Bu süreçte bana moral ve motivasyon sağlayan aileme, her zaman yanımda oldukları ve bana güvendikleri için gönülden teşekkür ederim. Eğitim ve Araştırma Bursları kapsamında verdikleri burs desteğiyle çalışmama büyük katkıda bulunan Türk Dil Kurumu'na teşekkürü bir borç bilirim.

Sema ÇOLAK

Temmuz-2024, Eskişehir

GİRİŞ

1. Problemi: Dilde kesinlik var mıdır? Eğer "kesinlik" ifadesi varsa dilbilgisel yapılar ya da sözcükler yoluyla iletişim sürecinde kendini nasıl göstermektedir? Türkçede kesinlik boyutu üzerinde teorik ve uygulamalı bir çalışma yapılmış mıdır? Böyle bir çalışma yapılırsa nasıl bir sonuç ortaya çıkacaktır ve bunun alana katkısı ne olacaktır?

2. Konusu: Kesinlik kavramının ne olduğu ve diğer bilim alanlarındaki kullanımı, önemli düşünürlerin kesinliğe olan yaklaşımları, kesinlik ile kiplik arasındaki ilişki, kesinlik kavramının Türkçedeki dilbilgisel yapılar, biçimbirimsel, biçim-sözdizimsel, sözlüksel-sözdizimsel (Adlar/Eylemler (Yüklem), Belirteçler, Ünlemler, Bağlaçlar), parçalarüstü sesbirimsel işaretleyiciler yoluyla nasıl ilişkilendirildiği ve bu ilişkilerin dilde nasıl ifade edildiği bu tezin konusunu oluşturmaktadır. Tüm bunlar analiz edilecek ve tezin üçüncü bölümünü oluşturan uygulama kısmında metin içinde gösterilecektir.

3. Amacı: Bu tez, öncelikle "kesinlik" kavramı hakkında birçok farklı görüşe dayanarak bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Daha sonrasında ise Türkçede bu kavramın dilbilgisel yapıları, sözcük seçimleri ve dildeki kullanım yerleri üzerinde durulacaktır. Türkçedeki dilin açıklık ve seçiklik açısından kesinlik kavramının nasıl işlendiği, dil kullanıcıları tarafından bu kavramın nasıl algılandığı ve değerlendirildiği, hangi durumlarda daha kesin ifadeler tercih ettiklerini belirlemeye yönelik olacaktır.

4. Önemi: Yapılan alan taraması sonucunda Türkçede kesinlik ifadesini bildiren dilbilgisi yapıları ve sözcükler birçok makalede ve kitapta parça parça işlenmiş, bir tezde de bölümün içinde yer almıştır. Ancak müstakil bir konu olarak ele alınmadığı görülmüştür. Bu çalışma "Türkçede Kesinlik" adı altında yapılacak ilk teorik ve uygulamalı çalışma olacaktır. Böylelikle alana bilimsel bir katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

5. Yöntemi: Bu tez çalışması nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilecektir. "Türkçede Kesinlik" adı altında üç aşamadan oluşturulacaktır. Birinci ve ikinci aşama, "teorik art alan bilgisi"dir. Teorik art alan bilgisini oluşturmak için yerli ve yabancı dilde yazılmış kaynaklar taranacak, kesinlik ile ilgili veri toplanacaktır.

Bundan hareketle üçüncü aşamada uygun bir metin tercihi yapılarak kesinlik işaretleyicileri incelemesi yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KESİNLİK (KAVRAM, TANIM, TASNİF)

1.1. Kesinlik Kavramı

1.1.1. Köken, Kavram ve Tanım

Birçok farklı disiplinde ele alınan ve başta felsefenin en merkezî konularından biri hâline gelen *kesinlik* kavramı, her disiplinde çeşitli bağlamlarda incelenmiş ve farklı anlam alanlarıyla ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu kavram felsefenin dışında *matematik, hukuk, mantık, ilahiyat, fizik* gibi birçok bilim alanına konu olmuştur. Dilde de büyük bir rol oynayan kesinlik; çoğunlukla *belirsizlik* ve *karmaşıklık*la başa çıkmak için kullanılmakta, iletişimin *güvenirliği, açıklığı* ve *etkililiği* bakımından önem taşımaktadır.

Arapçadaki *kat'iyyet* (قطعية) sözcüğü, "kesinlik, katiyet" (Mutçalı, 1995: 717) anlamına gelmektedir. Bu sözcük Türkçeye geçerek "kesinlik" olarak kullanılmıştır. Kat'iyyet sözcüğünün kökenine inildiğinde *kata'a* (قطع) "kesmek" eyleminden türetildiği görülmektedir. Arapça kat'iyyet karşılığı olan Türkçe "kesinlik" sözcüğü de *kes-in+lik* biçiminde türetilmiştir.

Arapçada قطع (kata'a: kesmek) eyleminden türeyen قطعى (kat'î: kesin) sözcüğünün İngilizcedeki karşılığı "certainty", Fransızca karşılığı ise "certitude"tur. Bu iki sözcüğün kökeni olan Latince "certitudinem" sözcüğü de *ayırmak, ayırt etmek* anlamlarına gelen "cernere" eyleminden gelmektedir.[1] Kesinlik sözcüğünün "kesmek" eylemine dayandırılmasının sebebi ise şöyle açıklanabilir: Türkçe Sözlük'e göre **kesmek** "*Bıçak, makas vb. bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak; katetmek"*[2] tir. **Kesmek** bir şeyi daha küçük parçalara ayırmak ya da iki farklı şeyi birbirinden ayırmak için kullanılır. Kesildikten sonra da bir şey belirgin hâle gelir; ayrılır ve sınırları kesin bir şekilde belirlenir. Bu sebeple kesinlik; *bir ifade ya da durumun belirginliğini vurgulamak, şüpheye yer bırakmayacak kadar açık ve seçik olduğunu ifade etmek amacıyla kullanılan bir kavramdır.* Türkçe Sözlük'te **kesinlik;** *"1.Kesin olma durumu veya kesin davranış, kat'iyet. 2. Bir*

[1] Şaman (2018: 296), bu bilgiye *Littré, certes* maddesinden ulaşmıştır. bk. http://www.littre.org/definition/certes.
[2] https://sozluk.gov.tr/kesmek. (08.10.2023)

bilginin, bir kanaatin şüpheye düşmeden onaylanması durumu."[3] şeklinde tanımlanmıştır.

Timuçin, Felsefe Sözlüğü'nde kesinliği *"Kuşku gerektirmeyecek biçimde belirgin olanın durumu. Kuşku gerektirmeyecek kadar açık bir yargı karşısındaki ruh durumu. Zihnin hiçbir yanılma korkusuna düşmeden bir yargıyı benimseyişi."* şeklinde açıklamıştır. Ona göre kesin olan, kuşkugötürmez bir gerçekliği ifade eder ve düşüncede sağlam dayanak olarak kabul edilebilir olandır (2004: 321).

Cevizci'ye göre kesinlik, *"Bir önerme ya da inancın doğruluğuna sarsılmaz bir inanç besleme durumu; mutlak, kesin ve zorunlu bir doğruya ulaşıldığında, bir önerme sağlam ve geçerli nedenlere dayanılarak tasdik edildiği zaman söz konusu olan zihin hâli."*dir (1999: 507).

Kesinlik, birçok farklı durumlarda kullanılmakla birlikte genellikle güvenilirlik, hassasiyet ve doğrulukla ilişkilendirilen önemli bir kavramdır. Kesinlik, farklı disiplinlerde farklı biçimlerde tanımlanabilir ve ölçülebilir. Kesinlik için çeşitli tanımlar önerilmiştir ancak bunlar üzerinde bir uzlaşma sağlanamamıştır (Arlı Çil, 2009: 7). Her disiplinde farklı anlamlarda kullanıldığı için kesinlik kavramı, anlam belirsizliğini korumaktadır (2009: 10). Bu nedenle kavramın nasıl yorumlandığı ve kullanıldığı bağlama, amaçlara ve disipline bağlı olarak değişebilmektedir.

1.1.2. Doğa Bilimlerinde Kesinlik

Tüm bilimsel edimler; tartışmasız bir uzlaşı sağlanabilir kesin sonuçlar, kesin tanımlamalar veya kesin bilgiler elde etme amacı taşımışlardır. Özellikle doğa bilimleri ile uğraşan bilim insanları, tarih boyunca bu hedef doğrultusunda birçok başarılı sonuca ulaşmışlardır. Bunun sonucunda da "kesinlik" kavramının bilimde ne kadar önemli olduğu anlaşılmıştır (Yüksel, 2011: 518). Kesinlik, bilimin temel taşlarından biri olarak görülür. Bilim; gözlem, deney, çözümleme ve mantık kullanarak evreni, doğayı ve yaşamın çeşitli yönleri hakkındaki anlayışımızı geliştirmeyi amaçlar. Bu amaç etrafında bilim insanları, kesin sonuçlar ve bilgilere ulaşmak için yoğun bir çaba sarf ederler.

Bazı bilim insanları, sadece zorunlu doğruları ifade eden önermelerin kesin olabileceğini düşünür ve olgusal olmaları nedeniyle deneysel önermelerin kesin olamayacağını savunurlar (Arlı Çil, 2009: 7). Örneğin Russell, deneysel önermelerin

[3] https://sozluk.gov.tr/kesinlik (08.10.2023)

kesinliğe ulaşamayacağını söyler. Ona göre herhangi bir deneysel önermenin doğruluğundan asla tamamen emin olunmaz (Russell, 1995: 166; akt. Arlı Çil, 2009: 9-10). Ancak bazıları deneysel önermelerin de kesin olabileceğini düşünmektedir (Arlı Çil, 2009: 7). Bilim, gözlem ve deneyler aracılığıyla neden sonuç ilişkilerini keşfetme çabası olarak tanımlanabilir. Bu nedenle bu ilişkiler, genellikle niteliksel değil, niceliksel terimlerle ifade edildiğinde büyük önem taşır (Russell, 1949: 23-28; akt. Yıldırım, 1991: 264).

Doğa bilimleri, araştırdıkları konulara göre çoğunlukla nicel verilerle çalışma eğilimindedirler. Bu veriler, deneyler ve gözlemler dışında ölçümler yoluyla da elde edilir. Birçok bilim insanı da bir şeyin kesinliğini o şeyin ölçülebilir olup olmamasıyla yakından ilişkilendirmektedir (Yüksel, 2011: 518). Bilim ulaştığı sonuçları mümkün olduğunca kesin, açık ve doğru bir şekilde ifade etmeyi amaçlar. Ölçümle elde edilen gözlem verileri, böyle bir ifadeyi mümkün kılar. Dolayısıyla ölçmeye dayanmayan herhangi bir bilim dalının ilerleme kaydedebileceğini söylemek oldukça zordur. Bunun yanı sıra ölçmenin olmadığı bir bilimin varlığından söz etmek de mümkün değildir (Yıldırım, 1991: 89).

Lord Kelvin'e göre eğer üzerinde konuşulan bir şey ölçülebilir ve sayısal olarak ifade edilebiliyorsa, o şey ile ilgili bir bilgiye sahip olunabilir. Fakat bunu yapamıyorsanız bilginiz eksik ve tam anlamıyla bilimsel bir aşamada bulunmamaktadır. Bu durumda da sahip olduğunuz bilgi başlangıç aşamasında kabul edilebilir ancak bilimsel düşünceye ulaştığınız söylenemez. Kısacası, ölçülebilirlik olmadan bilim var olamaz (Yıldırım, 1971: 129; akt. Yıldırım, 1991: 89). Örneğin *"su ısıtıldığında kaynar"* önermesi, *"su sıcaklığı 100°C'ye çıkarıldığında kaynar"* önermesi ile karşılaştırıldığında kesinlik, açıklık ve sunduğu bilgi açısından önemli farklılıklar göstermektedir (Yıldırım, 1991: 89). Birinci önerme, suyun kaynama olayını genel bir şekilde ifade ederken ve gözleme dayalı bir bilgi içerirken; ikinci önerme ölçüm sonucuna dayanarak özel ve belirli bir sıcaklık değeri içermektedir. Şeyler, niceliksel verilerle ifade edildiği sürece ölçülebilirler ve ölçülebildikleri takdirde de kesin bir bilgi verirler. Bir bilgi ne kadar kesinse o kadar güvenilirdir ve yetkili bir bilgidir (Yüksel, 2011: 519).

Kuşkusuz, doğa bilimlerinin günümüzdeki yükselişinin temel nedenlerinden biri bilimsel keşiflerin teknolojiye olan katkısıdır. Teknoloji de insan yaşamını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca doğa bilimleri, kesinlik ve nesnellik ilkelerine dayanan

bir yöntemi benimsemeleri sayesinde sınırları belirgin bir şekilde çizilmiş ve bu alanın daha güvenilir hâle gelmesini sağlamıştır (Üner, 2011: 54).

1.1.3. Sosyal Bilimlerde Kesinlik

Doğa bilimlerinde pozitivist bilgi teorisi kullanılmaktadır. Nicelleştirici bir yaklaşımı benimseyen bu bilimler, matematiksel kesinlik arayışı içerisindedir. Ancak sosyal bilimlerde bu tür bir bilgi yaklaşımı mümkün değildir. Bu farklılık, sosyal olgular arasında neden sonuç ilişkilerine dayalı kesin yasaların bulunmamasından kaynaklanır. Sosyal bilimlerde dünya görüşleri, değerler, ideolojiler ve politik inançlar gibi etkenler, niyet ve eylem arasındaki bağı karmaşık bir şekilde etkilerler (Özlem, 2013: 42-43). Sosyal bilimler ölçüm, kesin bilgi elde etme becerileri ve niceliksel değerlendirme bakımından doğa bilimleri ile karşılaştırıldığında genellikle bir hiyerarşik sınıflandırmaya tabi tutulurlar ve sonucunda da en düşük güvenirlik seviyelerine sahip bilimsel etkinlikler olarak değerlendirilirler (Yüksel, 2011: 519).

İnsan davranışları çoğu zaman birçok değişken ve faktörün etkisi altındadır. Bu da kesin sonuçlara ulaşmayı zorlaştırarak doğa bilimleriyle arasındaki kesinlik düzeyinin farklı olmasına sebep olur. Sosyal bilimlerdeki araştırmalar, sıklıkla öznel yorumlara ve bağlama dayalı olarak değerlendirilmesinden ötürü doğa bilimleriyle araştırma alanları ve yöntemleri açısından farklılık gösterir. Ayrıca sosyal olguların başlangıcı ve sonu kesin olarak belirlenemez. Çünkü sosyal olaylar uzun bir süreç boyunca gelişen ve değişen olguları ifade eder. Örneğin, tarih gibi sosyal bilimlerin tipik bir alanı, geçmişte meydana gelen olaylarla ilgilenir ve bunları "geçmiş olaylar" olarak inceler. Fakat tarihçi, bu değişimin kesin olarak hangi tarihlerde başladığını ve bittiğini, sosyal olgular üzerindeki etkilerini tam olarak tahmin edemez (Bochenski, 2008: 148; akt. Üner, 2011: 51). Doğa bilimlerinin ilgilendiği olgular ise burada ve şimdi meydana gelen olgulardır. Bu sebeple doğa bilimleri, bilimde kesinlik arayışına daha kolay ulaşır (Üner, 2011: 51).

1.1.4. Bilimde Kesinlik Eleştirisi

Bilimde kesinlik meselesi, farklı bakış açılarına sahip olan bilim insanları ve filozoflar arasında uzun süredir devam eden bir tartışma konusudur. Thomas S. Kuhn'un paradigmalar teorisi, bilimin kusurlarının olduğunu ve mutlak bir nesnellik ile kesinlik taşımadığını belirten en etkili teorilerden biridir. Kuhn bu teoriyle, bilimsel iddiaların değerini yitirmediğini ve öznelcilikten kaçındığını gösterirken,

bilime karşı yanılmazlık ve değişmezlik iddialarının da geçersiz olduğunu savunmuştur. Aynı zamanda felsefede akla duyulan sınırsız güvene meydan okuyarak bilime yeni bir bakış açısı getirmiştir (Er, 2023: 426).

Popper'a göre öznel veya nesnel olsun hiçbir bilgi kesin değildir. Popper, bilimdeki her şeyin kestirimsel olduğunu vurgular. Bilimsel bir kuram, asla mutlak ve kesin olarak kabul edilmiş ya da tamamen kanıtlanmış gibi düşünülmemelidir. Bütün kuramlar; varsayımlardan oluşur, tümü değişebilir ve yıkılabilir. Bilim de varsayımların bir araya gelmesiyle şekillenir ve her şey değiştirilebilir (Güzel, 2018: 113). Elde edilen her çözüm, sınanan her teori veya hipotez ne kadar olgusal olarak desteklenirse desteklensin kesinlik taşımaz. Her zaman yeni deney ve gözlem sonuçları ile geçerliliği sorgulanabilir. Bilim, mantık ve matematikte olduğu gibi kesin ispatlarda bulunmaz (Yıldırım, 1997: 79). Bilim, deney ve gözleme dayanmasından dolayı tam anlamıyla sabit değildir. Bu nedenle gelecekteki deneyler ve gözlemler, gerçekliğin doğasıyla ilgili mevcut teorilerin en sağlam temellerini oluşturan bilimsel yasalarda dahi değişiklikler gerektirebilir. O hâlde ilke olarak en iyi şekilde doğrulanmış bilimsel yasaların bile sonunda terk edilmesi veya önemli ölçüde gözden geçirilmesi ihtiyacı duyulabilir (Stroll, 1994: 29). Lakatos, bilimde kesin ve gerçek kararı garantileyen tek bir yöntemin bulunmadığını ve bilimin çeşitli yöntemler kullanarak ilerlediğini açıklamıştır. Bilimdeki doğruların, yanlışların, karşıt görüşlerin veya hataların sık sık karşılaşılan ve olası olan durumlar olduğunu vurgulamıştır (Akkuş, 2015: 28).

Sonuç olarak hem doğa bilimlerinde hem de sosyal bilimlerde kesinlik ele alındığında sosyal bilimlerde, deney ve gözlem olanakları doğa bilimlerinden daha sınırlı ve farklı olduğu görüşü doğrudur ama eksiktir. Sosyal bilimlerde kesin sonuçlara ulaşmak zor olabilir ancak doğa bilimlerinde de mutlak kesinlikten söz etmek mümkün değildir. Bilimin temelinde kesin bilgi olmamakla birlikte sürekli gelişmeye ve değişmeye açık olma özelliği bulunmaktadır. Bilimsel teoriler, kesinlik iddialarını sürdürebilir. Ancak bu kesinlik her zaman değişebilir ve teoriler zaman içinde geliştirilebilir veya terkedilebilir.

1.1.5. Kesinlik ile İlişkili Kavramlar

1.1.5.1. Kesinlik ve Şüphe

Kesinlik ile ilgili önemli bir başka mesele ise kesinliğin şüphe ile yakından ilişkili olmasıdır. Günay, şüpheyi *"Benzer ve denk olmak, birbirine benzemesinden dolayı iki şeyi birbirine karıştırmak; belirsizlik, karışıklık ve kuşku"* ifadeleriyle tanımlamıştır. Ona göre şüphe bir hüküm, konu veya durum hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamadığında doğan tereddüt ve kararsızlıktır (Günay, 2010: 263). Kesinlikte ise bir bilgi veya iddia hakkında hiçbir şüphe barınamaz. Ancak şüphe, bilgi edinme sürecinin doğal bir unsurudur. Çünkü insanlar bilgiye ulaşmak için genellikle sorular sorar, gözlem yapar ve sunulan bilgileri sorgularlar. Buradaki şüphecilik, bilginin daha sağlam ve güvenilir hâle gelmesine katkı sağlayabilir. Dewey'in bakış açısına göre araştırmanın temel kaynağı, belirsizlik durumudur. Bu tür durumların temel özelliği ise, sorunsal olması ve açıklanmamış yönlerinin bulunmasıdır. Özellikle bu belirsizlikler öznel değil nesneldir. Bu özellikler durumun kendisine aittir. Durumdaki bu belirsizlik, şüphemizin kaynağını oluşturur (Yıldırım, 1991: 242).

Belirsizlikler, araştırmacının merakını ve sorgulayıcı yaklaşımını besler. Dolayısıyla bir durumun belirsiz olması, araştırmanın ve soruların ortaya çıkmasının kaynağıdır. Araştırmacının da bu belirsizliklerle yüzleşmesi, yeni bilgilerin ve anlayışın gelişmesinde katkıda bulunur. Descartes, bilimin amacını kesin doğruları bulmak olarak tanımlamıştır. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için ilk koşul, düşüncelerin açık ve seçik olması gerektiğidir. Bu da sadece ölçülü bir şüphecilikle yaklaşan zihinle mümkün olabilir (Yıldırım, 1997: 294). Descartes'ın ölçülü şüpheciliği savunması, bilimdeki eleştirel düşünme ve şüpheci bir zihniyetin gelişimine katkıda bulunmuştur. Bu yaklaşım, araştırmacıların bilgiyi daha kesin ve güvenilir bir şekilde elde etmelerinde yardımcı olmuştur. Bilgi edinme sürecinde şüphecilik, olmazsa olmaz bir aşamadır. Çünkü şüpheciliğin amacı, belirsiz veya güvensiz bilgileri ayıklayarak yalnızca kesin ve güvenilir bilgilere ulaşmaya yardımcı olmaktır. Böylelikle şüphe, bilginin temellerini güçlendirir.

Francis Bacon'a göre kesinlik ve şüphe arasındaki ilişki önemlidir. Bacon, doğaya hükmetmek amacıyla doğa olaylarını incelemeyi ve buna ulaşmak için deneyler yapmanın gerekliliğini vurgulamıştır. Ona göre doğaya egemen olmanın anahtarı, doğayı anlamaktan geçmiştir. Bunun için de önyargısızlığın veya

şüpheciliğin gerekliliğini daima savunmuştur. Bacon, kesinliklerden ziyade şüphelere dayanmanın önemli olduğunu söylemiştir. Çünkü ona göre kesinliklere ancak şüpheler vasıtasıyla ulaşılabilir. Bacon, düşüncede kesinlikten yola çıkıldığında ve belli bir süre şüpheye sabırla katlanıldığında ancak o zaman kesinliğe ulaşıldığını açıklamıştır (Timuçin, 2004: 73). Şüphelere dayanıldığında kesinliklere ve sağlam sonuçlara, kesinliklere dayanıldığında ise şüpheli sonuçlara varılır. İkisi arasında güçlü bir bağ vardır.

1.1.5.2. Kesinlik ve Bilgi

Bilginin kesinlik gerektirdiğine dair bazı yaklaşımlar bulunmaktadır ve bilgi ile kesinlik her zaman bir arada düşünülmüştür. Kimi yazarlar, A'nın p'yi bildiğini söylemekle A'nın p'yi kesin olarak bildiğini söylemenin aynı anlama geldiğini ileri sürmüşlerdir. Örneğin G. E. Moore, bilgiyi kesinlikten ayırır. Fakat bilmenin kesinlik için gerekli bir koşul olduğunu savunur. Ona göre bir kişi p'yi bilmeden p'nin kesin olması mümkün değildir. Moore burada "kesin" sözcüğü ile "doğru" sözcüğünün kullanımını açıkça birbirinden ayırır. Kimsenin bilmediği bir şey doğru olabilir ancak kesin olması söz konusu değildir (Stroll, 1994: 24-26).[4] Bir ifade veya durum kesin olduğunda şüphe ortadan kalkar. Bu konuda hiçbir belirsizlik, tereddüt ve şüphe bulunmaz. O şey bilgi olarak kabul edilir. Bu bakış açısına göre kesinlik, bilgi edinme sürecinde kritik bir öneme sahiptir ve bilgi için ön koşuldur.

Şaman'a göre bilginin kesinliği konusunda iki farklı katman bulunmaktadır. İlk katman, doğru veya yanlış olabilen bilgiyi içerir ve bu aşamada şüpheye yer verilir. İkinci katman ise yanlışın mümkün olmadığı, her zaman doğru olan ve bilgiyi mümkün kılan kesinlik katmanıdır. Bu, bilgi hakkında doğru veya yanlış bir hüküm verilebilmesi için gerekli olan bir katmandır. İbn Sînâ ve Descartes gibi düşünürler herhangi bir şeyi bilmenin, bilinecek konu hakkında hüküm vermek olduğunu vurgularlar. Burada hüküm ile kastedilen 'dır' veya 'değildir' ifadesini kullanarak bir şeyin varlığını veya yokluğunu belirtmek, bir şeyi diğer bir şeyle ilişkilendirmek veya ondan ayırmak anlamında kullanılır. İkilik ve mesafe, bilginin hüküm seviyesinde kendini gösterir. Ancak kesinlik seviyesi, herhangi bir bilgiyi mümkün kılan ve hataları dışarıda bırakan bir seviyedir. Burada artık bilen ile bilinen arasındaki ikilikten ve ayrılıktan bahsetmek mümkün değildir. Bu, tüm bilgilerin temelini oluşturan kesin bilgi katmanıdır. İbn Sînâ ve Descartes'ta şüphe; *"hissedilir*

[4] Stroll, G.E. Moore'un "Certainty" adlı makalesinden (s. 240) aktarmıştır.

olan" (dışımızda var olduğunu kabul ettiğimiz), *"tahayyüller"* (hislerimizle bildiklerimizden ürettiklerimiz) ve *"hükümler"* (idrakin konusu olan) olmak üzere üç farklı konuyla ilişkilendirilmektedir. Bu üç konuya dair şüphenin ortadan kalktığı düzey ise kesinlik olarak adlandırılmaktadır (2018: 296-297).

Arlı Çil, bilgi için kesinliğin olması şartının istenmeyen sonuçlar doğurduğunu ve insanları bu fikri reddetmeye yönlendirdiğini düşünmektedir. Bu istenmeyen sonuçlardan biri, kesinliğin bilgi için bir şart olarak konulması durumunda şüpheciliğe neden olabileceğidir. Şüpheciler, bilginin kesinlik gerektirdiği fikrini genellikle hiç kimsenin hiçbir şeyi bilemeyeceğini kanıtlamak amacıyla kullanırlar. Onlara göre kesinlik, bilgi için bir şart olarak belirlendiğinde bilgi neredeyse imkânsız hâle gelir (2009: 8). Unger, kesinliği bilgi için gerekli bir koşul olarak kabul etmenin bizi şüphecilik yoluna sürüklediğini savunur. Felsefede bilme, kesin olmayı gerektirir. Bu görüşe göre, bir insan bir şeyi ancak o şeyden eminse bilir. Başka bir ifadeyle bilgi ile kesinlik arasında sıkı bir bağ kurulur ve kesinlik, bilginin önemli bir özelliği olarak kabul edilir. Ayrıca bu felsefe geleneğinde kesinlik, hafife alınmaz ve mutlak kesinlik ile eş tutulur (2000: 334). Eğer birisi bir şeyi bildiğini iddia ediyorsa, o zaman o şey hakkında kesin olması gerektiğini savunur. Çünkü bilgi kesinlik getirir. Fakat hiç kimsenin kesin olmaya haklı çıkartılamayacağı varsayımında, hiç kimsenin hiçbir şey bilmediği sonucuna varılır ve bu tür şüphecilik iddialarını çürütmek, kesinliğin bilgi için bir koşul olduğunu reddetmenin nedenlerinden biri hâline gelir (Arlı Çil, 2009: 8).

1.1.5.3. Kesinlik ve Dogmatizm

Bilginin kesinlik gerektirdiği düşüncesinin olumsuz bir etkisi, bizi dogmatizme sürükleyebilme olasılığıdır (Arlı Çil, 2009: 8). Çünkü kesinlik, bir durağanlığa ve dogmatizme yol açar. Dogmatik bir yaklaşım; belirli ilkeleri, tezleri, teorileri, düşünceleri ve ideolojileri mutlak ve evrensel bir yasa gibi her zaman için geçerli ve değişmez bir şekilde kabul eden, görüşlerini kesin ve sorgulanmaz bir biçimde ileri süren ve bu inançla hareket etmeyi doğru bulan kişilerin tutumunu ifade eden sıfattır. Dogmatik sözcüğü, şüphecilik görüşlerini görmezden gelerek bilginin ancak kesinlikle mümkün olduğunu vurgular (Cevizci, 1999: 249).

Şüpheci gelenek, günümüzde birçok düşünür için hâlâ geçerli bir seçenek olmasına rağmen geçmişte ve günümüzdeki pek çok filozof kesinliğin elde

edilebileceğine inanmış veya inanmaktadır. Dogmatik gelenek olarak adlandırılan bu geleneğin ise muhtemelen şüpheci rakibinden daha eski olduğu düşünülmektedir. Çünkü şüphecilik, temelde bilgiye dair desteklenemez olduğu düşünülen iddialara tepki olarak ortaya çıkan bir tutumdur. Söz konusu türden en bilinen antik dogmatik görüş Platon'un *Devlet* adlı eserinde ortaya çıkar. Platon, iyi bir eğitim almış ve özenle seçilmiş azınlığın bilgi edinebileceğine inanmıştır. Bu koşulların belirlenmesi için gereken şartları tanımlamıştır. Platon'un üzerinde çalıştığı "bilgi", hâlâ bu kavramın doğru veya genel anlamı olarak kabul edilmektedir. Veyahut en azından buna benzer olduğu düşünülmektedir. Platon'a göre bir kişinin, A'nın sadece (i) p doğruysa, (ii) A'nın yanılması mümkün değilse ve (iii) A'nın p için "doğru türde" destekleyici nedenleri varsa, p'yi bildiği söylenebilir. Bu ifadelerden çıkan sonuç ise, eğer A, p'yi bildiğini iddia eder ve yanıldığı ortaya çıkarsa A'nın bilme iddiasını geri çekmek zorunda kalacak olmasıdır (Stroll, 1994: 22). Platon, üç koşuldan biri eksik olduğunda bu kişinin gerçekten bilgiye sahip olmadığını iddia eder. Bu koşullardan herhangi birinin olmaması, bilgi iddiasının geçerliliğini ortadan kaldırır.

Unger, kesinlik ile dogmatizm arasında bağlantı kurmaktadır. Birisinin bir şeyden emin olduğunu düşünmemize neden olan birçok etken bulunmaktadır. Bazen dışa vurumcu davranışlardan bazen de başka şeylerden emin olduğu görüşüne kapılırız. Bu durumda, onun gerçekten bu konuda emin olup olmadığını sorgulamak için *"Bundan nasıl emin olabiliyorsun?"* gibi bir soru sorarak kişinin gerçekten bilip bilmediği konusunda şüphe uyandırmaya sebep oluruz. Bu sorunun sorulmasındaki neden, kişinin bir şeyi bildiğinde ondan emin olması gerektiğinin fakat bilmiyorsa emin olmaması gerektiğinin varsayılmasıdır. Bu, bilmek ile emin olmak arasında bir tür ilişki olduğunu göstermektedir. Bilmek kesin olmayı gerektirdiği gerçeğini vurgular. Ancak bu gerçek, *"Yağmur yağdığını gerçekten biliyordu, ancak yağdığından kesinlikle emin değildi"* gibi tümcelerin ifade ettiği tutarsızlık tarafından açıkça gösterilir. Böyle bir tümce hiçbir gerçeği ifade edemez: Eğer emin değilse, o zaman bilmiyordu. Bu tutarsızlığı göz önünde bulundurarak daha fazla açıklama eklenebilir. *"Yağmur yağdığı için üzgündü, ama yağdığını bilmiyordu"* ve *"Yağmur yağdığı için gerçekten üzgündü ama yağdığından kesinlikle emin değildi"* tümceleri de aynı şekilde tutarsızdır. Bu tutarsızlıklar, ilk durumda üzgün olmaktan bilmeye, ikinci durumda ise kesin olmaya doğru bir gereklilik anlamına gelir. Bu durumda, birinin bir şeyi bilmesi ile onu kesin olarak veya mutlak bir kesinlikle bilmesi

arasında eşdeğerlik bulunmaktadır (1974: 132). Ona göre, bir kişi bir şeyin doğru olduğunu bildiği durumda, bu kişinin o şeyin doğru olduğundan kesinlikle emin olmasında bir engel bulunmamaktadır. Ancak o şeyi sarsacak ve doğru olmaktan çıkaracak başka düşünceler olmamalıdır. *"O bunu kesin olarak biliyordu"* ve *"O bunu mutlak bir kesinlikle biliyordu"* tümcelerindeki "kesin olarak" ve "mutlak bir kesinlikle" ifadeleri, açıkça bu önermenin belirttiği şeyi vurgulamaktadır. Bu ifadenin amacı, sadece kişinin kesin olduğu fikrini öne çıkarmak değil, aynı zamanda da kişinin herhangi bir ciddi şüphe olmaksızın bir şeyden emin olduğunu belirtmektir (1974: 135). Biri bir şeyden eminse, o şey o kişi için tamamen güvenilir kabul edilir; başka bir ifadeyle o kişi için o şeyle ilgili herhangi bir şüphe veya şüphecilik söz konusu değildir. Unger şu ifadelerle konuyu daha da açık hâle getirir:

> "Başka bir deyişle, eğer S, p'den eminse, o zaman S'nin herhangi bir yeni deneyim veya bilgiyi p'nin olup olmadığı konusundaki düşüncesiyle ilgili olarak değerlendirmeye hiç açık olmadığı sonucu çıkar." (1974: 142)

Dogmatik bir kişi, bilgi olarak kabul ettiği herhangi bir şeyi tekrar gözden geçirmeye gerek duymaz. Kesin olduğuna inanılan şeylerin tekrar gözden geçirmeye gerek olmadığı gibi. Fakat önermelerin kesinliği konusunda her zaman hata yapma olasılığı bulunmaktadır. Yanlış olan bir önermenin kesin olduğu düşünülebilir. Dogmatik bir kişi bu olasılığı görmezden gelir ve bu sebeple yanlış inançlarına doğruymuş gibi sıkı sıkıya sarılır. Ayrıca, dogmatik bir kişi gelecekte ortaya çıkabilecek karşı kanıt olasılığına kapalıdır. Bu tutum, yeni bilgilere kapalı olmaya ve değişime direnç göstermeye neden olur. Bu olumsuz sonuçlar dolayısıyla dogmatizm, bilginin kesinlik gerektirdiği görüşünün reddedilmesini güçlendiren bir neden olarak düşünülebilir. Görüldüğü gibi bilginin kesinlik gerektirdiği düşüncesi, şüphecilik ve dogmatizm gibi istenmeyen sonuçlar doğurabilir. Bu tür sonuçlar, bilginin kesinlik gerektirme iddiasının reddedilmesinde önemli bir etkendir (Arlı Çil, 2009: 9).

1.2. Kesinlik Teorileri

1.2.1. Moore'un Kesinlik Teorisi

Moore'un çalışmaları; idealizm ve şüphecilik, inanç, kesinlik, bilginin doğası, şüphe ve bu konularla ilişkili nedenlerin veya gerekçelerin rolü üzerine zengin gözlemler içermektedir. Aynı zamanda Moore bu düşüncelerini örneklerle

destekleyerek özgün bakış açısını dile getirir. Moore'un temel problemi ise *kesinlik* ve *şüphe* üzerinedir.

Moore, sağduyulu dünya görüşünü ilk kez 1911 yılında Cambridge'de verdiği derslerde ortaya atmıştır. Ardından bu görüşleri 1953 yılında John Wisdom'ın teşvikiyle *Some Main Problems of Philosophy* (Felsefenin Bazı Temel Sorunları) adıyla kitap olarak basılmıştır (Stroll, 1994: 30). Moore'un 1925 tarihli *A Defence of Common Sense (DCS)* (Sağduyu Savunusu), 1939 tarihli *Proof of An External World (PEW)* (Dış Dünyanın Kanıtlanması) ve *Certainty (C)* (Kesinlik) adlı çalışmaları, felsefi şüphecilik tezlerine karşı sunduğu itirazlar açısından önemlidir. PEW'de Moore, dışsal bir dünyanın varlığına yönelik radikal şüpheciliğin geçersiz olduğunu ispatlamaya çabalar. Diğer taraftan DCS'de ise felsefi geleneğin bilgi için sağduyunun dışında kanıta dayalı güvenilir bir temel arayışına karşı çıkarak sağduyunun yalnızca bir inanç olmadığını ve bununla birlikte kesinlik de sağlayabileceğini göstermeye çalışır. Bu iki eserinde Moore, insanın kendisiyle ilgili deneysel önermeleri kesin bir şekilde bildiğini ve bu bilginin sağduyu olduğunu açıklar. Bu noktadan yola çıkarak, dış dünyanın varlığına dair radikal şüpheci argümanın yanlış ve tutarsız olduğunu savunur (Morkoç, 2021: 111). Moore, C'de de bilgi ve kesinlik kavramları arasındaki ilişki üzerinde durmuştur. Şüphecilere karşı insanların bazı temel inançlarını güvenle dayandırabileceği kesin bilgilerin varlığını izah eder. Ona göre günlük hayatta karşılaştığımız bazı temel bilgiler şüphe uyandırmayacak kadar aşikârdır (1984: 257-271).

Moore, DCS'in başlangıcında akıl yürütmesini sağduyu argümanına dayandırmaktadır. Ona göre bir kişi, kendi zihnini veya bedenini ilgilendiren bazı deneysel önermeleri kesin olarak bilir. Moore bu önermeleri şu sözlerle açıklar: Şu anda yaşayan bir insan bedenim var ve bu beden geçmişte belirli bir zamanda doğdu. O andan itibaren sürekli olarak varlığına devam etti. Doğduğumdan bu yana, ya yeryüzüyle temas hâlindeydi ya da yeryüzünden çok uzakta değildi. Doğumumdan itibaren her an bana çeşitli uzaklıklarda farklı şekil ve boyuta sahip nesneler var ve ben onlarla temas hâlindeyim. Bu nesneler gibi birçok sayıda insan bedenleri vardır ve insanlar da benim bedenim gibi belirli bir zamanda dünyaya gelmişlerdir. Ancak bu bedenlerin bazıları ölmüştür. Onların ölümünden sonra da dünya var olmaya devam etmiştir. Fakat ben doğmadan önce insanlardan bazıları doğduğuna göre dünya, bedenim doğmadan önce de uzun yıllar boyunca vardı ve üzerinde çok sayıda

insan yaşamıştı. Ben bir insanım, doğduğum zamandan itibaren farklı zamanlarda ve farklı türlerde birçok deneyim yaşadım. Bir şeyler algıladım ve onlar hakkındaki olguları gözlemledim. Gelecekle ilgili beklentilerim ve hem doğru hem de yanlış birçok türde inançlarım oldu. Bir sürü şey hayal ettim, rüyalar gördüm ve birçok farklı duyguları yaşadım. Dünya üzerinde yaşamış olan diğer pek çok insan bedeni de benim bedenim gibi yaşamı boyunca farklı türden pek çok farklı deneyim yaşamıştır. Moore'a göre bir kişi kendisi hakkında bildiğini iddia ettiği önermeleri (burada ifade ettiği önermeler) kesin şekilde bilir. Bu nedenle diğer kişilerde kendileriyle ilgili önermeleri kesin olarak bilirler (Moore, 1925: 33-34).

Moore, sağduyuyu savunurken dünyanın sağduyulu görüntüsünün kesinlikle doğru olduğunu iddia eder. Bu doğruluk, sadece genel kabul görmesi ve paylaşılmasından değil, aynı zamanda açık ve şüphe götürmez doğru önermelerden oluştuğu için de geçerlidir. Aksi hâlde, dilimiz ve eylemlerimiz anlaşılmaz olur (Coliva, 2010: 19). Moore'un sağduyu savunusu, toplumun ortak değerlere ve doğrulara dayalı bir temel üzerinde bir araya gelmesini vurgular. Bu durum, insanların birbirlerini daha iyi anlamasını sağlar ve etkili iletişimi destekler. Çünkü ona göre doğru olan şeyler açık ve kesindir. Eğer bir şey herkes tarafından kabul edilmiyorsa ve açık bir şekilde doğru değilse, yani bu doğruluk belirsiz ve şüpheli ise iletişimde sorunlar meydana gelir.

Doğruluğu kesin olarak bilindiği ileri sürülen önermeler ve diğer insanların da kendileri hakkında kesinlikle bileceği önermeler sıralandığında Moore'un sağduyu argümanı ortaya çıkar. Kişi, kendisiyle ilgili önermelerinin yanı sıra diğer insanların da kendisi hakkındaki önermeleri bildiğinin farkındadır. Morkoç, sağduyuya dayalı akıl yürütmeyi şu şekilde toparlamıştır:

i. "Kendimle ilgili bazı deneysel önermeleri kesin bir şekilde bilirim.
ii. Diğer insanların da kendileriyle ilgili deneysel önermeleri kesin şekilde bildiklerini bilirim.
iii. Herkes, herkesin kendisiyle ilgili deneysel önermeleri kesin bir şekilde bildiğini bilir." (Morkoç, 2021: 113)

Moore'a göre bu önermeler herkesin sağduyuyla anlayabileceği açık ifadelerdir. Herkes tarafından bilinir ve tartışmasız olarak doğru kabul edilir. Aşikâr önermeler olarak adlandırılan bu önermelere karşı şüphe duymak mümkün değildir. Bu önermeleri seçerken kullandığı ölçüt, çok fazla insan tarafından kabul görmüş olmaları veya tarih boyunca sıkça tartışma konusu yapılmamış olmaları değildir.

Buna karşı öne sürülen iddiaların aksine saçma olan önermeleri seçmeyi tercih etmiştir. "Ben yokum", "benden önce dünya var olmamıştı", "diğer nesneler yoktur" gibi ifadeler; var olmayan birinin kendi yokluğunu savunması, diğer nesnelerin de yokluğunu belirtmesi nedeniyle tutarsızlık içerir. Dolayısıyla ona göre, aşikâr önermelerin tersi hiçbir koşulda mümkün değildir (Morkoç, 2021: 113). Bunun neticesinde Moore, "Dünya geçmişte uzun yıllar boyunca var olmuştur" ve "Birçok insan bedeni onun üzerinde uzun yıllar yaşamıştır" gibi maddi şeylerin varlığına dair önermelerin doğruluğu konusunda şüphe duymaz. Tersine, kendisinin ve birçok insanın da bu türden önermelerin doğru olduğunu kesin olarak bildiğini ifade eder (1925: 52).

Moore, PEW'de dışsal bir dünyanın varlığını kanıtlamaya çalışmaktadır. Şüpheciliğe karşı bir sav geliştirir ve nesnel gerçeklikle ilgili temel inançların doğru olduğunu iddia eder. PEW'e Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi*'ne yaptığı gözlemden yola çıkarak başlar. Kant, bizim dışımızdaki şeylerin varlığının kanıtına önem vermektedir. Ancak ona göre hâlâ yeterli kanıtlara sahip olmamamız felsefenin skandalı niteliğindedir. Kant, kanıtı önceden "bizim dışımızdaki şeylerin varlığı" olarak tanımlarken daha sonrasında "dış sezginin nesnel gerçekliği"ni kanıt olarak tanımlamıştır. Bu kanıtın da mümkün olan tek kanıt olduğuna inandığını belirtmiştir. Kant'ın sunmuş olduğu kanıtın odak noktası, dış dünyanın algısal deneyimlerimizle nasıl göründüğü ve bu algısal deneyimlerin nesnel gerçeklikle nasıl bağlantılı olduğu üzerinedir (Moore, 1993: 147-148).[5] Ancak Moore, Kant'ın bizim dışımızdaki şeylerin varlığına dair başarılı bir kanıt sunamadığını iddia eder. Kendi kanıtının bu durumu düzelteceğini savunur ve dışsal nesneler var olduğuna dair tamamen kesin olan meşhur kanıtını ortaya atar:

> "İki insan elinin var olduğunu şimdi kanıtlayabilirim. Nasıl? İki elimi havaya kaldırarak ve sağ elimle belirli bir hareket yaptığımda 'İşte bir el' diyerek ve sol elimle belirli bir hareket yaptığımda 've işte diğeri' diye ekleyerek. Ve eğer bunu yaparak dışsal şeylerin varlığını doğrudan kanıtladıysam, hepiniz bunu şimdi başka şekillerde de yapabileceğimi göreceksiniz: örnekleri çoğaltmaya gerek yok." (Moore, 1993: 166)

Moore'a göre (1) bir el ve (2) başka bir el varsa, o zaman (3) iki insan elinin var olduğu sonucu çıkması kesindir. Çünkü Moore DCS'de de olduğu gibi ilk iki önerme ve bu önermelerin sonucundan çıkan, önermeleri ifade eden üçüncü

[5] Moore bu bilgi için, Kant: Saf Aklın Eleştirisi'nin ikinci baskısının Önsöz'ü, Profesör Kemp Smith'in çevirisinden yararlanmıştır. bk. Kemp Smith, s. 34.

önermenin doğruluğunu aşikâr önermeler olduğunu söylemiştir. Moore, öncüllerin doğru ve sonuçtan farklı olduğunu, sonucun da bu öncüllerden çıktığını ifade etmiştir (1993: 166). Eğer insanın iki elinin var olduğunu kesin bir şekilde biliyorsak bu bilgi, fiziksel nesnelerin varlığına işaret ettiği gibi, fiziksel nesnelerin varlığından da bir dış dünyanın var olduğu sonucuna varmamızı sağlar (Coliva, 2010: 26). Moore'un verdiği bu önemli kanıt, felsefi şüphecilik argümanlarına karşı dış dünyanın varlığına dair bir cevap niteliğindedir. Moore, tüm açıkladığı şeylere rağmen birçok filozofun kendisiyle ilgili dış dünyaya dair tatmin edici kanıtlar sunmadığını düşüneceklerini söylemiştir. Şüpheciler veya filozoflar, Moore'dan "işte bir el ve işte bir diğeri" derken iddia ettiği şeyin kanıtını istemişlerdir. Şüphecilere göre dışsal şeylerin varlığını kanıtlamanın anlamını, verdiği önermelere benzer türden herhangi bir önermenin nasıl ispatlanabileceğine dair genel bir açıklamadır. Moore'a göre eğer kanıtın anlamı buysa, o dışsal şeylerin varlığını ispatlamanın mümkün olduğuna inanmaz. Çünkü ona göre ellerinin var olduğunu bilmek için herhangi bir kanıt gerekli değildir; ellerinin var olduğuna ilişkin bilgi, zaten aşikâr bir bilgidir. Kendi ifadesiyle bu tür kesin bilgiler, sağduyu bilgisidir. Örneğin birisi ellerimizden birinin yapay olduğundan şüphelenirse yaklaşıp şüphelendiği eli detaylı bir şekilde inceleyerek, belki de dokunup bastırarak ve böylece o elin gerçekten bir insan eli olduğunu kanıtlayarak, "işte bir el, işte bir diğeri" önermesinin bir kanıtını elde eder. (Moore, 1993: 169). Ancak Moore, şüphecileri ikna edecek bir kanıtın henüz bulunmadığını düşünür. Şüphecilerin yaptığı hata, yanlış bir bilgi arayışını takip etmelerinden kaynaklanmaktadır. Güvenilir bilginin sadece ulaşılması mümkün olmayan kanıtlarla temin edilebileceğini düşünmek, yanlış bir varsayımdan kaynaklanan hataya yol açmaktadır (Morkoç, 2021: 118).

Moore C'de, adından da anlaşılacağı gibi özellikle "kesinlik" kavramı üzerine odaklanır. Ona göre, basit ve açık-seçik deneyimler şüpheye yer bırakmayacak kadar kesin bilgiler sağlar. Bilginin temelinde de kesinliğin yer aldığını iddia eder. Makalesine birtakım iddialarla başlangıç yapar:

> "Hepinizin görebileceği gibi şu anda bir odadayım, açık havada değilim; ayaktayım, oturmuyorum ya da uzanmıyorum; üzerimde giysiler var ve tamamen çıplak değilim; oldukça yüksek bir sesle konuşuyorum ve şarkı söylemiyorum, fısıldamıyorum ya da tamamen sessiz kalmıyorum; elimde üzerinde yazılar olan bazı kağıtlar var; bulunduğum odada pek çok başka insan var; ve şu duvarda pencereler ve bu duvarda bir kapı var." (Moore, 1984: 257)

Moore, burada sunduğu çeşitli iddiaları doğru olduklarına dair herhangi bir şüphe duymadan kesin bir dille ifade eder. Başka bir deyişle, bu farklı iddiaların herhangi biri ile ilgili olarak, ifadelerin kesin ve doğru olduğunu belirtmez. Fakat yine de bunları yapmış gibi iddia ederek, söylemese de aslında kesin olduklarını ima eder. Yani, her bir durumda ileri sürdüğü iddianın, ortaya attığı zaman da gerçekten var olduğunu kesin bir şekilde bildiğini ima eder (1984: 257-258). Moore'un bu ifadelerle anlatmak istediği nokta, temel ve günlük gözlemlerin çoğunun insanlar tarafından kesin bilgiyle ifade edebilecek doğruluk seviyesine sahip olmasıdır. Ona göre bu yedi iddia, olumsal önermelerdir ve makalesinde de bu olumsal önermelerin kesin olduğunu vurgulamıştır. Moore'a göre bir kişi belirli bir zamanda bir p önermesinin doğru olduğunu bildiği takdirde, o kişinin "p'nin doğru olduğu kesinlikle kesindir" ifadesini kullanabileceğini söyler. Bu durumda da, eğer şu an ayakta olduğumu biliyorsam, "Ayakta olduğum kesinlikle kesindir" şeklinde doğru bir söylemde bulunabilirim. Sonuç itibariyle bu önermenin olumsal olması, ayakta olduğumu bildiğimin doğru olmasıyla uyumludur. Yani bir kişi herhangi bir p önermesiyle ilgili "p'nin doğru olduğunu biliyorum" diyebiliyorsa, bu ifade aynı zamanda "p'nin doğru olduğu kesinlikle kesindir" de diyebileceği anlamına gelir (1984: 263).

DCS, PEW ve C'de deneysel önermelerin kesin olamayacağı yönündeki genel kabule karşı çıkan ve itirazlarını dile getiren Moore, bu üç yazısında da kesinliğin mümkün olduğuna dair açık bir argüman sunmuştur.

1.2.2. Wittgenstein'ın Kesinlik Teorisi

Wittgenstein, Moore ile birlikte 20. yüzyılın en önemli isimlerinden biri olarak kabul edilir (Morkoç, 2021: 109). Wittgenstein'ın felsefesini, erken dönemin üstün katkısı olan *Tractatus* ve olgunluk döneminin büyük başarısı olan *Felsefi Soruşturmalar* olmak üzere iki döneme ayırmak yaygın bir görüş hâline gelse de bugün bazı yazarlar üçüncü Wittgenstein'dan da bahsetmektedir. Bundan kastedilen Wittgenstein'ın zihin felsefesi, öznellik ve iç-dış ilişkisi konularındaki eserlerinin bulunduğu dönemdir. Bu değerlendirmenin doğru olduğunu düşünmek mümkündür. Çünkü Wittgenstein, 1946'dan sonraki dönemde algı psikolojisi, renkler, inanç ve kesinlik gibi problemlere daha fazla odaklanmıştır. Hayatında önemli bir yer edinen Tractatus ve Felsefi Soruşturmalar'ının dışında diğer önemli kitabı da *Kesinlik Üzerine*'dir *(KÜ)*. Bu kitap, 1949-1951 yılları arasında Wittgenstein'ın tuttuğu

notlardan oluşmaktadır ancak Wittgenstein tarafından doğrudan yazılmamıştır. Öğrencileri Wittgenstein'ın notlarını gruplandırmış ve ölümünün ardından KÜ adıyla yayımlamıştır (Lamarre, 2007; akt. Özcan, 2022: 135-136).[6]

Wittgenstein'ın problemi, Moore ile ortaktır. İkisi de kesinlik ve şüphe ile ilgili temel felsefi soruları ele alır. Ancak Wittgenstein, Moore'un felsefi düşüncelerini çoğu zaman eleştirel bir tavırla değerlendirmiş ve onun çalışmalarını başarısız bulduğunu birçok kez dile getirmiştir. Wittgenstein KÜ'de doğrudan Moore'un adını anar ve onun örneklerini kullanarak bir araştırma yapar. Bu durum Moore'un Wittgenstein felsefesindeki etkisidir. Moore'un sağduyu önermeleri gibi, Wittgenstein da epistomolojik sistemini kurabileceği belirli kesinliklerden söz eder. KÜ'nün ana temasını oluşturan bu kesinliklere *"menteşeler"* adını verir ve bu unsurların radikal şüpheciliğin anlamsız bir epistemolojik pozisyon olduğunu savunur. Fakat Wittgenstein'ın menteşeleri yapısal olarak Moore'un sağduyu önermelerinden farklıdır (Morkoç, 2021: 111-112).

Wittgenstein kuşku, inanç, bilme, kesinlik ve öğrenme kavramlarını Moore'un 1925-1941 yılları arasında yayımlanan DCS, PEW ve C adlı üç makalesine dayanarak anlamaya çalışır. Ancak Wittgenstein, kesinlik kavramını çevreleyen konuları Moore'dan daha fazla ileriye taşımıştır (Stroll, 1994: 8; Lamarre, 2007; akt. Özcan, 2022: 136).

Wittgenstein, Moore'un önermelerinin kesinlik taşıdığını fakat bilgi içermediğini söyler. Çünkü bilgi, bir problem ve kuşkunun bulunduğu durumda; doğrulamaların gerçekleştirilebildiği yerlerde ortaya çıkar. Moore'un öne sürdüğü önermeler ise yanılma ve şüphe potansiyeli içermediği için doğrulanamaz (Lamarre, 2007; akt. Özcan, 2022: 137). Wittgenstein, şüphelenmek için buna yol açan sebeplerin olması gerektiğini dile getirir (KÜ: 122).[7] Ancak ona göre ellerimin varlığından şüphelenmem için hiçbir sebep yoktur. Moore da ellerimizin varlığının doğrulanmaya ihtiyacı olmadığını düşünür. Ama bu önermeyi bildiğini de savunur. Fakat Wittgenstein bu duruma karşı çıkarak Moore'un (iki elim var) "bilmek" eylemini yanlış kullandığına vurgu yapar. Çünkü ona göre "bilmek" eylemi, sadece bir şeyin kesin olarak bilindiği durumları değil, bildiğimizi sandığımız durumları da

[6] Jean-Marc Lamarre'ın "Autorité et argumentation" (Otorite ve Kanıtlama), Diotime, N°33 (04/2007) başlıklı yazına bk. https://diotime.lafabriquephilosophique.be/numeros/033/010/.
[7] L. Wittgenstein'ın *Kesinlik Üzerine* adlı kitabından yapılan alıntılar, KÜ ve eserde kullanılan önerme numarasıyla verilecektir.

içerir ve "Bildiğimi sanıyordum" önermesi, daima gözden kaçırılmaktadır (KÜ: 6, 12, 21). Bunu da bir örnekle anlatmaya çalışır. Kör biri, kendisine *"İki elin var mı?"* diye bir soru yönelttiğinde, bu durumu anlamak için ellerine bakarak emin olmaya çalışmayacağını açıklar. Çünkü eğer bundan kuşku duyarsa, gözlerine neden güvenmesi gerektiğini sorgulamak durumunda kalacaktır (KÜ: 125).

Moore "bilmek" eylemini şüphe duymak, varsaymak ve inanmak gibi kavramlarla ilişkilendirerek hatanın olmadığı kesin bir inanç düzeyiyle eşdeğer tutar (KÜ: 21). Bir kişi kendi deneyimleri çerçevesinde bildiği veya inandığı bir şeyi anlatmak için "biliyorum" ifadesini kullanır (KÜ: 12). Örneğin *"O, şurada bir el olduğunu biliyor"* ifadesinden, *"Şurada bir el vardır"* anlamı çıkartılabilir. Fakat *"... biliyorum"* söyleminden ise onu bildiği sonucu çıkarılamaz. Çünkü ilk olarak onun bu durumu biliyor olması anlaşılmalıdır (KÜ: 13, 14). Bir iddia da sadece *"Onu biliyorum"* gibi güvence vermek, kanıtlamak için yeterli değildir. Hatanın olmadığını göstermek için iddia edilen bilginin nesnel bir şekilde doğrulanabilir olması önemlidir (KÜ: 15). *"Herhangi bir şeyi bilirsem, onu bildiğimi de bilirim"* ifadesi, *"Bunu biliyorum"* ve *"Bu konuda yanılamam"* ifadeleriyle aynı anlam taşır. Ancak, burada olası bir yanılgının varlığı nesnel bir şekilde gösterilmelidir (KÜ: 16).

Wittgenstein'a göre *"...biliyorum"* önermesinde zihinsel bir süreç veya zihinsel bir durum yoktur ve bir şeyin bilgi olup olmadığına dair karar da bu şekilde verilmelidir (KÜ: 230). "Bilgi" ve "kesinlik" iki farklı kategoride değerlendirilmelidir. Bunlar "varsayma" ve "emin olma" gibi zihin durumları değildir (KÜ: 308). Elimin varlığının farkında olmam zihinsel bir durumken Wittgenstein bu durumun tersini söyleyerek bilmenin zihinsel bir durum olmadığını sürekli vurgular. "Bilmek" eylemi, öznel zihinsel bir algıya dayanmamalıdır. Dolayısıyla kişi ve el arasındaki doğrudan ilişki "bilmek" ile anlatılamaz (Morkoç, 2021: 120). Ancak Moore "…biliyorum" önermesini, "Ağrım var" gibi şüphe duymadığı bir ifade olarak algılar ve bu da onun "bilmek" eyleminin kullanımıyla ilgili bir hata yapmasına sebep olur (KÜ: 178). Ağrı gibi zihinsel durumlara doğrudan sahibizdir, bunlar öğrenilmez ve yanılgıya yer vermezler. Fakat yanlış beyanda bulunabilme olasılığımız vardır. Örneğin, bir kişi yanlış bir ifade kullanarak, *"ağrım var dedim ancak yoktu"* gibi ağrısı olduğunu iddia edip aslında olmadığını söyleyerek yalan beyanda bulunabilir. Bu durum, deneysel bir gerçekliği değil, içsel durumu yansıtarak söyleyenin o zihin durumuna sahip olduğunu vurgular.

Wittgenstein'a göre, bilgi konusu olabilecek şeylerle ilgili şüphe duyabileceğimiz noktalar bulunmaktadır (Morkoç, 2021: 121).

Wittgenstein'ın kendisine yönelttiği "İki elim olduğunu biliyorum" ifadesi, sadece öznel bir kesinliğin dışında, dış dünyada da geçerli bir gerçek olarak algılanıyorsa onun bu durumu daha güçlü nedenlerle sunması gerekecektir (KÜ: 245). İki elimizin varlığı, somut ve doğrudan gözlemlenebilir bir gerçeği ifade eder. Ancak ellerime bakmak veya onları göstermek bir neden olarak sunulsa da, bunlar varlığı doğrulamak için yetersizdir. Çünkü bu eylemleri gerçekleştirdikten sonra ellerimin varlığına dair bilgi, başlangıçtaki eminlik seviyemi daha fazla arttırmaz. Bu sebeple Moore'un sağduyu önermeleri, güçlü bir kanıt olmaksızın sadece "bilmek" eylemiyle ifade edildiği için eleştirilir. Dilde sıkça kullanılan "biliyorum", söz konusu bilginin dayandığı nedenlere sahip olmaktır (Morkoç, 2021: 123). Bir şeyi bilmek, kanıtlarla doğrulanmaya veya reddedilmeye bağlıdır. Çünkü "Ağrım olduğunu biliyorum" demenin hiçbir anlamı yoktur ve bilginin temelini oluşturmaz (KÜ: 504).

Moore'un önermeleri, Wittgenstein'ın dil oyunlarının temelini oluşturur. Onun yaklaşımı, bu temelleri sorgulamamıza neden olur. Ancak, bu temellere duyulan şüphenin haklı bir dayanağı bulunmamaktadır. Wittgenstein kesinlik ile şüphe arasında bağlantı kurar ve bu durumu da "dil oyunları" teorisiyle ilişkilendirir (Maral, 2022: 2108). Gerçek şüphe, dil oyunları içinde ortaya çıkmaktadır. Genel bir şüphe bulunmaz (Lamarre 2007; akt. Özcan, 2022: 137). Şüphecilik oyunu, kendi temelleri üzerinde bir kesinlik varsaymaktadır (KÜ: 115). Başka bir ifadeyle, şüphe oyunu sorgulamayı temel alsa da, sorgulama sürecinin de bir noktada kesinlik ve belirlilik gerektirdiğini vurgulamaktadır. Her şeyden şüphe duymak mümkün değildir. Şüphe, kesinlikten sonra gelir (Lamarre 2007; akt. Özcan, 2022: 137).

Wittgenstein, kesinliği öznel ve nesnel olmak üzere ikiye ayırmıştır. Ona göre öznel kesinlik, hiçbir şüphenin olmadığı ve tam bir inançla başka insanları ikna etmeye çalıştığımız bir durumu ifade ederken; nesnel kesinlik yanılgının olmadığı durumları ifade eder (KÜ: 194). Nesnel kesinlik, dil oyunlarının temelini oluşturur ve bu oyunun kuralları nesnel kesinlikle belirlenir. Diğer bilgiler, bu temel esasların üzerine kurulmuştur. Wittgenstein bu noktada kesinlik ve zorunluluğu birbirinden ayırmıştır. Çünkü kesin olarak adlandırılan şeyler, zaman içinde değişebilir ve bu da dil oyunlarının değişmesiyle birlikte ortaya çıkar. Fakat genellikle matematik ve

mantık alanında var olan zorunlulukta hiçbir değişiklik meydana gelmez (Maral, 2022: 2109).

Sonuç itibariyle Wittgenstein, bir şeyi bilmekle onun bildiğini bilmek arasındaki bağlantı üzerine durur. Ona göre, yanılgı olasılığını ortadan kaldırmak için bilginin doğruluğu kişisel bir yargıya bağlı olmamalıdır ve nesnel kanıtlara dayandırılmalıdır.

1.3. Bilim Alanlarında Kesinlik

1.3.1. Felsefede Kesinlik

Felsefenin amacı; insanoğlunun bilgi edinme, anlama ve gerçeği keşfetme arzusunu tatmin etmektir. Ancak felsefe, doğrudan bilgi sağlamayı amaçlamaz. Ortakduyu, bilim, din gibi diğer kaynaklardan elde edilen veya iddia edilen bilgileri eleştirerek açıklığa kavuşturur. Felsefi düşüncenin temelinde de, insanın evren karşısındaki anlama ve bilme merakı ile şaşkınlığı yatar. Bunlar devam ettiği sürece felsefe de varlığını sürdürecektir. İnsan, sadece çıkar ve yarar odaklı bir varlık değildir. Aksine, evrenin yapısı ve düzenini, yaşamın anlamını, maddenin ruhla olan ilişkisini, bilgilerimizin güvenirliğini, iyi, güzel ve doğrunun özelliklerini anlama çabası içindedir. Bunu da metafizik, bilgi (epistemoloji) teorisi, ahlak teorisi, estetik ve mantık gibi çeşitli alt disiplinleriyle gerçekleştirmeye çalışmaktadır (Yıldırım, 1991: 27-28).

İlkçağ'dan itibaren varlık konusundaki doğru ve kesin bilgiye ulaşma sorusu, filozofların ilgisini çeken temel bir mesele olmuştur. Bu arayış; özellikle bilgi teorisi alanında önemli görülmüş, çeşitli filozoflar tarafından farklı şekillerde algılanarak ele alınmış ve tanımlanmıştır. Eski Yunan'da Kynikler, Kyreneliler, Sofistler ve Septikler varlığın doğru ve kesin bilgisinin elde edilemeyeceğini savunurken; Sokrates, Platon ve Descartes gibi düşünürler, varlığın doğru ve kesin bilgisine ulaşılabileceğini öne sürmüşlerdir. Hatta Descartes'ın felsefesinde "kesin bilgi" problemi önemli bir konu hâline gelmiştir (Öktem, 1999: 311).

Descartes, kendi dönemine kadar doğru kabul edilen ve güvenilen bilgilerin hatalı olduğunu fark etmiş ve bu nedenle öğrendiği tüm bilgilerden, hatta matematikten bile şüphe etmiştir. Ancak bu şüphe, şüphecilerin amacı hâline getirdiği şüpheden oldukça farklıdır. Descartes, şüpheyi doğru ve kesin bilgiye ulaşmak amacıyla bir yöntem olarak kullanmıştır. Onun şüphesi, akıl ve iradenin

gücüyle hakikati aramaya yönelik, hiçbir şeyi dışarıda bırakmayan tam bir şüphedir. Bu metodik şüphe sonrasında ancak mutlak ve sarsılmaz bir hakikate ulaşılacağına inanmıştır. Bu hakikat, bilgi binasının sağlam bir temelini oluşturacaktır. Descartes da hakikati bulmak ve mutlak bilgiye erişmek için şüpheyi bir araç olarak kullanmıştır ve bu amaçla zamanındaki bilimi eleştirmiştir (Öktem, 1999: 311).

Descartes, insanların duyularıyla elde ettikleri bilgilere daima şüpheyle yaklaşmaları ve gerçeği aramaları gerektiğini düşünmüş, duyuların ve duyusal algının güvenirliğini sorgulayarak duyulara güvenmenin bazen aldatıcı olabileceğini gösteren örnekler vermiştir. Mesela, uzaktan yuvarlak görünen kulenin, yakından baktığında dört köşeli olduğunu deneyimleyerek öğrenmiştir. Ayrıca dışsal deneyimler gibi içsel deneyimlerin de yanıltıcı olabileceğini belirtmiştir. Örneğin, vücudunun bir kısmı kesilmiş olan bir kişinin, kesik olan bölgesinde acı hissedebileceğini gözlemlemiştir. Descartes, bu sebeple duyulara tam anlamıyla güvenilmemesi gerektiğini vurgulayarak duyusal algılar ve deneyimlerin kesin bilginin temelini oluşturmadığını öne sürmüştür (1942a: 197). Böylece her türlü bilginin güvenirliğini sorgulamak için şüpheciliğe yönelmiştir.

Descartes bu şüpheci süreçte, matematik ve geometri dahil olmak üzere her şeyden şüphe etmiştir. Ancak sadece şüphe ettiğinden kesinlikle şüphe etmeyerek, şüphe etmenin de bir tür düşünme eylemi olduğunu ileri sürmüştür. Böylece *"Cogıto ergo sum" (Düşünüyorum öyleyse varım)* ifadesini ortaya koyarak ilk apaçık hakikate ulaşmıştır (Öktem, 1999: 314). Descartes, *"Düşünüyorum öyleyse varım*" hakikatinin şüphecilerin iddialarını bile sarsamayacak kadar sağlam ve güvenilir olduğunu fark etmiş ve bu ilkeyi, felsefenin ilk ilkesi olarak kabul etmiştir. Descartes, bu hakikatle düşünmek için var olmak gerektiği sonucunu çıkarmıştır (1947: 41). Buradaki *Cogito*, ruhun yani "Ben"in tasdikini ifade etmektedir. Cogito'dan önce hiçbir tasdikin bulunmadığını söyleyen Descartes, "Ben"in bütün öz veya tabiatının düşünmekten ibaret olduğunu açıklamıştır. Böylece var olmak için de hiçbir yere muhtaç olmadığını ve maddi olmayan bir töz olduğunu ileri sürmüştür. Ruhun varlığı bilinmeden, başka hiçbir varlığın bilinemeyeceğini savunmuştur. Çünkü ona göre ruh, varlığın temel şartıdır. Beden bilgisini veya diğer bilgileri anlamak için de öncelikle ruh bilgisini kavramak gereklidir (1947: 42, 158). Descartes, *"Ben-im"*i ve *"Ben varım"*ı her ifade ettiğinde veya zihninde kavradığında zorunlu olarak doğru olduğunu dile getirmiştir. Buradaki "Ben varım"

ifadesi, insanın kendi bilincinin ve düşüncelerinin farkında olduğunu ve varlığını doğruladığını bildirmektedir. Kişi düşünebildiği sürece varlığını sorgulamaz. Var olmayan bir varlık da bir şey hakkında şüphe edemez (1942b: 112). Düşünce eylemi, varlığın ispatı niteliğindedir. Düşünce ve varlık arasında sıkı bir ilişki vardır. Dolayısıyla bu ilişki, Descartes'ın temel felsefi argümanlarından birini oluşturur.

Descartes'a göre "İlk ilkelerin dolaysız yargısı olan önermeler, bakış açısına göre kâh sezgi ile kâh tümdengelim ile biliniyor, denilebilir; ilk ilkelerin kendisine gelince, bunlar yalnızca sezgi ile bilinir, bunların uzak yargılarına ise yalnızca tümdengelimle ulaşılabilir." (1986: 17). Descartes, insan aklının iki temel gücünün bulunduğunu ve bilime götüren en güvenilir iki yolun *sezgi* ve *tümdengelim* olduğunu savunmuştur. Akıl yürütmelerinde yol gösteren *sezgi*, insanın zihninde herhangi bir şüpheye yer bırakmayan, apaçık ve kesin kavrayış eylemiyken *tümdengelim,* kesin bilinen doğrulardan yapılan zorunlu çıkarımı ifade etmektedir (Cevizci, 1999: 218-219).

Cogito gibi temel bir ilke, sezgisel bilgidir. Zihinsel sezgiyle kavranan Cogito, aynı zamanda hakikatin ölçütünü de vermektedir. Bu hakikat, açık ve seçiktir (Öktem, 1999: 316). Descartes, *"Düşünüyorum, öyleyse varım"* önermesiyle düşündüğünü ve var olduğunu fark ettiğini vurgulayarak, bulduğu bu önermeyle kesinliğin neden ibaret olduğunu göstermiştir (1947: 42). Düşünmeyi de duyulardan ayıran Descartes, duyuların yanıltıcı olabileceğini ve insanların duyularından ayrıldıklarında ancak düşünme yeteneğinin var olduğunu belirtmiştir. Önceden kesin olduğu sanılan şeylerin daha sonradan şüpheli oldukları fark edildiğinde, bunların açık ve seçik olmamasından kaynaklandığını dile getirir. Çünkü ona göre, açık ve seçik olan her şey doğrudur ve şüphe götürmez (1942a: 123). Onlar hakkında yanılmak mümkün değildir. Bilginin temeli akıl üzerine kuruludur ve ilk ilkeler de akıldaki hakikatlerden gelir. Dolayısıyla da üzerinde deneyin hiçbir etkisi yoktur. Kesin ve açık-seçik bilgi, akıl yoluyla elde edilmiş "a priori" bir bilgidir (Öktem, 1999: 323).

Arkhimedes'in yer yuvarlağını bulunduğu yerden kaldırıp başka bir yere taşımak için sağlam ve sabit bir noktadan başka bir şey istemediği gibi, Descartes da felsefesini temellendireceği sağlam ve sabit bir nokta olan *Cogito*'yu bulmuştur (Descartes, 1947: 156). Bedeni dışlayan ruh (Cogito) üzerine inşa edilmiş kesinlik anlayışını ispat eden Descartes, ardından Tanrı'nın ve dış dünyanın varlığını

doğrulamaya geçmiştir. Onun Tanrı'nın varlığını kanıtlama çabası, varlığını mutlak bir kesinlik temeline dayandırma arzusundan kaynaklanır (Öktem, 1999: 318; Yıldızdöken, 2017: 57). Bu bakımdan benliğin tasdiki, Tanrı'nın tasdiki olarak kabul edilmiştir. Tanrı, onun kendi varlığını dayandırabileceği sağlam bir temel olarak görülmüştür (Yıldızdöken, 2017: 58). Descartes, Tanrı'nın varlığını kanıtlama meselesini şu sözlerle açıkça belirtmiştir:

> "Şu halde eğer her hangi bir şey hakkında bir kesinlik elde etmek istiyorsak aldatıcı bir Tanrı var olup olmadığını incelememiz lazımdır… İlk fırsatta, bir Tanrı var olup olmadığını incelemem icap ediyor. Var olan bir Tanrı bulduğum takdirde, onun aldatıcı olup olmadığını da tetkik etmem lazımdır: zira bu iki hakikata dair bilgi edinmeksizin hiçbir zaman hiçbir şeyden emin olabileceğimi sanmıyorum." (1942: 123, 129)

Descartes'a göre, bir şeyin kesinliği hakkında bilgi sahibi olmak istendiğinde öncelikle Tanrı'nın varlığına bakılmalıdır.

> "Tanrıdan daha kolay bileceğimiz hiçbir şey yoktur. Başka bütün şeylerden edindiğimiz kesinlik, zaruri olarak onun varlığından edindiğimiz kesinliğe bağlıdır. Aksi takdirde, belirsiz ve karanlık bilgilerden başka bir şeye malik olamayız. Hatta en kesinli oldukları zannedilen şeyler hakkında bile. Fakat bir Tanrının bilgisine malik olduğumuz zaman, mesele aynı değildir. Ve bu bilgi bize sonsuz birçok şeylerin bilgisine ulaşmak için şaşmaz bir yol temin eder." (1942: 173, 174)

Descartes, Tanrı bilinmediği sürece bir şeylerin kesinliği hakkında söz etmenin mümkün olmadığını söylemiştir. Ona göre Tanrı'nın bilgisi, en yüksek ve kesin varlığı oluşturmaktadır. Descartes "Ben" ile öncelikle kendi varlığını, ardından Tanrı'nın ve dış dünyanın varlığını kanıtlamıştır. Böylece solipsizmden (tekbencilik) kurtulmuştur (Öktem, 1999: 331). Onun bilginin kesinliği hakkındaki açıklamaları bilim dünyasına önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

17. yüzyıl akılcılık düşünürlerinden biri olan Spinoza, kendi felsefesinin oluştururken Descartes'tan çok fazla etkilenmiştir ve geometrik yöntem üzerinden ilerlemiştir. Spinoza'nın kesinlik anlayışı, matematiksel kesinlikle paraleldir. Geometrik yöntem, açık seçik düşünceleri ifade eden tanımlardan ve apaçık aksiyomlardan tümdengelim yoluyla çıkarsama işlemine dayanmaktadır. Spinoza'ya göre, her tanım açık seçik düşüncelerden meydana gelmektedir ve doğrudur. Spinoza'nın yönteminin doğruluğuna olan sağlam inancı, açık ve seçik düşüncelerden oluşan tümdengelimin dünyayı açıklamada bize yardımcı olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Ona göre, mantıksal tümdengelim ve metafiziksel tümdengelim aynıdır. Her ikisi de gerçekliğin bilgisini sağlamaktadır. Spinoza bundan hareketle, Descartes'ın varlık kavramından yola çıkarak Tanrı'yla işe başlar.

Ona göre, *Tanrı* veya *Doğa* düşünce düzeninde ilk varlıktır. Spinoza, evrendeki her şeyin Tanrı'ya olan bağımlılığını ontolojik bir zorunluluk olarak görür ve bu sebeple nedensellik ilişkisiyle mantıksal içerme ilişkisini özdeşleştirir. Spinoza, varlığı veya dış dünyayı açıklamaya çalışırken çokluğu birliğe indirmeyi hedeflemiş ve sonlu şeylerin, maddi varlıkların varoluşunu en yüksek nedensel etkenle açıklamak istemiştir. Deneyimin sonsuz sayıda varlığını Tanrı veya Doğa adını verdiği biricik sonsuz tözden türeten Spinoza, sonlu varlıklarla maddi dünyadaki varlıkları Tanrı'dan türetilen zorunlu sonuçlar olarak görmüş ve evrenin birliğini bu şekilde açıklamaya çalışmıştır (Cevizci, 1999: 801-802).

Spinoza'nın felsefesinde, bir şey hakkında bilgi edinmek ve onu anlamak için onun nedenlerini bilmek önemlidir. Töz, "*kendinde ve kendisi aracılığıyla kavranan şey"*dir ve kendi kendisinin nedeni olan, başka bir şeye bağlı olmayan varlığı ifade eder. Bu varlık Spinoza'ya göre Tanrı'dır. Varoluş, tözün özünden ayrılmaz ve zorunlu olarak varoluşu içerir. Dolayısıyla Tanrı, tek ve sonsuz bir töz olarak varlığını sürdürür. O'nun varoluşu; açık, mutlak ve kesindir, kusur ve eksiklikten uzaktır. Sonlu varlıklar, maddi şeyler Tanrı'nın, tek tözünün tezahürleri veya modifikasyonlarıdır[8]. Tanrı, sonsuz sayıda ana-niteliğe sahipken, sonlu zihinler olan bireyler, sadece *düşünce* ve *yer kaplama*nın varlığını bilebilir. Doğa da Spinoza'ya göre ontolojik olarak Tanrı'dan ayrı düşünülemez. Çünkü Tanrı sonsuz olup, tüm gerçekliği içerir. Spinoza'nın metafiziğinde doğadaki her şey zorunlulukla belirlenmiş, rastlantı ve amaca yer verilmemiştir. Evrendeki bütün nesneler sonsuz bir bağlam içinde bulunur. Dolayısıyla onun metafiziğinde her tür teleolojinin reddedildiği mekanik bir sistem bulunur (Cevizci, 1999: 803). Spinoza'nın varlık ve evrenin mutlak bir zorunluluk içinde olduğu görüşü felsefi olarak kesin bir yapı sağlamaktadır.

Kesinlik kavramına önem veren filozoflardan biri de John Locke'tur. Locke, bilgi felsefesinde bilgiyi kesinlik ile eş değer tutmaktadır. Ona göre bir şeyin bilgi olarak tanımlanabilmesi için sarsılmaz ve kesin bir güvence içermesi gerekir. Tüm şüpheler dışarıda bırakılmalıdır. Bu tür bir bilgi edinildiğinde ancak Locke'un felsefesindeki bilgi idealine ulaşılmış olunur (Atış, 2008: 72). Bilgi ve kesinlik zihinsel idelerin etrafında döndüğü için Locke, bilgi tanımı ile kesinlik tanımını

[8] "Çevre etkisi ile fenotipte meydana gelen değişiklikler." https://sozluk.gov.tr/modifikayon. (09.11.2023).

"Bana göre bilmek ve kesin olmak aynı şeydir: Bildiğim şey, emin olduğumdur ve emin olduğum şey bildiğim şeydir. Bilgiyi elde eden şeye kesinlik denebileceğini düşünüyorum." (Gibson, 1968: 3; akt. Atış, 2008: 73) ifadesiyle aynı noktada birleştirmiştir. O hâlde, bilginin ortaya çıktığı her durumda kesinliğin bulunduğu, kesinliğin oluştuğu her durumda da bilginin mevcut olduğu sonucuna varılır (Atış, 2008: 73).

Locke'a göre bilginin temel kaynağı olan deney, aynı zamanda bilginin malzemesi olan idenin de kaynağını oluşturmakta, dış deney ve iç deney olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunlar aracılığıyla basit ve bileşik ideler meydana gelir. Basit ideler bilgi oluşturmanın temel malzemeleridir ve dış deneylerden kaynaklanır. Dış deneyde zihin, pasif ve edilgen bir şekilde çalışarak bilgiye doğru ilk adım olan algılama aşamasını ortaya çıkarır. Ancak Locke, algılamayı tek başına yeterli görmemekte, bilginin idelerle olan ilişkisinden söz etmektedir. Bilginin tam anlamıyla oluşabilmesi için ideler arasında bir bağlantı kurmak ve bu bağlantıları algılamak gereklidir. Locke bu bağlantıyı kurarken deney, sezgi ve akıl araçlarını kullanmıştır. Locke felsefesinde bilginin türü ve kesinlik derecesi bu araçlara göre belirlenmektedir. İdeler arasındaki bağlantı türünün belirlenmesi, Locke'un kesinlik idealiyle ilgili bilgi türünü anlamak için önemlidir. Bu bağlamda algılama aracı kritik bir role sahiptir ve bilgi türlerinin özelliklerini anlamak gerekir (Atış, 2008: 73-74).

Locke, tüm bilgimizin temeli olan sezgisel bilgiyi en yüksek kesinlik derecesine sahip bilgi olarak kabul etmektedir. Sezgisellik, bilgiyi yanıltmayacak bir kesinliğe ulaştırır. Örneğin, insan kendi varlığına dair bilgiyi kanıtlama gereği duymamaktadır. Bunun nedeni ise, kendi varoluşunun doğrudan bilincinde olmasıdır. *Sezgi,* insanın varlığının tam ve apaçık bilgisini verirken; *akıl,* Tanrı'nın apaçık bilgisini vermektedir. Ancak deney, nesnenin varlığına dair bilgi sağlayamaz. Bu nedenle nesne ile kesin bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Locke, ideler arasındaki ilişkileri algı düzeyine göre belirleyerek kesinliği tanımlamıştır. Bu kesinlik, sezgi ve aklın kullanıldığı ilişkilerde ortaya çıkmaktadır. Fakat duyu aracılığıyla kurulan ilişkiler kesin değildir. Buna göre bilgi idealini gerçekleştiren türler, sezgisel ve tanıtlamalı bilgilidir. Locke, idelerin kaynağının deney olduğunu kabul etse de, kesin bilginin deney ile elde edilemeyeceğini savunur. Bu düşünce, ideler arasındaki ilişkilerin tam olarak algılanamamasının neden olduğu deney bilgisinin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Locke'un felsefi yaklaşımında bilgideki kesinlik; sezgi ve akıl

yoluyla tam ve apaçık algıdan, kesin olmayan algıya doğru gerçekleşir (Thilly ve Wood, 1964: 338; akt. Atış, 2008: 82). Böylece Locke, kesinlik idealini gerçekleştirmeye yönelik bir tutum sergiler ve deneycilikten uzaklaşarak bilgiyi daha çok rasyonalist bilgiye yakınlaştırır (Atış, 2008: 75-83).

1.3.2. İlahiyatta (İslam) Kesinlik

Sevgi, inanç ve duyguların etkisi altında bilimsel yöntemlerden uzak bir şekilde akıl yürütmeye dayanan din, evrenin kökeni ve işleyişiyle ilgili kesinlikle doğru kabul ettiği metafizik inançlara sahiptir. Dinî kesinlikte müminin Tanrı ile olan ilişkisi ön plandadır. Örneğin, Tanrı'nın varlığıyla ilgili bir inancın doğruluğu veya yanlışlığı gözlem ve deneyle ispatlanamaz. Bu savın doğruluğu kutsal kitap, vahiy, sezgi vb. kaynaklara dayandırılarak savunulur. Dinî inançlar sisteminde gelişme ve düzeltme gibi bir değişiklik söz konusu olmadığı için yanılma olasılığı da yoktur. Bu nedenle kesinlik içerir (Yıldırım, 1991: 24-25). Ancak buradaki kesinlik "iman"ın elde ettiği öznel bir kesinliktir. Bir kişinin zihnen, fiilen ve kalben inançlarını ifade eden ve ilgi, inanç, şüphe, bilgi aşamalarının ardından gelen iman, kesinlik arayışında yapılan ve ulaşılan son noktadır. İçinde şüpheyi barındırsa da bu şüpheleri aşarak öznel kesinliğe ulaşmaya çalışır ve geçici şüpheli zihin durumundan kurtararak huzur verici bir güven sağlar (Yeşilyurt, 2000: 547).

Bilgi ve tecrübenin bir birleşimi olmasının yanı sıra derin bir içsel deneyimi de ifade eden iman, Tanrı'nın içsel bir şekilde kendini bize açması ve bizim de O'na sevgiyle karşılık vermemizdir. Bu da Tanrı'ya olan imanın basit bir aklî kabulden öte olduğunu gösterir (Capra, 1999: 43; akt. Yeşilyurt, 2000: 539). İman, Tanrı hakkında tereddütsüz bir kabulü, tasdik edici bir tutumu ve bilgiye dayalı kesinliği içerir. Bilimde olduğu gibi deneysel yöntemlerle somut olarak kanıtlanamasa da bilgiye dayalı bir tasdik içerdiği için öznel kesinlik barındırmaktadır (Yeşilyurt, 2000: 539).

Dinde bireylerin sahip oldukları inançlara ve bunlara bağlı olarak benimsedikleri bilgilerin doğruluğuyla şekillenen bir kesinlik vardır. İslam bilgi teorisinde varlığa dair bilgimizin kaynağı *duyular*, *akıl* ve *haber* olmak üzere üçe ayrılır. Birincisi, duyular aracılığıyla tecrübe edilen ateşin yakıcılığı ve ekmeğin doyuruculuğu gibi bilgiler, doğruluğundan şüphe duyulmayan kat'î (kesin) bilgilerdir. İkincisi, bütünün parçadan büyük ve ikinin dördün yarısı olduğu veya bir şeyin aynı anda iki yerde bulunamayacağı gibi gerçekler akıl ile kesin bir şekilde

bilinir. Üçüncüsü ise, duyularla doğrulanamayan, tecrübe edilmesi olanaksız ve geçmişte gerçekleşmiş olan olaylarla ilgili kesin bilgilere mütevâtir[9] haberler sayesinde ulaşılır (Beroje, 2017: 952). Bu üç temel kaynak ile kesin bilgilere ulaşmamız mümkündür.

Ahlaki ve dinî normlar, kanıta dayalı bilgilerle desteklenir. Ancak bu kanıtların kesinlik dereceleri değişkenlik gösterir ve bu da bilginin kesinliğini etkiler (Şentürk, 2021: 69). Dinî bilgiler, kesinlik açısından incelendiğinde kat'î bilgi ve zannî bilgi olmak üzere iki grupta ele alınır:

1. Kat'î bilgi: İçinde şüphe barındırmayan bu bilgi, dinî konularda yakîni (kesin bilgi) ifade eder. Bu, kişiden kişiye değişmeyen ve o bilgiye sahip herkes için bir şekilde ortaya çıkan yakîndir.
2. Zannî bilgi: Kesinlik ifade etmeyen bu bilgi, üstün gelen kanaat (zann-ı gâlib) ile iki ihtimalden birinin doğruluğuna inanmaktır. Zannî bilginin doğruluk derecesi yüksek olsa dahi, bu bilgiye tam bir kesinlikle (yakîn) değil, daha çok kanaatle yaklaşılır. Çünkü bu bilgi, kesin olmayan (zannî) bir delile dayanır (Beroje, 2017: 954-955).

Kat'î bilgi, kesinlik derecesi belirtilemeyen ve kesinliği diğer bilgilerle karşılaştırılamayan bir türdür. Bu bilgi, ya varlığı (sübût), ya da anlamı (delâlet) ile şüpheye yer bırakmayacak biçimde ortaya çıkan açık ve kesin (namaz, oruç, hacc, zekâtın farziyeti gibi) bir bilgidir. Dolayısıyla yoruma açık değildir (Beroje, 2017: 954-955). Ancak dinde kat'i bilgi, zannî bilgiye göre daha azdır. Çünkü bu bilgi türü, genellikle dinin temel ahlak kurallarına, inançlara, ibadetlere, helal ve haramlara dayandığından hayatın her alanında sadece kesin bilgileri arayarak dini yaşamak ve hayatı sürdürmek mümkün olmaz. Akıl ve hayat tecrübesi zannî bilgilerin (amelî meseleler) kaçınılmaz olduğunu gösterir. Burada zannî bilgi ile kesinlik düzeyine ulaşmamış delile dayanan bilgi (zann-ı gâlib) kastedilir. Bu bilginin doğru olma ihtimali yanlış olma ihtimalinden yüksektir (Beroje, 2017: 972-973).

Günlük yaşamımızda veya bilimde genellikle kesin bilgilere sahip olmak oldukça kısıtlıdır. Bireyler ve bilim insanları çoğu zaman kesin olmayan veya kesinlik dereceleri değişen bilgilerle karşılaşır. İslam ilim geleneğinde de bilgiler

[9] "Mütevâtir haber kat'î, objektif ve tartışmasız bilgiyi ifade eder. Dininin temel esaslarının dayandığı bu tür haberlerin doğruluk derecesi yüzde yüz, yani kesin ve tartışmasızdır." (Hansu, 2008: 15; akt. Beroje, 2017: 953).

kesinlik derecelerine göre sınıflandırılır. Birbirinden uzak iki uç noktanın en başında bulunan "ilim" tam kesin bilgiyi, en sonunda bulunan "vehim/cehil" ise dayanağı olmayan temelsiz bilgiyi ifade eder. İkisinin arasında ise yüzde ellinin üzerinde bir kesinliği içeren "zann-ı gâlib" ile yüzde elliden az kesinliğe sahip olan "şekk/şüphe" bulunur (Şentürk, 2021: 70).

İslamî ilimlerde dilin kesinliği ve doğru anlaşılması, dinî metinlerin doğru bir şekilde yorumlanması önemli konulardandır. Çünkü doğru anlayış, İslam'ın öğretilerinin ve mesajlarının yanlış anlamalardan kaçınılmasını sağlar. Cengiz (2021), dilde kesinlik problemini İslam düşünürü olan Fahreddin er-Râzî'nin görüşlerine dayandırarak anlatmaya çalışmıştır. Râzî, dilde kesinliği sağlamak için nakil ve delâlet açısından belirli şartları öne sürerek dilin kesinlik taşımadığını öne sürmüştür.

Râzî, dilsel göstergenin zannîliğini belirlemeye yönelik olarak zanna dayalı bilgilerin kesinliği üzerine konuşmanın mümkün olmadığını söyler ve dil malzemesinin üzerine temellendirdiği öncüllerin zannî olduğunu kanıtlamaya çabalar. Dilin kesinliği, zannî bir bilgi olan sözlerle (lafız) ilgili sıraladığı on ihtimalin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu on ihtimal, sözün anlamına dair kesinliğin ortaya çıkmasını engelleyebilir (Cengiz, 2021: 14). On ihtimal şu şekilde sıralanmıştır:

1. "Sözlerin günümüze aktarılmasında yanlışlık olabilir.
2. Sözlerin cümle içindeki konumunu belirleyen kuralların ve kelimelerin yapı özelliklerinin günümüze uyarlanmasında yanlışlık olabilir.
3. İfadeler birden fazla (eş sesli) anlamlı olabilir.
4. İfadeler mecaz anlamlı olabilir.
5. İfadelerin anlamında nakil yaşanmış olabilir.
6. İfadelerde gizli anlamlar olabilir.
7. İfadeler tahsîse muhtemel olabilir.
8. İfadelerde sözün yeri değiştirilmiş olabilir.
9. İfadelerin hükmü ortadan kaldırılabilir.
10. İfadelerin anlamına mu'ârız bir delil bulunabilir." (Cengiz, 2021: 14-15)

Yukarıda verilen bu ihtimaller, sözlerin anlamının kesinliğini engelleyebilecek dilin karmaşıklıklarını ve çeşitli yorumlama olasılıklarını ifade etmektedir. Dil malzemesinin zannîliği, ifadelerin günümüzdeki anlamını

belirlemede zorluklar yaratmaktadır. Bu nedenle Râzî, bu on ihtimal ortadan kalktığında lafzî delillerin kesinlik ifade edebileceğini söylemektedir.

Bazı âlimler dinî metinleri anlamak, yorumlamak, çeşitli sorunları çözmek veya en aza indirmek için farklı biçimlerde dilde kesinliğe ulaşılabileceğini savunmuşlardır. Böylelikle *dil sınırları içinde kesinliğe ulaşılamaz diyenler* ve *dil sınırları içinde kesinliğe ulaşılabilir diyenler* olmak üzere iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Dil sınırları içinde kesinliğin ulaşılmaz olduğunu iddia edenlere göre, "masum imam" veya "keşif ve ilham" gibi bazı dil dışı unsurlarla; dil sınırları içinde kesinliğe ulaşılabilir olduğunu savunanlara göre ise "karîne (ipucu)" veya "istikrâ (tümevarım)" aracılığıyla kesinliğe ulaşılabilmektedir. Örneğin, Râzî karîneyle ulaşılabileceğini söylerken, Şâtibî kesinliğin istikrâyla mümkün olabileceğini söylemiştir (Cengiz, 2021: 46-47).

Tüm bu öne sürülen düşünceler ele alındığında dilin doğası ve kesinliği dört temel teoriye dayanmaktadır. Bunlar:

a) "Dilsel göstergeler mutlak olarak kesinlik ifade eder (dilin katʿîliği teorisi).
b) Dilde kesinliğe ulaşılamaz (dilin zannîliği teorisi).
c) Kesinliğe karîneyle ulaşılabilir (karîne teorisi).
d) Kesinliğe tümevarım ile ulaşılabilir (tümevarım teorisi)." (Cengiz, 2021: 51)

Dilin kesinliği konusunda Haşviyye mezhebi ile de bağlantı kurulur. Çünkü bu mezhep kesin bilginin sadece dinî naslarla mümkün olabileceğini savunur. Bu nedenle de mezhebe göre bilginin tek ve mutlak kaynağı Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerdir (Cengiz, 2021: 52). Başka bir anlama gelme ihtimali olmayan sözlere *nas* denir. "Ey Allah'ın nebisi!" veya "De ki: Allah birdir." âyetleri nassa örnektir. Bu âyetler, İslam inancı bakımından Allah'ın birliği ve Hz. Muhammed'in onun elçisi olduğunu açıkça bildirdiği için kesin ve değişmezdir (Cengiz, 2021: 65-66).

1.3.3. Hukukta Kesinlik

Demokratik ülkelerde ve uluslararası örgütlerde hukukun üstünlüğünü oluşturan değerlerden biri hukuki kesinlik/belirlilik ilkesidir (Gülçür, 2018: 172). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında "hukuki kesinlik" olarak kullanılan ilke, Anayasa Mahkemesi'nde "hukuki belirlilik" ilkesi olarak ifade edilmektedir. Yargısal istikrarın sağlanması ve bireyin devlete olan güveninin korunması, hukuki güvenlik ve belirlilik ilkelerinin temel hedefidir. Hukuk devleti temellinde şekillenen bir devlet için toplum güveni büyük bir öneme sahiptir. Mahkeme kararları arasında

tutarsızlıkların veya belirsizliklerin bulunması yargı sistemine olan toplumsal güveni azaltacağından dolayı hukuki kesinlik, yargısal kararlardaki sürekliliği ve kararlılığı kesin olarak temin eder. Bu durum da mahkemelere olan güveni artırmaktadır (Aras, 2021: 240, 245, 253). Anayasa Mahkemesi, 2013 tarihli kararında belirlilik ilkesini şu şekilde açıklamıştır:

> "Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan hukuk devletinin temel ilkelerinden biri "belirlilik"tir. Bu ilkeye göre, yasal düzenlemelerin hem kişiler hem de idare yönünden herhangi bir duraksamaya ve kuşkuya yer vermeyecek şekilde açık, net, anlaşılır ve uygulanabilir olması, ayrıca kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarına karşı koruyucu birtakım güvenceler içermesi gereklidir. Belirlilik ilkesi, hukuksal güvenlikle bağlantılı olup; birey, belirli bir kesinlik içinde, hangi somut eylem ve olguya hangi hukuksal yaptırımın veya sonucun bağlandığını, bunların kamu otoritesine hangi müdahale yetkisini doğurduğunu, kanundan öğrenebilme imkânına sahip olmalıdır." (Gülçür, 2018: 163)

Hukuki güveni sağlamak, adalete ulaşmak, toplumsal düzeni korumak, bireylerin haklarını ve sorumluluklarını belirlemek hukukun kesinliğiyle mümkündür. Hukukun üstünlüğü ilkesi sayesinde herkes hukuka uygun davranacağını bilir. Aksi olduğu takdirde, bağımsız ve tarafsız yargı ile yürütme organları hukuka aykırı hareket edenlere karşı hukuki çözüm yollarına başvurur. Hukuki süreçlerin açıklığı sebebiyle insanlardaki kesinlik duygusu daha da pekişir ve vatandaşlar işlerini güvenle sürdürebilir. Kesinlik duygusu, insanların sosyal bağlantılar kurma ve sürdürme konusundaki becerilerini güçlendirir. İnsanlar, kendilerine ve çevrelerine karşı güven duyarak sağlam ilişkiler kurarlar ve hayatlarında daha doğru tercihler yaparlar (Toprak, 2015: 38-39).

Venedik Komisyonu'nun 106. Genel Oturumunda onaylanan "*Rule of Law Checklist*" (Hukukun Üstünlüğü Kontrol Listesi) metninde "hukuki kesinlik" ilkesi 8 alt başlıkta değerlendirilmiştir:

1. "Yasamaya Erişim: Buna göre tüm yasama işlemlerinin yürürlüğe girmeden yayınlanması ve ücretsiz şekilde, kolaylıkla internet ve resmi bültenler aracılığıyla erişme açık olması gerekliliğidir.
2. Mahkeme Kararlarına Erişim: Komisyona göre, mahkeme kararları hukuku tesis edeceği, ayrıntılandıracağı ve netleştireceği için bunlara erişim hukuki kesinliğin bir parçasıdır.
3. Kanunların Öngörülebilirliği: Komisyona göre, öngörülebilirlik, yalnızca, yasanın uygulanmadan önce sunulması ve etkileri konusunda mümkün olduğunca öngörülebilir olması gerektiği anlamına gelmez, aynı zamanda hukuka tabi kişilerin davranışlarını kendisine uygun biçimde düzenleyebilmesi için yeterli hassasiyet ve netlikle formüle edilmesi gerekir.
4. Hukukun İstikrarlı ve Tutarlı Olması: Yasama işlemlerinin veya icra faaliyetlerinin istikrarsızlığı ve tutarsızlığı kişilerin plan ve eylemlerini etkileyebilir. Hukuk değişen şartlara uyum sağlamaktadır. Hukuk değişebilir ancak bu değişimin kamunun farkındalığı ve tartışması neticesinde olması ve meşru beklentileri olumsuz etkilememesi gerekir.

5. Meşru Beklentiler: Komisyon'a göre, bu ilke AB hukukundaki hukuki belirliliğe dair genel ilkenin bir parçası olup, hukuk temelinde iyi niyetle hareket eden kişilerin meşru beklentileri boşa çıkarılmamalıdır.
6. Geçmişe Dönük İşlem Yapmama: Bu başlık altındaki kıstaslar ise, cezai yasalarda geçmişe dönük düzenlemenin yasaklanmış olması ve bu genel yasağın diğer kanunlara ne ölçüde teşmil edildiğine ilişkindir.
7. Kanunsuz Suç, ve Ceza Olmaz: İlkenin oldukça açık ve bilinen bir ilke olması nedeniyle, herhangi bir açıklama getirilmemiş ve ilkenin genel uygulaması esas alınmıştır.
8. Res Judicata: Komisyon bu ilkeyi 3 ana başlıkta inceler. Birincisi, bir suçtan dolayı iki ceza olmaz ilkesine uyulup uyulmadığıdır. İkincisi, nihai yargısal kararların yeniden incelenip incelenmediğidir. Üçüncüsü, nihai kararlar yeniden inceleniyorsa hangi şartlar altında incelendiğidir. Res judicata ilkesi, bir temyiz neticesinde nihai olarak karar verildiğinde yeniden temyizin mümkün olmamasını sağlamaktadır." (Gülçür, 2018: 152-154)

Hukuki kesinlik ilkesi, mahkemelerin bir konuda kesin kararlarını verdiklerinde bu kararların sorgulanmayacak şekilde güvence altına alınmasını sağlar (Gülçür, 2018: 158). Sekiz maddede de görüldüğü üzere hukuk sistemi; kesin, açık ve belirli kurallar üzerine kurulmuştur.

1.3.4. Matematikte Kesinlik

Matematik önermelerinin kesinlik ve zorunluluk özelliği, uzun süre boyunca farklı bakış açılarıyla değerlendirilmiştir. Hatta günlük yaşamda da sık sık matematiksel kesinliğe başvurulduğu görülmektedir. Çoğu zaman söylenilen bir fikrin kesin doğruluğunu vurgulamak için "Bu iki kere ikinin dört ettiği kadar kesindir" gibi ifadeler kullanılmaktadır.[10] Bu tür ifadelerle gerçeklerin değişmez olduğu vurgulanmaktadır. Matematik, bilimsel gerçekleri ve yasaları kesin ve kısa bir şekilde ifade eden dil olarak kullanılmaktadır (Yıldırım, 1991: 45).

R. Guénon, matematik dışında "tam ve kesin" bir bilimin olmadığını savunur. Guénon'a göre gerçek ve kesin bilgiye sadece saf matematik ulaşabilir. Matematiğin nicelikle ilişkilendirilmesi kesinliği doğurur. Diğer modern bilim alanları, gözlem ve ölçü araçlarının ortaya çıkardığı hataları içerdiği için tahminler üzerinden ilerler. Bu durum da onları belirsizliğe sürükler ve kesinlikten uzaklaştırır (Guénon, 1990: 88-89; akt. Yüksel, 2011: 520). Matematikte kullanılan tanımlar, belirli kurallara uygun olarak kullanıldığında sonuçlar kesindir. Matematikte kesinliği ifade edenlerden biri de küme kavramıdır (Didier Dubois vd., 2000: 36; akt. Yüksel, 2011: 524). Örneğin matematiksel bir tanım olan "beşe tam bölünebilen sayılar" ifadesi, beşin katı olan tüm sayıları içine alan bir kümeyi oluşturur. Böylelikle bu küme, sınırı açık ve kesin

[10] https://avys.omu.edu.tr › public › ismail.serin (01.12.2023)

bir şekilde belirleyerek beşin katı olmayanları dışarıda bırakacaktır" (Zadeh, 1996: 19; akt. Yüksel, 2011: 526).

Matematiği deneysel bilimlerden ayıran en belirgin özellik, matematiğin kesinliği ve elde ettiği sonuçların zorunlu olmasıdır. Deneysel bilimlerin en gelişmiş olanında dahi bu tür kesinlik ve zorunluluklar bulunmamaktadır. Matematiksel bir *teorem*[11] bir kez kanıtlandığında kesinliğe ulaşır ve ne kadar karşıt duruma düşse de hiçbir gözlem, kural üzerinde bir tereddüt yaratmaz (Yıldırım, 1991: 193).[12] Matematikteki kesinliği sağlayan durum, kanıt sürecinin tamamen tümdengelim niteliğinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, üçgenin iç açılarının toplamıyla ilgili bir teoremin kanıtında belirli *postulatlar*[13] üzerinden ilerlenir ve postulatların doğruluğu kabul edildiğinde teoremin de doğru olduğu kesinleşir. Örneğin mantıksal olarak "Bu şekil dik açılı bir üçgendir" öncülü, "Bu şekil bir üçgendir" sonucunu doğurur ve buradan zorunlu olarak çıkan sonuç da öncüllerin bir kısmını ifade etmekle sınırlıdır. Kısacası bir teoremin kesinliği postulatların geçerliliğine bağlıdır. Çünkü postulatlar doğru olduğunda teorem de doğru olacaktır. Ancak örnekte de görüldüğü üzere teorem, postulatlarda öne sürülenin bir bölümünü tekrarlamaktan öteye geçmez. Bu türden bir matematiksel doğruluk, olgusal veya deneysel içerikle ilişkili olmadığından dolayı deneysel bulgularla çelişmez. Bu nedenle de mutlak ve kesindir (Yıldırım, 1991: 195-196). Ancak matematikte, özellikle geometride teoremlerin özelliği tarih boyunca sabit kalmamıştır. 19. yüzyılın ortalarına kadar geometrideki postulatların doğruluğu, ispat ve doğrulama gerektirmeyen apaçık (sezgisel) önermeler olarak kabul edilmiştir. Fakat Öklid[14] sistemi dışında yeni geometri sistemlerin ortaya çıkmasıyla değişmez olarak gördükleri doğrular sarsılmıştır. Daha sonrasında bu postulatlardan bazılarının yanlış olduğu da ortaya çıkmıştır (Yıldırım, 1991: 40).

Matematik önermelerinin kesinliği başka yönden de ele alınmıştır. Antik çağa dayanan klasik anlayışa göre matematiksel kesinlik, önermelerin "apaçıklık" özelliğinden yararlanmaktadır. Örneğin, 2+5=7 önermesi apaçık doğrudur ve bunun 7 olduğunu bilmemiz için herhangi bir deneye veya delile ihtiyacımız yoktur. Bu tür

[11] "Kanıtlanabilen bilimsel önerme." https://sozluk.gov.tr/teorem (01.12.2023)
[12] Yıldırım, C. ek 3'te yer alan "Geometri ve Empirik Bilim" başlıklı yazıyı, Carl G. Hempel'ın The World of Mathematics (J. R. Neraan, Ed.), s. 1635-1644'ten çevirmiştir.
[13] "Ön doğru." https://sozluk.gov.tr/postulat = "İspatsız kabul edilen önerme; konut (II), koyut, postulat." https://sozluk.gov.tr/öndoğru (01.12.2023)
[14] bk. Yıldırım, C., *Bilim Felsefesi*, s. 40-41.

ifadeleri sezgi veya akıl yoluyla anlarız.[15] Descartes'ın bakış açısı da bunu destekler niteliktedir. Descartes, matematiksel kesinliği akıl yoluyla anlamaya çalışır. Dış dünyadan gelen bilgilere oranla kendi bilgilerine ve düşüncelerine, duyular ve hayal gücü yerine de sezgilere güvenmenin daha doğru olduğunu düşünmektedir (Öktem, 1999: 322).

Descartes, hakikatin kesin bilgisine sadece sezgi ve tümdengelim yoluyla ulaşılabileceğini savunur. Bu iki yöntem, kesin bilgiye ulaşmada en güvenilir yoldur (1986: 17). Ona göre sezgi, şüpheye yer vermeyecek kadar açık ve seçiktir. Sezginin deneysel değil, akılsal olduğunu şu sözlerle vurgulamaktadır: *"Herkes, zihinsel sezgi ile varolduğunu, düşündüğünü, bir üçgenin yalnızca üç çizgi ile, toparlak bir cismin bir tek yüzeyle sınırlı olduğunu ve kafalarını kolay şeylerle yormayı küçümseyen bir çoklarının aldırış etmedikleri daha bir sürü olguyu görebilir."* Descartes, sezginin açıklığı ve kesinliği konusunda matematikten örnek vererek açıklamaya çalışır. Ona göre 2+2'nin ve 3+1'in birbirine eşit olduğu ifade edildiğinde, sadece sezgi yoluyla her ikisinin sonucunun da 4 olduğu anlaşılır. Ancak unutulmamalıdır ki 2+2'nin ve 3+1'in 4 etmesi, iki ifadenin zorunlu olarak eşit olduğunu da göstermektedir (1986: 16). Sonuç olarak Descartes'a göre insanın var olduğunu anlamasıyla üçgenin üç çizgi ile sınırlı olduğunu veya 2+2'nin 4 ettiğini anlaması aynıdır (Öktem, 1999: 323).

Matematiğin sezgi ve akıl yoluyla doğrudan kavranabileceği görüşü, 19. yüzyıla kadar varlığını devam ettirmiş, sonrasında ise bazı gözlemler ve gelişmelerle birlikte geçerliliğini kaybetmiştir. Matematikte birçok önermenin doğruluğunun açık olmadığı tespit edilmiştir. *Fermat'ın son teoremi, Goldbach teoremi* ve *Euclides'in 5. postulatı* gibi örnekler bu belirsizliği göstermektedir. Uzun çalışmalara rağmen bunların ispatları henüz bulunamamıştır. Bu dönemde matematikteki doğruluk, apaçıklık ve kesinlik anlayışı önemli ölçüde sarsılmıştır. Sezgilerimiz her zaman güvenilir değildir. Çünkü ilk izlenimlerimizde bize mutlak doğru gibi görünen bazı düşünce ve iddiaların yanlışlığını yine kendi deneyimlerimiz yoluyla öğreniriz. Açıklık, deneyimlerimize bağlı olduğu için kişiden kişiye değişebilen bir özelliktir, nesnellik barındırmaz. Bu sebeple bir önerme bir kişi için açıkça doğru olurken,

[15] https://avys.omu.edu.tr › public › ismail.serin (01.12.2023)

başkası için şüpheli durumda olabilir.[16] Böyle öznel bir özelliğe matematikte yer vermek mümkün değildir.

1.3.5. Mantıkta Kesinlik

Mantık, uzun bir geçmişe dayanan disiplin olup, yüzyıllar boyunca çeşitli tanımlarla ele alınmıştır. Genel itibariyle mantık; doğru düşünme kurallarını, doğru önerme formlarını, düşünme yasalarını, dilsel ifadelerin biçimsel koşullarını gösteren ve kesin ifade kalıplarını içeren bir bilim dalıdır (Özlem, 2004: 28). Mantık, kesin ve zorunlu sonuçlar elde etme özelliğiyle deneysel bilimlerden ayrılmaktadır (Yıldırım, 1991: 39). Çünkü soyut nesneler ve ilişkiler üzerine odaklanan bir alan olması, mantığı olgusal dünyadan uzak tutmaktadır. Bu sebeple olgusal içeriği olmayan önermelerin doğruluk ölçütü farklıdır. Mantıkta da bir önermenin doğruluğu, gözlem veya deneylere dayanmayan ancak belirli ilke veya öncüllerden mantıksal bir çıkarım yoluyla elde edilen "ispat" olarak adlandırılan mantıksal doğrulukla belirlenir. İspatlanmış her önerme, "aksiyom" veya "postulat" denilen temel ilkelerden zorunlu bir sonuç olarak elde edilir. Bir önerme ispatlandığında çıkarsandığı öncül veya öncüller doğru ise, bu önermenin mantıksal olarak yanlış olması mümkün değildir (Yıldırım, 1997: 12).

Mantık, doğru düşünmenin ilke ve kurallarını inceleyerek sorgular. Akıl yürütme süreciyle belirlenen bu kurallar mantıkta doğru düşünmenin temel ilkelerini oluşturur. Akıl yürütme, iki kavram arasında bağ kurarak hüküm verme sürecidir. Bir başka ifadeyle en az iki öncül (kanıt) ve bir sonuçtan (kanıtlanan) oluşan önermeler arasındaki ilişkileri ifade eder. Bu süreçte bilinen hükümlere dayanarak bilinmeyen hükümler elde edilir. En az iki önermeden biri, diğerine kanıt olarak kullanıldığında bir sonuç ortaya çıkar. Çıkarım, önermeler arasındaki bir kanıtlama ilişkisini temsil eder. Mantık da kanıt-kanıtlanan arasındaki ilişkiyi inceler. Akıl yürütme esnasında zihin, çeşitli akıl ve mantık ilkelerine başvurur. *"Düşünme Yasaları"* olarak bilinen bu ilkeler; *özdeşlik, çelişmezlik, üçüncü hâlin imkânsızlığı* ve *yeterli sebep* ilkeleridir. Mantıklı düşünme, bu temel ilkelere uygun bir biçimde düşünme sürecini ifade eder (Eroğlu, 2012: 184-185). Bu ilkeler şu şekildedir:

1. "Özdeşlik İlkesi: *P doğru ise, P doğrudur.* (Bir şey A ise A'dır.)
2. Çelişmezlik İlkesi: *P hem yanlış, hem doğru olamaz.* (Bir şey hem A, hem de A değil olamaz.)

[16] https://avys.omu.edu.tr › public › ismail.serin (01.12.2023)

3. Üçüncü Hâlin İmkânsızlığı İlkesi: *P ya doğru, ya da yanlıştır.* (Bir şey ya A'dır, ya da A değildir.)" (Yıldırım, 1991: 30)
4. "Yeterli Sebep İlkesi: *Varolan her şeyin bir varoluş sebebi vardır.*" (Özlem, 2004: 56)

Bahsi geçen mantık ilkeleri evrensel geçerliliğe sahiptir. Bunları reddetmek, çelişkiye düşmek anlamına gelir. Bu nedenle bilimi, matematiği ve felsefeyi anlamak için mantığı bilmek önemlidir (Yıldırım, 1991: 30).

Zihindeki düşüncelerle ilgilenmeyen mantık, düşüncelerin dil aracılığıyla ifade edilmesi durumunda anlam kazanır. Düşünceler ancak dile döküldüğü sürece mantığın konusu olabilir (Eroğlu, 2012: 184). Önermelerin, kavramların ve akıl yürütme kurallarının üzerine odaklanan bir disiplin olmasından dolayı düşünmeye olan yaklaşımı da farklıdır. Düşünme sürecini bir değerlendirme işlemi olarak ele alan mantık, düşünmenin geçerliliğiyle ilgilenir; geçerli düşünme kalıplarını belirleme ile geçersiz olanları ayırt etme amacı güder. Mantık, yargılarımızın doğruluğu yerine, yargılar arasındaki ilişkilerin doğruluğuna odaklanır. Bu sebeple mantıkta kesinlik, bir düşünce veya argümanın geçerliliği, tutarlılığı ve doğruluğuyla bağlantılıdır. Örneğin,

(1) Bütün insanlar ölümlüdür.

(2) Sokrates bir insandır.

---

(3) O hâlde, Sokrates ölümlüdür. (Yıldırım, 1991: 31; Özlem, 2004: 32)

Mantığın görevi, (1) ve (2) numaralı önermelerin doğruluğunu veya yanlışlığını sorgulamak değildir. Onun görevi, belirli bir veya birkaç önermeyi doğru kabul ettiğinde, buna dayanarak başka hangi önermelerin doğru olması gerektiğini çözümlemektir. Başka bir ifadeyle mantık, belirtilen iki önermeyi doğru kabul ettiğimizde, (3) numaralı önermeyi de doğru kabul etmemiz gerektiğini ifade eder. Bu bağlamda, bu önermeler arasındaki tutarlılık mantıksal bir zorunluluktur. Tüm bunlara bakıldığında bir çıkarımın öncülleri "(1), (2)", sonucu "(3)" zorunlu olarak doğuruyorsa, bu durum çıkarımın mantıksal olarak geçerli olduğunu gösterir (Yıldırım, 1991: 31-32). Kısaca mantık, düşünme olgusunun içeriğiyle değil, biçimiyle ilgilendiğinden dolayı geçerli akıl yürütme formlarına ulaşmayı amaçlamaktadır (Eroğlu, 2012: 184).

Kesin bilgi, bir özdeşlik bilgisinden ibarettir. Duyusal içeriğe sahip bilgi ise deneyle ilgili olduğu için her zaman olasılık içerir. Fakat unutulmamalıdır ki "olasılık" kavramı görecelidir ve "kesinlik" kavramına bağlı olarak tanımlanabilmektedir. Bu nedenle olasılık ve kesinlik kavramları, mantık içerisinde anlam kazanmaktadır. Mantıksal doğruların bir özelliği olarak ortaya çıkan kesinlik, sadece mantık içerisinde değerlendirilebilir. Bilginin, özellikle deney bilgisinin olasılık değerlerini mantık aracılığıyla ifade edebilmekteyiz. Mantıksal doğrular dışındaki bilgilerimiz mantık için bir olasılık değeri taşımaktadır. Bu durumun vurgulanmasının temel sebebi de ölçütün mantıksal doğruların kesinliği olmasıdır (Özlem, 2004: 343).

1.3.6. Fizikte Kesinlik

Fizik Terimleri Sözlüğü'nde kesinlik, *"Bir niceliğin sayısal değerinin aslına tam uygun olması."*[17] şeklinde tanımlanmaktadır. Veriler, niceliksel oldukları takdirde ölçülebilirler. Bu sebeple tanımda ifade edilmek istenen şey, bir niceliğin sayısal değerinin ölçümü sırasında elde edilen sayının gerçek değeriyle tam olarak örtüşmesi durumudur. 19. yüzyılın önemli fizikçilerinden Lord Kelvin'de fizik biliminde bir konuyu anlamanın ilk adımının sayısal hesap prensiplerini kavramak ve bunları kullanarak ilgili bazı özellikleri ölçmek için uygun yöntemleri bulmak olduğunu vurgulamıştır. Ona göre kesin, açık ve doğru bir bilgi ancak ölçümle ve sayısal olarak ifade edildiğinde mümkün olacaktır (Thomson ve Tait, 1873: 106-129; akt. Yüksel, 2011: 518). Bu nedenle fizikte ölçüm değeri büyük bir önem taşımaktadır.

Ölçüm, *doğruluk* ve *hassasiyet/kesinlik* ile ilişkilidir. Bu iki kavram, fiziğin dışında kimya, istatistik, mühendislik vb. alanlarda da önem arz etmektedir. Ölçümde *doğruluk*, ölçümün gerçek değerine ne kadar yakın olduğunu veya doğruluk derecesini ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle, ölçümün tutarlılığı ve doğruluyla ilgilidir. Doğrulukta daha çok sistematik hatalar bulunmaktadır. *Doğru* ve *kesin* kavramlarının her ikisi de bulunduğunda bir nesnenin doğruluğundaki gerçek değer ortaya çıkacaktır. Doğruluk, tek bir ölçümle değerlendirilmektedir. Ölçümde *hassasiyet/kesinlik* ise, ölçümlerin tekrarlandığında elde edilen sonuçların tutarlı bir biçimde benzerlik gösterdiği durumu ifade eder. Her ölçümde ortaya çıkan rastgele hatalar, sonuç değerleri birbirinden biraz farklı olan gözlemsel hatalara neden olur.

[17] https://sozluk.gov.tr/kesinlik (05.12.2023)

Ancak bir ölçüm sonucu, diğer ölçüm sonucuyla ne kadar uyumlu ve yakınsa yapılan ölçüm de o kadar kesindir. Kesinliğin değerlendirilmesi için birden fazla ölçüme ihtiyaç duyulmaktadır.[18] Doğruluk ve hassasiyet/kesinlik, fizikte bir ölçümün ne kadar güvenilir olduğunu göstermek amacıyla kullanılan kavramlardır. Bu sebeple mutlak doğruluk veya kesinlik anlamı taşımazlar.

Fizikte kesinlik konusundaki en belirgin ayrım, *Klasik Fizik (Newton Fiziği)* ve *Kuantum Mekaniği (Yeni Fizik)* arasında ortaya çıkmaktadır. Koperning, Galileo, Newton gibi düşünürler Klasik Fizik'in oluşumunda önemli rol oynamışlardır. Fizik bilimi Newton'la zirveye ulaştığı için Newton Fiziği olarak da adlandırılmıştır (Özel, 2007: 212-214). İsaac Newton, 1687 tarihli "Principia" adlı eserinde ortaya koyduğu ilkeler ile doğruların gözlemleme yoluyla anlaşabileceğini savunmuştur. Evrenin gözlemlenebilir ve çözümlenebilir birçok veriden oluştuğunu düşünen Newton, bu verilerin sonucunda ortaya çıkacak basit ve kesinlik gösteren yasalarla bütünü açıklayabileceğini öne sürmüştür. Klasik Fizik, evreni belirli fiziksel yasalarla düzenlemiş, deterministikle[19] açıklanabilir bir sistem olarak tanımlamıştır. Evreni oluşturan parçacıklar, belirli fizik kurallarına göre hareket etmekte ve bunların arasında nedensellik ilişkileri bulunmaktadır. Bu kuralların keşfi, sistemin anlaşılmasını sağlamaktadır. Klasik Fizik, "ya-ya da" mantığına dayalı olup, insana başka bir seçenek tanımamaktadır. Onlara göre bir durum ya doğrudur ya da yanlıştır.[20] Kısacası Newton'un hareket yasaları gibi klasik fizik ilkeleri, belirli başlangıç koşullarıyla başlandığında gelecekteki olayların kesin bir şekilde tahmin edilebileceği deterministik bir evren modelini desteklemektedir.

1900 yılında Max Planck'ın çalışmasıyla ortaya çıkan (Ford, 2012: 46; akt. Özdoğan, 2019: 40) ve 1920'lerde gelişen Kuantum Mekaniği, insanın evrene ve doğaya yönelik bakış açısını değiştirmiştir. Kuantum Mekaniği'nde "kesinlik" kavramı geçerliliğini yitirmekte ve tek bir doğruyu kabul etmemektedir. Einstein'ın "Matematik kesin olduğunda gerçeği yansıtmaz, gerçeği yansıttığında kesin değildir" tespitiyle başlayan fizik teorisi, ışığın sadece dalga serilerinden değil, aynı zamanda parçacık bölüklerinden oluştuğunu savunmaktadır (Özel, 2007: 222).

---

[18] https://farkinedir.com/dogruluk-ve-kesinlik-arasindaki-farklar-nelerdir/. (07.12.2023)

[19] "Evrende olup biten her şeyin bir nedensellik bağlantısı içinde gerçekleştiğini, fiziksel evrendeki ve dolayısıyla da insanın tarihindeki tüm olgu ve olayların mutlak olarak nedenlerine bağlı olduğunu ve nedenleri tarafından koşullandığını savunan anlayış." (Cevizci, 1999: 223)

[20] Alatlı, A. (2001). "'İkinci Aydınlanma Çağı' Düşünce Devrimi", https://www.alevalatli.com.tr/ikinci-aydinlanma-cagi-dusunce-devrimi/. (10.12.2023)

Kuantum Mekaniği öncesinde fizikte katı determinizm ve nesnellik baskındır. Determinizm, her şeyin önceden belirlendiği bir düzeni ifade etmektedir. Nesnel evren ise insan iradesi ve amacından bağımsız bir gerçeklik olarak kabul edilmiştir. Ancak Kuantum Mekaniği bu anlayışı yıkmış ve Klasik Fizik'i sarsmıştır. Kuantum Mekaniği'ne göre atomik reaksiyonlar, örneğin elektronların atomların etrafında sıçraması gibi, rastgele olarak gerçekleşmektedir. Fizikçilerin de işi bu reaksiyonların olasılığını hesaplamaktır. Kuantum Mekaniği'nde ölçüm yapacak olan gözlemci, ölçümün sonucunu yani gözleneni etkilemektedir. Bu durum da gözlemciden bağımsız bir nesnel dünya fikri hakkında çeşitli tartışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Pagels, 1993: 58-59; akt. Özdoğan, 2019: 40). 1924 yılında Louis de Broglie, atom ve atom altı parçacıkların hem parçacık hem de dalga özelliklerini taşıdığı "Dalga-Parçacık İkilemi"ni ortaya koymuştur. 1927 yılında Werner Heisenberg "Belirsizlik İlkesi"ni bilim dünyasına tanıtmıştır. Bu ilkeye göre, bir parçacığın konumu ne kadar kesin bir şekilde belirlenirse, o parçacığın momentumu o kadar az kesinlikle bilinebilir (Ford, 2012: 240; akt. Özdoğan, 2019: 41).

Klasik Fizik'te Newton'un çekim yasası, determinizmi destekleyerek evrenin tamamen belirlenir olduğuna inandıran bir dünya görüşü sunmuştur ve özellikle Pierre-Simon de Laplace gibi bazı bilim insanlarını buna ikna etmiştir. Bu görüşü benimseyen Laplace da keşfedilecek yasalarla birlikte evrendeki her şeyi önceden bilmenin mümkün olabileceğini savunmuştur. Ancak Heisenberg'ün Belirsizlik İlkesi, determinizmi yıkmıştır. Belirsizlik İlkesi'ne göre Kuantum Teorisi nedeni ile evrenin mevcut durumunun bile tam olarak bilinmesi zorlaşmıştır, gelecek ise tahmin edilemez hâle gelmiştir (Hawking, 1988: 91-95; akt. Özdoğan, 2019: 46).

Her iki teoriye bakıldığında, Klasik Fizik'te her şeyin sabit, ölçülebilir ve kesin olduğu savunulurken, Kuantum Mekaniği'nde bu kesinlik yerini belirsizliğe ve olasılıklara bırakmıştır. Bu teoride hiçbir şey tam anlamıyla ölçülebilir ve sabit değildir. Sonuç olarak fizikteki "kesinlik" kavramı, bir teorinin uygulama alanına ve ölçüm ölçütlerine bağlı olarak değişebilmektedir. Örneğin, Newton'un yerçekimi teorisi uzun yıllar boyunca doğa yasası olarak kabul edilmiş olsa da, geçen yüzyılın sonlarına doğru bazı olguları açıklamada yetersiz olduğu fark edilmiştir. Bu neden birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Daha sonra, Newton'un yerçekimi teorisi yerini daha güçlü olan Einstein'ın teorisine bırakmıştır. Bu örnek, bilimde hiçbir doğrunun kalıcı olmadığını göstermektedir. Fizikte buna benzer birçok örnek olayın

bulunduğunu söylemek mümkündür (Yıldırım, 1991: 18). Buradan da anlaşılacağı üzere her teori mutlak olarak doğru, kesin veya değişmez değildir. Bilimsel bilgi sürekli olarak gözden geçirilmekte, sorgulanmakta, gelişmekte ve yenilenmektedir.

Fizikte "kesinlik" kavramıyla ilgili bir başka konu da fiziğin matematikle sıkı bir ilişki içerisinde olmasıdır. Fizikteki yasalar genellikle matematiksel ifadeler kullanılarak çözülmektedir. Bu yüzden matematik, fizik için vazgeçilmezdir. Fizikteki önemli gelişmeler daima matematiksel sezgi ve deneysel gözlemlerin birleşiminden meydana gelmektedir. Bu, fizikçilerin sadece olguları hesaplamak için değil, aynı zamanda yeni teoriler oluşturmak için de matematiği kullandığı anlamına gelmektedir. Matematik, fizikçilerin kavram ve ilkeler için başvurduğu temel bir kaynaktır (Dyson, 1964; akt. Yıldırım, 1991: 273). Fizik bilgini Ernst Mach da "Matematiğin gücü gereksiz tüm düşüncelerden sıyrılabilmesine ve düşüncede israfa düşmemek yolundaki üstün becerisine dayanmaktadır." sözüyle matematiğin fizikteki önemini vurgulamıştır. Fizikçilerin teorilerini oluştururken matematiği kullanmalarının sebebi, matematiğin onlara farklı bir bakış açısıyla ilişkileri anlama ve açıklama imkanı tanımasıdır (Dyson, 1964; akt. Yıldırım, 1991: 277). Matematiğin fizikteki önemi aşağıda verilen örneklerle açıkça gösterilmiştir:

1. Örnek: "Kepler'in "armonik yasa" olarak bilinen üçüncü yasasını ele alalım." (Yıldırım, 1991: 45)

Günlük dildeki ifadesi:

> *"Bir gezegenin güneş çevresindeki dönüş süresinin karesi, gezegenin güneşten ortalama uzaklığının küpüyle doğru orantılıdır."* (Yıldırım, 1991: 45)

Günlük dildeki ifadesi uzun ve karmaşık bir tümceyken, matematiksel dilde açık, basit, kısa bir denklemle şu şekilde ifade edilmektedir:

Matematiksel ifade:

$$"T^2 = K(R)^3" \text{ (Yıldırım, 1991: 45)}$$

2. Örnek: "Fizik bilimi içinde incelenen cisimlerin serbest düşmesi ile ilgili yasayı ele alalım." (Yıldırım, 1991: 122)

Günlük dildeki ifadesi:

"Serbest düşen herhangi bir cismin düştüğü mesafe, düşme zamanının karesi ile değişir." (Yıldırım, 1991: 122)

Matematiksel ifade:

$$"s = l/2gt^2"$$

"(Denklemde, **s** düşme mesafesini, **t** düşme zamanını, **g** sabit bir değer olup yerçekimi ivmesini temsil etmektedir.)" (Yıldırım, 1991: 122)

Her iki örnekte de görüldüğü üzere matematiksel ifadeler, fiziksel olayları formüller aracılığıyla daha açık ve kesin bir şekilde açıklamak için kullanılmaktadır. Galileo'da "Evren matematiğin dili ile yazılmıştır; harfleri üçgen, çember ve diğer geometrik nesnelerdir. Bunları bilmedikçe onun bir sözcüğünü bile anlayamayız. Matematiğin dilini bilmeyen için evren içinden çıkılmaz karanlık bir labirent gibidir." sözüyle matematiksel dil olmadan evreni anlamanın zor olduğunu ifade etmekte ve doğayı matematiğin dili ile yazılmış bir kitap saymaktadır (Yıldırım, 1991: 47).

1.3.7. Dilbilimde Kesinlik

Felsefe, ilahiyat, hukuk, matematik, mantık ve fizik gibi alanlar kesinliği ele alış şekilleriyle insan bilgisine önemli katkıda bulunmuşlardır. Ancak tüm bu disiplinlerin kesinlik arayışında dili merkez aldığını söylemek mümkündür. Dil ve dilbilim, diğer disiplinlerle kesişim noktaları bulsa da, aralarında birçok farklılık olduğu görülmektedir (Demirbaş, 2023: 12). Bu da disiplinlerin bilgiyi iletmek, anlamak ve tartışmak için dilin gücünden yararlandıklarını göstermektedir.

Dil, karmaşık ama belirli bir düzeni olan çok yönlü bir olgudur. Dilin çok yönlü olması, sadece gönderimsel yani düz tümceler üretmek gibi tek bir işlevi olmadığını gösterir. Dilin yapısındaki bu karmaşıklık da farklı dilsel işlevlerin bir arada varlığını sürdürebilmesine imkân tanır. Dil; *soru sorma, dilekte bulunma, emir verme, kesinlik* veya *belirsizlik* gibi çeşitli amaçlar için de kullanılır (Kocaman, 1983: 81).

Dil, bireysel olmanın yanı sıra toplumsal bir etkinliktir. Bu nedenle dildeki birimlerin sadece yapısal açıdan incelenmelerinin dışında, onların dilsel değerlerini anlamak için içerdikleri söz eylemlerini, konuşmacı veya dinleyicinin dil olgusuna karşı tutumunu, sözcüğün kullanıldığı bağlamı da dikkate alması gerekir. Başka bir

ifadeyle *dil içi* ve *dil dışı* etmenlerin önemi büyüktür (Kocaman, 1983: 81). Bir tümcenin ve sözcüğün kesinliği, büyük ölçüde konuşurun bakış açısı, dünyayı algılama ve anlamlandırma biçimiyle ilişkilidir. Bu sebeple kesinlik ulamı, kipsel alan içinde değerlendirilmeli ve bu bağlamda ele alınmalıdır (Hirik, 2014b: 359).

Kesinlik kavramı, *kip* ve *kiplik* çalışmalarında öne çıkmıştır (Hirik, 2014b: 357). Kip, bir tümcenin kiplik değerini gösteren biçimbilgisel bir eylem ulamı olarak tanımlanır ve çekimsel olarak bildirme, tasarlama, istek, emir ve şart gibi eylemle ilişkilendirilir. Kiplik ise emir, öneri, niyet, zorunluluk, varsayım vb. daha kapsamlı bir anlam alanı taşımaktadır (Bybee-Fleischman 1995b: 2; akt. Kerimoğlu, 2014: 180-181). Kip, kipliğin bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu yüzden birbirinden ayrı düşünülmemelidir. Çünkü aralarında parça-bütün ilişkisine dayanan bir yapı vardır. Kip; ekler, yardımcı eylemler gibi dilbilgisel işaretleyicilerle ilgilenirken, kiplik sadece anlam alanına işaretlenen biçimsel araçlarla sınırlı olmayıp, tonlama, biçim-sözdizimsel gibi farklı araçlarla veya konuşurun konumu, ezgi, bağlam gibi tümcenin yorumunu etkileyen etkenlerle de ilgilenmektedir (Kerimoğlu, 2014: 181).

Kesinlik, genellikle *bilgi kipliği* ile ilişkilendirilmiş ve onun alt ulamlarından biri olarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda kesinlik, *bilgisel kiplik* ve *modal* gibi başlıklar altında da ele alınmıştır (Demirbaş, 2023: 18). Bilgi kipliği, konuşurun bir doğruya karşı sergilediği tutumdur. Bu kiplik, yargı kipliği ve kanıta dayalı kiplik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. *Yargı kipliği;* olasılık, gereklilik, çıkarsama ve tahminler gibi tüm bilgisellik kavramlarını kapsarken, *kanıta dayalı kiplik;* konuşurun açıkça ve güvenerek yaptığı iddiaları ifade etmektedir. Bu kanıtlar, doğrudan veya dolaylı olarak edinilebilir (Ruhi, Zeyrek ve Osam, 1997: 105). Hirik de kesinliği, delile dayalılıkla yakından ilişkili olan bir kiplik ulamı olarak belirtmiş ve bu nedenle bilginin *doğrudan delile dayalı: görsel, işitsel, duyusal* gibi çeşitli yollardan elde edinilebileceğini açıklamıştır. Dolayısıyla kesinlik, konuşurun çeşitli delillerden yola çıkarak bir olay veya durum karşısındaki tavrı olarak tanımlanmakta ve kipsel alanın önemli bir ögesi olarak görülmektedir (2014b: 359).

> "Kesinlik, varlığından şüphe duyulmayan ve hakkında emin olunan bilgiyi göstermektedir. Bu bilginin, sorguya mahal bırakmayan, itiraz gerektirmeyen ve kısmen de deneysel olarak kanıtlanabilir bir niteliği bulunmaktadır. Bahsi geçen bu anlam alanı bilgi sahibinin bilinç düzeyini yansıtmaktadır. Konuşur hakkında söz söylediği ya da aktardığı bilgiden yana güven eksikliği duymamaktadır. Kesin olanın paylaşımında konuşur açısından güven en üst düzeydedir." (Hirik, 2014b: 358)

Kesinlik, bilginin sağlamlığı, doğruluğu ve güvenirliği ile ilişkilidir. Kişinin hiçbir tereddüte düşmeden inandığı, bildiği ve emin olduğu bilgiyi göstermektedir.

Bilgi kipliğinde konuşur başroldedir ve konuşurun söyledikleri, gerçekler dünyası ile gönderim dünyası arasındaki bilgiyi kodlamaktadır (Hirik, 2014b: 357). Böylelikle kesinlik, konuşurun bilgi düzeyinin derecelerinden birini oluşturmaktadır. Konuşurun bilgisi gerçek dünyayla ne kadar uyumlu, tereddütten ve şüpheden uzak veya görsel, işitsel, duyusal, çıkarımsal/algısal olarak kanıtlanabilirse, o derece kesinliğe yakındır. Tüm bu koşullar sağlanmışsa ancak o zaman o bilgi için *kesin* demek mümkün olacaktır (2014b: 359).

Bilgi kipliğinin altında değerlendirilen kesinlik dereceleri, birçok araştırmacı tarafından farklı şekillerde ele almıştır. Rubin, mutlak kesinlikten kesin dışılığa doğru kesinlik derecelerinin en geniş sınıflandırmasını yapmış ve kesinliği *mutlak kesinlik* (absolute certainty), *yüksek kesinlik* (high certainty), *orta kesinlik* (moderate certainty), *düşük kesinlik* (low certainty) ve *kesin dışılık* (uncertainty) olmak üzere beşe ayırmıştır. Mutlak kesinlik, kesin ve tartışılmaz bir inanç veya güvenceyi; yüksek kesinlik, yüksek olasılık veya sağlam, güvenilir bilgiyi; orta kesinlik, ortalama bir olasılığın veya makul şansın tahmin edilmesi; düşük kesinlik, uzak olasılığı; kesin dışılık ise tereddüt veya açıklık-bilgi eksikliğine sahip ifadeleri içermektedir (2010: 536).

Ruhi vd. kesinliği, Rubin'in sınıflandırmasına benzer olarak bilgisellik kipliği başlığı altında *düşük, orta* ve *yüksek dereceli kesinlik* olmak üzere üçe ayırmıştır. Düşük dereceli kesinlik, hiçbir kanıtın bulunmadığı önermeleri içerirken; orta dereceli kesinlik kanıt gerektiren önermeleri; yüksek dereceli kesinlik ise kanıtlanmayı gerektirmeyen önermeleri ifade etmektedir (1997: 106).

Arlı Çil ise kesinliğin sınıflandırmasını yaparken Ayer'in söyleminden yola çıkmıştır. Ayer, kesin olan şeylerin dille aktarılabilen ifadeler veya önermeler, inançlar veya kanaatler olduğunu söylemiştir:

> "Davranışlarımız hala tereddütlü veya yanlış yönlendirilmiş olabilir, ancak sadece dil kullanımıyla gerçek ve hata, kesinlik ve belirsizlik tam olarak ortaya çıkar. Doğru ya da yanlış, kesin ya da şüpheli olabilenler yalnızca dilde ifade edilebilen ifadeler ya da önermeler, inançlar ya da kanaatler gibi şeylerdir. Deneyimlerimizin kendileri ne kesin ne de belirsizdir; sadece meydana gelirler. Bunları rapor etmeye, kaydetmeye ya da tahmin etmeye, bunları açıklamak için teoriler geliştirmeye kalkıştığımızda, hataya düşme ya da gerçeğe ulaşma olasılığını kabul etmiş oluruz." (Ayer, 1956: 54)

Ayer'in bu ifadesi üzerine Arlı Çil, kesinliğin gerçekleri, inançları veya düşünceleri ifade eden bir özne gerektirdiği sonucuna varmış ve kesinliği özneyle ilişkilendirerek üç farklı türe ayırmıştır. Ona göre birincisi *"Bu kalem bana kırmızı görünüyor"* gibi *duyu* ifadelerine, ikincisi *"Tüm üçgenler üç açıya sahiptir"* gibi *çözümleyici* ifadelere, üçüncüsü ise *deneysel* ifadelere dayandırılır (2009: 11).

Demirbaş, nesnel ve örtülü anlam taşıyan tümcelerde kesinliğin varlığına dair bir görüş bildirmiştir. Doğruluğu veya yanlışlığı kanıtlanabilen yargılar nesneldir ve kesinlik barındırmaktadır. Bir ifadenin kesinliği, bildirdiği yargıya bağlı olarak inanca veya bilgiye dayalı olabilmektedir. Ancak bir önermenin doğru veya yanlış olması kesinliği etkilememektedir. Örneğin *"Türkiye'nin başkenti Eskişehir'dir."* gibi bir önermenin yanlış olması kesinlik iddiasını değil, doğruluk iddiasını etkilemektedir. Kanıtlanabilen bir yargı olması sebebiyle de bu önerme kesinlik bildirmektedir. Fakat *"Köyümü çok seviyorum."* gibi öznel bir yargı içeren bir tümce, konuşan kişi için kesinlik içerse de kanıtlanamaması açısından kesinlik bildirmeyen bir yargıdır. Örtülü anlam barındıran tümcelerde ise konuşan ve dinleyici, tümcenin doğrudan ifade etmediği ancak tümcenin akışından çıkan diğer anlamları anlarlar, bundan da şüphe duymazlar. Örneğin *"Ahmet yine kaza yapmış."* tümcesinden *önceden de kaza yapmış* yargısı çıkabilir ve şüphe barındırmadığı için bu tümce kesinlik içerir (2023: 13-14).

Kişi, bilginin kesinliğinden şüphe etmediği ve güven eksikliği hissetmediği bir bilgiyi birçok işaretleyici kullanarak dilsel olarak kodlayabilir. Bunlar, biçimbirimsel, sözlüksel, söyleme dayalı işaretleyiciler (Hirik, 2014b: 359), sözdizimsel ve parçalarüstü sesbirimler gibi işaretleyiciler olabilir.

> "Türkçede kesinlik semantiğini kodlayan oldukça zengin bir işaretleyici sistemi bulunmaktadır. Biçimbirimsel işaretleyiciler arasında -DI, -mIş, -AcAk, -Ar/-Ir, -yor, -DIR, -sA(- yDI/-ymIş) ...-ArdI/-IrdI, -AydI, -AcAğInA ...-Aydı/-sAydI, -AcAktI yer almaktadır. Biçimbirimsel işaretleyicilerin haricinde sözlüksel olarak sözcede kesinliği kodlayan yüklemler (belli ol-, bil-, gör, anla-), zarflar (kesinlikle, elbette, şüphesiz, kuşkusuz, muhakkak, imkansız, asla, katiyen, hiç, olanak dışı), bağlaçlar (ne ...ne de), sözler (hayatta olmaz, nereden bilebilirdim, nasıl bilirdim, ne olursa olsun, her ne pahasına olursa olsun), isimler (var, yok, evet, hayır) ve söyleme dayalı pek çok kiplik bulunmaktadır." (Hirik, 2014b: 360)

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKÇEDE KESİNLİK İŞARETLEYİCİLERİ

2.1. Kesinlik Anlam Alanı

Kesinlik (certainty), bilgi kipinin içinde yer alan öznel bilginin bir türü olarak kabul edilmektedir (Morante ve Sporleder 2012: 227; akt. Hirik, 2014a: 166). Rubin, Liddy ve Kando, kesinliği bilgisel yorumlar aracılığıyla ifade edilen bilgi kipinin bir çeşidi olarak ele almıştır. Onlara göre bilgisel yorumların bir türü, aktarılan bilgiye yönelik yazarın tutumunu gösteren kesinlik ifadeleridir. Yazarın ifadesindeki doğruluğa duyduğu güven ile kesinlik eş anlamlıdır. Bu sebeple kesinlik, yazarın ifadesinin doğruluğuna ilişkin değerlendirmesini yansıtır (2005: 63).

Rubin vd. dilde kesinlik derecesini belirtmekten kaçınmanın neredeyse imkansız olduğunu savunmuştur. Onlara göre, tıpkı bu durum kişinin uzamsal bir görüş açısına sahip olması gibi zorunludur. Kesinlik, çoğu zaman dilbilgisel özelliğinden çok, edimsel yeri ile bilinir. Nesnel ifadelerin varlığı tartışmalı bir konu olsa da, bir ifadenin varlığıyla ilgili sunulan bilgide kesinlik derecesinin olmaması, bu ifadenin gerçekliğinin daha az olası olduğunu göstermektedir. Her ifadenin genellikle edimsel bir yeri veya kesinlik derecesi bulunmaktadır ancak bunların her zaman açık bir şekilde işaretlenmediği durumlar da mevcuttur (2005: 65).

Kesinlik ulamındaki kiplikler, kesin, açık ve belirsizlik barındırmayan önermeleri göstermektedir. İfade edilen bilgiler üzerinde hiçbir tartışma veya şüphe söz konusu değildir. İlgili durum veya olay ya gerçekleşmiştir ya da gerçekleşme olasılığı yüzde yüzdür. Kesinlik kipliği ile işaretlenen önermeler sorgulanmaz ve itiraz edilemez. Bu önermeler *"Atatürk 1938'de öldü"*, *"Benim Adım Kırmızı, Orhan Pamuk'un romanlarındandır."* örneklerinde olduğu gibi herkes tarafından genel kabul görmüş durumlardır veya *"Bunu kesin o yaptı"*, *"Biliyorum, beni seviyor"* gibi görece doğrulardır (Hirik, 2014a:167).

İletişim ortamında, dilin anlamını belirginleştirmek ve ifadelerin doğrulunu sağlamak amacıyla çoğu zaman kesinlik işaretleyicilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Türkçede de kesinlik ulamı; biçimbirimsel, biçim-sözdizimsel, sözlüksel-sözdizimsel (Adlar/Eylemler (Yüklem), Belirteçler, Ünlemler, Bağlaçlar) veya parçalarüstü sesbirimsel ögelerle işaretlenmektedir. Böylece kesinlik işaretleyicileri, bir ifadenin

kesinlik derecesini artırarak iletişimi daha etkili hâle getirmekte ve alıcıya doğru bir anlamla iletilmesine katkı sağlamaktadır.

2.2. Kesinlik İşaretleyicileri

2.2.1. Biçimbirimsel Kesinlik İşaretleyicileri

Türkçe, sözcük sonuna çekim veya yapım eklerinin/bağımlı biçimbirimlerin eklendiği sondan eklemeli bir dildir (Hirik, 2014a: 52). Bu sebeple Türkçede "biçimbilimsel ögeler" başlığı altında değerlendirilebilecek en önemli unsurlardan biri de şüphesiz *ekler* (=biçimbirim)dir. Türkçe dilbilgisinde eylem ulamı biçimbirimleri *kişi, sayı, zaman, görünüş* ve *kip* olmak üzere birçok işlev üstlenmektedir. Biçimbirimlerin işlevleri geleneksel dilbilgisinde tek yönlü bir anlayışla ele alınır. Örneğin -{(I/A)r} biçimbirimi, çoğu zaman geniş zaman biçimbirimi olarak işaretlenir ve bunun dışında hangi ulamları işaretleyip işaretlemediği üzerinde durulmaz. Bu durum hemen hemen her eylem biçimbirimi için geçerlidir. Kip incelemelerinde biçimbirimsel işaretleyiciler, *bildirme (zaman)* ve *tasarlama (dilek-şart)* olarak ikiye ayrılmaktadır. Böylece zaman ve kip ulamlarının farklı olduğu artık genel bir kabuldür. Eylem biçimbirimlerinin çok işlevli olması Türkçede birçok tartışmaya yol açsa da dilbilgisinde zaman biçbirimbirimi olarak kabul edilen bir ögenin aynı zamanda farklı kiplikleri de taşıdığı görülmektedir (Kerimoğlu, 2011: 98).

Biçimbirimsel kesinlik kiplikleri, konuşurun çeşitli deneyimlerle tanık olduğu bir eylem veya durum hakkındaki bilgisini aktarırken kullandığı dilsel işaretleyicilerdir. Konuşur, sunduğu bilgiyi son derece kesin ve tereddütsüz bir şekilde ifade etmek zorundadır. Bu bilgi, gerçeklikle ve gönderim dünyasıyla örtüşmelidir. Aksi takdirde verilen bilgi, olasılık veya kesin dışılık alanına girer. Türkçede kesinlik işaretleyicileri öncelikle zamanı bildiren biçimbirimlerden oluşmaktadır: **"-{DI^4}, -{mI^{4}ş}, -{(y)AcAK}, -{(A/I^4)r}, -{(I^4)yor}"** (Hirik, 2014a: 168).

2.2.1.1. -{DI^4}

-{DI^4} biçimbirimi, konuşmacının genellikle gerçekleştiğine tanık olduğu eylemin veya işin, içinde bulunduğu zaman diliminden önce bitmiş ve tamamlanmış olduğunu belirtir. Bu sebeple kesinlik taşır. Ancak konuşmacının tanık olmadığı hâlde kesin olarak bildiği yani görmediği durumlarda bile gerçekleştiğini görmüş

kadar inandığı olay ve durumlarda, tarihî anlatımlarda bu biçimbirim kullanılır (Gencan, 1974: 145; Banguoğlu, 1995: 458; Ediskun, 1999: 175; Hepçilingirler, 2005: 251; Hengirmen, 2006: 220; Korkmaz, 2009: 584; Benzer, 2012: 145-148; Boz, 2015: 69; Ergin, 2021: 298; Aksan, 2021: 233-234). Ayrıca Benzer, -{DI[4]} biçimbiriminin *bildirme, kesinlik, tanık olma, belirlilik* olmak üzere dört farklı işlevi olduğunu söylemiş fakat hepsinin kesinlik kipliği başlığı altında da değerlendirilebileceğini vurgulamıştır. Örneğin, "Bildirme kipliğiyle: *1933 yılında Dr. Voronov tarafından Sovyetler Birliğinde ilk böbrek nakli gerçekleştiril**di***; Belirlilik kipliğiyle: *Lidyalılar MO. 700-300 yılları arasında Batı Anadolu'da Menderes ve Gediz ırmakları arasındaki verimli arazide yaşa**dı**lar*; Tanık olma kipliğiyle: *1843'te kimya okumak için Paris'e git**ti**;* Kesinlik kipliğinde: *1220'de yaşanan Moğol istilası bu bölgede de yıkımlara yol aç**tı**."* (2012: 147-148)

Temürcü ise -{DI[4]} biçimbirimini taşıyan ifadenin tüm kullanımlarında konuşmacının kişisel bilgi veya deneyimine dayalı olarak bir önermesel içerik sunduğunu ve bu da şu anki bilgi durumuna iyi uyum sağladığını dile getirir. Bu nedenle Temürcü, biçimbirimin "kesin geçmiş" ve "doğrudan deneyim geçmişi" belirttiğini ve bilgisel kesinlik ulamına dahil olduğunu belirtir (2007: 135).

(1) *"Fatih, İstanbul'u fethet**ti**. (Olay, tarihlerin tanıklığıyla tam kesin bir gerçektir.)"* (Gencan, 1974: 145)

(2) *"Avcı tavşanı vur**du**."* (Banguoğlu, 1995: 458)

(3) *"Liseyi geçen yıl bitir**di**."* (Aksan, 2021: 233)

(4) *"Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920 tarihinde açıl**dı**. Cumhuriyet de 29 Ekim 1923'te ilan edil**di**."* (Korkmaz, 2009: 588)

(5) *"Ben bu filmi gör**dü**m."* (Temürcü 2007: 136)

(6) *"Uzun süren çalışmalardan sonra Dr. Cardack (Kerdek) 18 Nisan 1960 tarihinde ilk kalp pilini kullan**dı**."* (Benzer, 2012: 147)

(7) *"Bu ülkede kadın ve çocuk hastalıkları üzerine ihtisas yapan Safiye Ali, Kurtuluş Savaşının sona erdiği günlerde yurda dön**dü** ve hemen işe başla**dı**."* (Benzer, 2012: 147).

(8) *"Çözemediğim soruları öğretmene sor**du**m."* (Kamacı Gencer, 2020: 146)

2.2.1.2. -{mI[4]ş}

Türkçede en çok işleve sahip olan biçimbirimlerden biri -{mI[4]ş}'tır. Olay, konuşma anından önce meydana gelmiş ve sona ermiştir. Bu sebeple bitmişliği bildirir (Benzer, 2012: 128, 130). -{mI[4]ş} biçimbirimi, çoğunlukla konuşurun olaya tanık olmadığı fakat gerçekleştiğini kesin olarak bildiği ve aktardığı eylemlerin anlatımında (Korkmaz, 2009: 606; Boz, 2015: 68; Ergin, 2021: 300; Aksan, 2021: 233; Hirik, 2014a: 234), nadiren de konuşurun başından geçen ve tanık olduğu olayların anlatımında tercih edilmektedir (Aksan, 2021: 235). Bu biçimbirim, konuşurun çeşitli kanıtlardan yola çıkarak yargıda bulunduğu veya kanıtın hâlâ geçerli olduğu durumlarda da kullanılmaktadır (Hirik, 2014a: 167).

(9) *"Sana düşmez mi; 'geri dur' diyerekten önümüze gerilmek? Sana düşer. Aranacak kan, çünki senindir. Sırtımızdan vurul**muş**uz! Bilmeden nereye gitmeli?"* (Tahir, 1967: 188; akt. Korkmaz, 2009: 607)

(10) *"Kral Midas da her dokunduğunun altına dönüşmesini iste**miş**."* (Benzer, 2012: 131)

(11) *"Hırsızlar eve balkondan gir**miş**ler."* (Aksan, 2021: 233)

(12) *"Savaş zamanı sıkıntının her türlüsünü gör**müş**üz; bunlar bir şey mi?"* (Aksan, 2021: 235)

2.2.1.3. -{(y)AcAK}

-{(y)AcAK}[21] biçimbirimi, henüz gerçekleşmemiş ancak gelecek zamanda kesinlikle gerçekleşecek olan eylemi belirtir. Bu biçimbirim, yapılacak iş niyet ve istek aşamasında bile olsa, gerçekleşeceğine dair kesinlik taşır. Dolayısıyla eylemin olabileceğini değil, olacağını bildirir. Ancak gerçekleşecek olan olayın veya durumun zaman dilimi belirsizdir (Ediskun, 1999: 179; Korkmaz, 2009: 623; Benzer, 2012: 181, 185; Ergin, 2021: 302). Bu sebeple tümce içinde *yarın, önümüzdeki günlerde, üç yıl sonra, beş güne kadar* vb. zaman belirteçleri kullanılarak gelecek zaman kavramının eylemdeki sınırı belirlenir ve geleceğe gönderim daha kesin hâle gelir (Korkmaz, 2009: 623; Benzer, 2012: 181).

[21] İngilizcede *kesin gelecek zaman* için "be going to" yapısı kullanılmaktadır. Bu yapı, konuşma anından önceki bir zamanda yapmaya karar verilen, niyet edilen, hazırlığı yapılan veya planlanılan durumları ifade etmektedir. Ör. "Ali *is going to visit* his father in the hospital at 5 o'clock today. (Ali babasını bugün saat 5'te hastanede ziyaret edecek.)" https://adm.ataaof.edu.tr/pdf.aspx?du=Z%20FKqqdRx%20Rqbn9etf%204YA== (05.07.2024)

(13) *"Yarın öğleden sonra seyahatimize son vererek buradan dönmek için çadırlarımızı topla**yacağ**ız."* (Müftüoğlu, 1971: 107; akt. Korkmaz, 2009: 625)

(14) *"Dünyanın sesten hızlı ilk yolcu uçağı Concorde, son ticari seferini yaptıktan sonra sürekli sergilenmek üzere New York'taki Deniz, Hava ve Uzay Müzesi'ne konul**acak**."* (Benzer, 2012: 185)

(15) *"Yarın işe buradan başla**yacak**sın."* (Gelecek zaman biçimbirimi, kesinlik ifade eden emir anlatımlarında da kullanılır.) (Banguoğlu, 1995: 466)

2.2.1.3.1. -{AcAKtI}

Geçmişten geleceğe yönelik olması veya yapılması düşünülen durum, niyet -{AcAKtI} biçimbirimiyle işaretlenmektedir. Bunun dışında olayın gerçekleşmediğini de bildirmektedir. Aşağıdaki örnekte konuşur için olay henüz gerçekleşmemiştir. Bu sebeple konuşurun ödevi bitirememesi gerçek dünyada kesinlik taşımaktadır (Hirik, 2014a: 173).

(16) *"Ödevimi bitir**ecekti**m; ama yetiştiremedim."* (2014a: 173-174).

Bununla birlikte Benzer -{AcAKtI} biçimbiriminin konuşma anından önceki olaya göndermede bulunduğunu ve gerçekleşmemiş bir olayı bildirdiğini söylemiştir. Bu sebeple de eylem *niyet* hâlinde kalmıştır. Ayrıca Türkçede gerçek dışılığı en kuvvetli şekilde -{AcAKtI} biçimbirimi vermektedir (2012: 189-190).

(17) *"Biz de bu uzman sayesinde insan haklarının geçmişten günümüze kat ettiği yolu öğren**ecekti**k (ama öğrenemedik)."* (2012: 190)

(18) "*Ancak onun bu isteğini gerçekleştirmek zor ol**acaktı**."* (2012: 190)

2.2.1.4. -{(A/I^4)r}

-{(A/I^4)r} biçimbirimi, konuşma anından önce başlayan, konuşma anında ve sonrasında da devam eden yani "her zamanı" içine alan eylem veya durumları işaretlemektedir (Banguoğlu, 1995: 462; Hepçilingirler, 2005: 252; Hengirmen, 2006: 222; Korkmaz, 2009: 637; Benzer, 2012: 193; Boz, 2015: 68; Kamacı Gencer, 2020: 147; Ergin, 2021: 291). Bilimsel gerçekler, doğa yasaları, genel geçer doğrular, kanunlar, kurallar, hikmetler, vecizeler ve atasözleri bu biçimbirimi ile anlatıldığı için bilimsel çalışmalarda tümceler -{(A/I^4)r}ile bitirilir. Ayrıca devam eden kişisel alışkanlıklar belirtilirken de geniş zaman biçimbirimi kullanılmaktadır (Banguoğlu, 1995: 462; Benzer, 2012: 198; Kamacı Gencer, 2020: 147).

(19) *"Bu kanunu İçişleri Bakanı yürüt**ür**."* (Banguoğlu, 1995: 462)

(20) *"Sabahları süt iç**er**im."* (Banguoğlu, 1995: 462)

(21) *"İnsanlar binlerce yıldan beri doğ**ar**, büy**ür** ve öl**ür**ler."* (Hengirmen, 2006: 222)

(22) *"Altın anahtar her kapıyı aç**ar**."* (Korkmaz, 2009: 637)

(23) *"Atina demokrasinin doğduğu kent olarak bilin**ir**."* (Benzer, 2012: 198)

(24) *"İlk kez 17. yüzyılda Roban Hooke (Rabırt Huk), yaptığı basit, mikroskopla şişe mantarının bir kesitini inceleyerek resimdeki bal peteğine benzer yapılara rastla**r**."* (Benzer, 2012: 199)

(25) *"Dünya 108.000 km hızla güneşin etrafında dön**er**."* (Kamacı Gencer, 2020: 47)

2.2.1.5. -{(I⁴)yor}

Türkçede şimdiki zaman anlatımı için -{(I⁴)yor}/-{mAKtA}/-{mAdA} olmak üzere üç farklı biçimbirim kullanılmaktadır. Ancak en geniş kullanım alanına sahip olan biçimbirim -{(I⁴)yor}'dur (Korkmaz, 2009: 611, 621; Benzer, 2012: 153). Şimdiki zaman biçimbirimi, eylemin veya durumun konuşma anında gerçekleştiğini ifade eder (Hepçilingirler, 2005: 252; Hengirmen, 2006: 219; Boz, 2015: 70; Kamacı Gencer, 2020: 146). Bu sebeple hareketin şimdiki zamanda ortaya çıktığını bildirdiğinde kesinlik işaretlemektedir (Ergin, 2021: 295).

(26) *"Bana soğuk muamele ed**iyor**sunuz. Beni artık hiç sevmi**yor**sunuz."* (Güntekin, 1973: 26; akt. Korkmaz, 2009: 613)

(27) *"Doğuda ise dün akşam başlayan şiddetli fırtına ve kar bugün de hüküm sür**üyor**."* (Benzer, 2012: 155)

(28) *"Sesler üst kattan gel**iyor**."* (Kamacı Gencer, 2020: 146)

2.2.1.6. -{mAKtA}/-{mAdA}

-{mAdA}/-{mAKtA} biçimbirimi, -{mA} ve -{mAK} ad eylemlerinin üzerine +{DA} bulunma durumunun getirilmesiyle oluşturulur. Her iki biçimbirimin de bir olay veya durumun konuşma anında başladığını ve hâlâ devam ettiğini kesin olarak anlatan bir işlevi bulunmaktadır (Korkmaz, 2009: 621; Ergin, 2021: 298). -{mAKtA}, -{(I⁴)yor}'a göre daha sınırlı bir alanı ifade eden ve şimdiki zamanı işaretleyen en yaygın kullanıma sahip ikinci biçimbirimken, -{mAdA} kullanım

alanı açısından ikisine göre en dar olanıdır ve seyrek kullanılan bir biçimbirimdir (Korkmaz, 2009: 621; Benzer, 2012: 153).

(29) *"Bizler ki bu müthiş, bu muazzam cereyanla, Uğraş**mada**yız... Bak, ne kadar çılgınız, anla!"* (Ersoy, 1987: 193; akt. Korkmaz, 2009: 611)

(30) *"Suyun akarını görme**mekte**yim Osman Bey oğlum! Gün doğusunu bırakıp gün batıya bakmakla nesne hasıl olabilir mi?"* (Tahir, 1967: 184; akt. Korkmaz, 2009: 611)

(31) *"Hayvancılık faaliyetlerinin daha çok yapıldığı Erzurum, Kars gibi illerimizde ise süt ve süt ürünlerine ilişkin yatırımların yapıldığını gör**mekte**yiz."* (Benzer, 2012: 169)

(32) *"Uzun süredir yurt dışında yüksek lisans yapmayı düşün**mekte**."* (Kamacı Gencer, 2020: 146)

Benzer, -{mAdA}/-{mAKtA} biçimbirimlerinin Türkçede kanıtsal kiplik işaretlediklerini söylemiştir. Çünkü ona göre bu biçimbirimleri tercih eden konuşur, istendiği takdirde kanıt gösterebilir. Ancak konuşur tarafından kanıt sunulamıyorsa -{(I[4])yor} biçimbirimi tercih edilmelidir. Çünkü -{(I[4])yor}'da eylemin başlamamış olabilme ihtimali bulunmaktadır. -{mAdA}/-{mAKtA} biçimbirimlerini kullanan konuşur, olaya dair bilgiyi ya başkasından almıştır ya da kendisi tanık olmuştur. -{mAdA}/-{mAKtA}'yı -{(I[4])yor}'dan ayıran en önemli özellik, olay veya durumun kesin olarak başladığını göstermesidir (Benzer, 2012: 168, 172).

(33) a. *"Ceyda okula gel**iyor**."*

b. *"Ceyda okula gel**mede**."*

c. *"Ceyda okula gel**mekte**."* (2012: 178-179).

(33) numaralı örneğin a maddesinde Ceyda'nın evden çıkma eylemi başlamış veya başlamamış olabilir, Ceyda'nın okula gelme zamanı da belirsizdir; b maddesinde Ceyda'nın evden çıktığı ve okulun yakınında olduğu bilgisi vardır; c maddesinde ise Ceyda evden çıkmıştır, hareketin başladığı bilinmektedir ama şu anda nerede olduğu bilgisi bulunmamaktadır. Bu üç biçimbirim arasındaki farklılık, olayın başlangıç ve bitiş noktalarının belirliliği-belirsizliği ile ilgilidir (Benzer, 2012: 178-179). Bu sebeple -{mAdA}/-{mAKtA} biçimbirimlerinin kullanıldığı anlatımlarda olayın gerçekleşme süreci daha kesindir.

2.2.1.7. -{(y)Abil}

-{(y)Abil}[22] biçimbirimi, -{(y)A} ulacı üzerine "bil-" eyleminin getirilmesiyle oluşturulur. Eylem kökünden sonra ve kipten önce eklenen bu biçimbirim, eylem veya durumu gerçekleştirmede güç ve yeterliği, yapılan işin mümkün olabileceğini veya gerçekleştirme olasılığının bulunduğunu belirtir (Underhill, 1976: 403; Banguoğlu, 1995: 489; Hengirmen, 2006: 268; Korkmaz, 2009: 812). -{(y)Abil} biçimbirimi, Türkçede olasılık kavramını karşılayan dilbilgisel ögedir ve bu tutum tümcenin bağlamına göre yakın veya uzak olasılık biçiminde değişiklik göstermektedir. Bir eylemin veya durumun gerçekleşebilme olasılığı duruma bağlı olarak ya kesine yakındır ya da kesinden uzaktır (Hirik, 2014a: 120).

(34) *"Captain Gerald Jackson Read bu alışık olmadığı öğle uykusundan epeyce geç uyandı; burada uyandı yerine ayıldı da di**yebil**iriz. Çünkü, Captain Gerald Jackson Read üç saat önce lüzumundan fazla zengin, ağır ve içkili bir yemekten sonradır ki kendini yatağa güç atmış ve sızıp kalmıştı."* (Karaosmanoğlu, 2003: 11; akt. Hirik, 2014a: 120)

(34) numaralı örnekte konuşur, *uyandı* ve *ayıldı* sözcüklerini kullanarak güçlü bir olasılığı belirtir. Her iki olasılık aynı değere sahip olup, ikisinin de gerçekleşme olasılığı kesine çok yakındır (Hirik, 2014a: 120).

-{Ar}, -{DIr}, -{(y)Abil} ve -{mAlI} gibi kiplik işaretleyicileri, birçok türde öznel yargıyı ifade etmektedir. Bunun dışında bu işaretleyiciler, konuşurun önermesinin doğruluk değerine göre kesinlik derecesini veya güven duygusunu yansıtmaktadır. -{(y)Abil} biçimbirimi, rastlantısal tahminlerin dile getirilmesinde kullanılırken bununla birlikte konuşurun yargısına dair düşük kesinlik derecesini işaretlemektedir (Mystrıdou, 2015: 93-94).

(35) a. *"Murat hasta ol**abil**ir."* (2015: 14)

b. *"Bu saatte Ali evde ol**abil**ir."* (2015: 94)

c. *"Belki gel**ebil**ir. (*Eminim/kesin yarın gel**ebil**ir)"* (2015: 97)

[22] Birçok araştırmacı tarafından -{(y)Abil} *(düşük kesinlik)* ve -{mAlI} *(yüksek kesinlik)* biçimbirimleri, olasılık işaretleyicileri başlığı altında değerlendirilse de *kesinlik derecelerini* belirtmesinden dolayı Türkçede kesinliği işaretleyen biçimbirimsel işaretleyiciler başlığı altında değerlendirilecektir.

(35)'te -{(y)Abil} biçimbirimi, kesin olarak bilinmeyen fakat konuşur için olasılığı ifade eden bilgi kipliğini işaretlemektedir. a. maddesinde -{(y)Abil}, önermenin doğruluğunu destekleyen yeterli kanıtların bulunmamasından dolayı düşük kesinlik bildirmektedir. b. maddesinde konuşurun bilgi eksikliğinden kaynaklanan bir durum söz konusudur. Önerme konuşura göre doğru veya yanlış olabilir. Bu sebeple de kesinlik derecesi düşüktür. c. maddesinde ise -{(y)Abil}'in bildirdiği kesinlik derecesiyle uyumlu kiplik belirteci gelerek biçimbirim desteklenmiştir (Mystrıdou, 2015: 14, 94, 97).

2.2.1.8. -{mAlI}

Eyleme doğrudan bağlanan -{mAlI} biçimbirimi, anlam olarak gereklilik ifade etmekte ve zaman açısından sadece geniş ve gelecek zamana göndermede bulunmaktadır. Ayrıca tümcede -{mAlI} ile birlikte zaman belirteçlerinin kullanılması gönderimde bulunduğu zamanı değiştirebilmektedir: "*Elif bu kitabı okumalısın (gelecek zamana)", "Elif bu kitabı şimdi okumalısın (şimdiki zamana)."* (Benzer, 2012: 111) Acarlar, -{mAlI} biçimbiriminin gerekliliğin dışında buyruktan daha kesin ve güçlü dilek anlamını da ifade ettiğini dile getirmiştir: *"Öldürmeli beni dövmeli değil."* (1969: 253)

Çoğu zaman -{DI[4]}, -{(y)AcAK}, -{(I[4])yor} gibi biçimbirimler konuşurun ifadesinde kesinliğin bulunduğunu, -{(y)Abil}, -{mAlI} gibi biçimbirimler ise ifadede kesinliğin olmadığını aktarır gibi değerlendirilmiştir. Ancak bilginin kesinliği ile konuşurun önermeye dair kesinlik derecesini bildirmesi arasında fark bulunmaktadır. Örneğin, *"Toplantı yarın olacak"* tümcesinde konuşmacıya dair bir kesinlik derecesi söz konusu değildir. Burada kesin ve planlı bir olay aktarılmaktadır. Kesinliğin olmadığını aktaran dilsel ögeler ise kendi içerisinde kesine olan uzaklığı ve yakınlığı açısından derecelere ayrılmaktadır (Mystrıdou, 2015: 3).

-{mAlI}, yüksek kesinlik derecesini işaretlemektedir. Bunun sebebi ise aktırılan önermenin konuşura göre gerekli olarak doğru olduğunu bildirmesi ve güçlü kanıtlardan hareketle ortaya çıkan yargıları ifade etmesidir (Mystrıdou, 2015: 62-63).

(36) a. *"Murat hasta ol**malı**, sürekli öksürüyor. (Hasta olma olasılığı yüksektir)"* (2015: 14)

b. *"Bu saatte Ali evde ol**malı**. (Başka bir ihtimal düşünemiyorum)"* (2015: 94)

c. *"Mutlaka/kesin evde ol**malı**. (*Belki evde ol**malı**)"* (2015: 97)

(37) *"Çorba sıcak ol**malı**. Başka türlüsü içilmez. (Kesinlik)"* (Çelebi, 2014: 112)

(37)'de -{mAlI} biçimbirimi, güçlü bir olasılığı ifade etmekte, dolayısıyla da yüksek kesinliği işaretlemektedir. a. maddesinde konuşur belli kanıtlara dayanırken, b. maddesinde ifade edilen yargıda en yüksek ihtimali aktarmaktadır. c. maddesinde ise -{mAlI} biçimbiriminin bildirdiği kesin derecesiyle uyumlu kiplik belirteci gelmelidir. Çünkü -{mAlI} biçimbirimi -{(y)Abil}'in tam tersine *belki, bilmem* gibi konuşurun bilgi eksikliğini gösteren belirteçlerle uyum sağlamaz. Bu da kesinlik derecesinin yüksek olduğunu işaret eder (Mystrıdou, 2015: 14, 94-95, 97). (41)'de konuşur {mAlI} biçimbirimini kullanarak; çorbanın sıcak içilmesinin doğru ve uygun olduğunu, başka bir seçeneğinin olmadığını yüksek bir kesinlikle vurgular.

2.2.1.9. +{DI^{4}r}

3. tekil kişi +{DI^{4}r} bildirme biçimbirimi, Eski Türkçede "tur-" eyleminin geniş zaman çekimi "turur"un ekleşmesi sonucu oluşmuştur ve olumsuz hâli de *değil* sözcüğüyle yapılmaktadır (Topaloğlu, 1989: 41; Korkmaz, 2009: 703, 726-728). Eski Türkçede *tur-*, hem ana eylem hem de yardımcı eylem olarak kullanılmaktadır. Başlangıçta *"bulunmak, var olmak; yaşamak; kalkmak; durmak, ayakta durmak; hareketsiz kalmak"* gibi çeşitli anlamlara sahip olan *tur-*, zamanla diğer sözlüksel anlamları yitirerek sadece *bulunmak* ve *var olmak* anlamlarını korumuş ve dilbilgiselleşmiştir. *tur-* yardımcı eylemi, "3. teklik kişi çekimi (AD tur-ur-Ø) kalıplaşıp çeşitli tarihî ve çağdaş lehçelerde (AD +dUrUr> +dUr> +dI> +d> +t) biçiminde ekleşmiştir." (Boz, 2023: 287-288). Boz, +{dUr(Ur)} biçimbirimli yapıların eylem işletimindeki "zaman, görünüş ve kiplik" işlevleri ile ilgili şunları dile getirmiştir:

> "-{mIş+dUr(Ur)} ve - {(y)Up+dUr(Ur)} yapıları, tümcede zaman (geçmiş zaman) görünüş (bitmişlik) ve kiplik (kesinlik) işaretleyicisi olarak eylemin geçmiş zamanda kesin olarak gerçekleştiğini; -{(y)A+dUr(Ur)} yapısı, tümcede zaman (geniş/şimdiki zaman) görünüş (bitmemişlik, sürerlilik) ve kiplik (kesinlik) işaretleyicisi olarak eylemin geniş/şimdiki zamanda kesin olarak gerçekleşmekte olduğunu; -{(y)IsAr+dUr(Ur)} yapısı ise tümcede zaman (gelecek zaman) ve kiplik (kesinlik) işaretleyicisi olarak eylemin gelecek zamanda kesin olarak gerçekleşeceğini ifade eder." (Boz, 2023: 296).

Terim sözlüklerinde +{DI^{4}r} için *bildirme eki, bildirme koşacı* ve *koşaç* gibi adlandırmalar mevcuttur. +{DI^{4}r} biçimbirimi, ad soylu yüklemi özneye bağlayan

bir ögedir. Bu biçimbirim, hem ad hem de eylem tümcelerinin sonuna gelerek eklendiği tümcelere *olumluluk/olumsuzluk, süreklilik, kesinlik, kuvvetlendirme, pekiştirme, ihtimal* vb. anlamlar katmaktadır (Topaloğlu, 1989: 41).

+{DI^{4}r} biçimbirimiyle ilgili birçok araştırmacının görüşü bulunmaktadır. R. Underhill, "Turkish Grammar" adlı eserinde +{DI^{4}r} biçimbiriminin karmaşık bir öge olduğundan bahsetmiştir. Bu biçimbirim, herhangi bir şahıs ekiyle kullanılsa da üçüncü şahıs ekiyle kullanımı daha yaygındır. Bu yüzden de üçüncü şahıs eki olarak kabul edilmiştir. Bunun dışında konuşur, genel ifadelerden bahsederken veya ifadenin doğruluğunu ve kesinliğini vurgularken +{DI^{4}r} biçimbirimini kullanmaktadır. Underhill, +{DI^{4}r}'ın gazetede veya diğer yazılı metinlerde sıkça kullanıldığını, günlük konuşma dilinde ise pek tercih edilmediğini de belirtmiştir (1976: 32-33).

(38) a. *"Atlar tembel**dir*** ⟶ *Horses are lazy (Atlar hakkında genel bir açıklama)"*

b. *"Atlar tembel* ⟶ *The horses are lazy (Şu anda)"* (1976: 32-33)

Temürcü, +{DI^{4}r} biçimbiriminin kesin olarak belirlenmiş bir gerçeklik, temel doğruluk anlamı bildirdiğini ifade eder. Başka bir ifadeyle kişisel bilgi veya deneyime dayalı olan "olumsal kesinlik" yerine "genel geçerlilik" anlamını işaretlemektedir (2007: 144).

(39) *"Tavşanlar otçul**dur**."* (2007: 143)

Ayrıca +{DI^{4}r} biçimbirimi için olan genel geçerlilik işlevi -{(A/I^4)r} için de geçerlidir ve atasözlerinde sıklıkla kullanılmaktadır (Temürcü, 2007: 143).

(40) *"Su akar, yatağını bul**ur**."* (2007: 143)

Bıldırcın da +{DI^{4}r} biçimbiriminin sabit doğruluk değerine sahip ifadelerde ve genelleyici anlamların aktarılmasında kullanıldığını açıklamıştır (2002: 60).

(41) *"Cem Yılmaz günümüz komedyenlerinin genç bir temsilcisi**dir**."* (2002: 60)

Tümcede +{DI^{4}r}'ın kullanımı, olaya kalıcı bir özellik ve gerçek olan genelleyici anlamları yüklerken, +{DI^{4}r}'ın kullanılmaması olaya genel bir gerçeğin aksine eşzamanlı bir düşünceyi yansıtan geçici bir özellik yüklemektedir (Bıldırcın, 2002: 61).

(42) a. *"Ekin çok zeki."*

b. *"Ekin çok zeki**dir**."* (2002: 61)

Kornfilt, +{DI^{4}r} biçimbiriminin resmî ifadelerde kesinlik ve yetki işlevinin ön plana çıktığını, bilimsel dilde ise tanımsal gerçekler için kullanıldığını belirtmiştir (1997: 376).

(43) a. *"Türkiye demokratik bir devlet**tir**."*

b. *"Balina memeli bir hayvan**dır**."* (1997: 377)

Hepçilingirler'e göre +{DI^{4}r} biçimbirimi, adlara ve çekimli eylemlere getirilerek tümcenin bağlamına göre kesinlik veya olasılık anlamı taşımaktadır. Hepçilingirler, *"hastadır"* kullanımını vererek bu durumu açıkça anlatmaktadır. İlk olarak, devamsızlığı olmayan düzenli bir öğrenci (Ayşe) senaryosu yazmıştır. Bir gün okula gelmeyen Ayşe için arkadaşları onun okula gelmediğini söylerken, içlerinden birisi *"Gelmemiş mi? Gelmemişse hasta**dır**."* şeklinde bir söylemde bulunmuştur. Burada *"hastadır"* olasılık anlamı taşımaktadır. İkinci olarak ise sürekli olarak okuldan kaçmaya çalışan ve sıklıkla hasta rolü yapan bir öğrenci (Ayşe) senaryosu yazılarak, bu sefer Ayşe'nin gerçekten hasta olup olmadığının belirsiz olduğu durumda, eve gelen doktor *"Bu çocukla ilgilenin; bu çocuk hasta**dır**."* söyleminde bulunmuştur. Bu ifade doktorun ağzından çıktığı için *"hastadır"* burada kesinlik anlam alanını işaretlemektedir. Bu sebeple tümce bağlamının +{DI^{4}r}'ın kodladığı anlam üzerinde oldukça etkili olduğu görülmektedir (2005: 264).

Türkiye Türkçesinde +{DI^{4}r} biçimbirimi, -{mI^{4}ş}, -{(I^4)yor}, -{(y)AcAk, -{mAktA}, -{mAlI} ile birlikte kullanılmaktadır.

2.2.1.9.1. -{mI^{4}ştI^{4}r}

-{mI^{4}ş} biçimbiriminin üzerine -{DI^{4}r} biçimbiriminin eklenmesiyle eylemdeki kesinlik daha da pekiştirilmiştir. Ancak -{mI^{4}ştI^{4}r} biçimbirimi, resmî anlatımlarda kesinlik anlamı verirken (Korkmaz, 2009: 606; Aksan, 2021: 235), resmî olmayan anlatımlarda ise *"Çocuk uyanmıştır, gidip bakayım."* örneğinde görüldüğü üzere olasılık anlamı vermektedir (Aksan, 2021: 235). Underhill'e göre -{mI^{4}ştI^{4}r} yapısının kullanılması anlatımdaki şüpheyi ortadan kaldırmaktadır. Böylece bu yapıyı kullanan konuşur olaya tanık olmasa da doğrulunu onaylar. Yazı dilinde ve gazetelerde çok fazla kullanılan bir biçimbirimdir (Underhill, 1976: 208).

(44) *"Başbakan Demirel, dün saat 8.30'ta uçakla Irak'a git**miştir**."* (Underhill, 1976: 208)

(45) *"Masonluğu dünyaya İngilizler sok**muştur** ; Paris'te ilk Mason locası bir İngiliz lokantacısının evinde açıl**mıştır**; ikinci loca da yine bir İngiliz kuyumcusunun odasında... Malûm-u devletinizdir ki, Hollanda'da Masonluğu Lord Chesterfield kur**muştur**."* (Kuntay, 1976: 105: akt. Korkmaz, 2009: 607).

(46) *"Yasa yürürlüğe gir**miştir**."* (Aksan, 2021: 235)

Çelebi, -{mI^{4}ştI^{4}r} yapısı ile *"Allah biliyor, belki, muhakkak, eminim ki*" gibi ögeler birlikte kullanıldığında tümceye *"kesinlik, belkilik*" anlamları kattığını fakat bu ögeler kullanılmadığı takdirde de bu anlamları ifade ettiğini dile getirmiştir (2014: 111).

(47) *"Avrupa'nın 'Türkler Müslüman, kaliteli şarap üretemez' inancına rağmen ülkem her zaman şarap üret**miştir**. (Kesinlik)"* (2014: 111)

2.2.1.9.2. -{(y)AcAKtIr}

-{(y)AcAK} biçimbiriminin üzerine -{DI^{4}r}'ın eklenmesiyle biçimbirim genişletilmiştir ve 3. şahısa işaret etmektedir. Bu biçimbirim, gelecekte gerçekleşecek olan eyleme kesinlik katmaktadır (Ediskun, 1999: 180; Korkmaz, 2009: 630). Çelebi'ye göre {(y)AcAKtIr} yapısı, kullanıldığı tümcelerde *"kesinlik, belirlilik"* ifade etmektedir. Bununla birlikte bu yapıyla uyumlu *"mutlaka, muhakkak"* gibi kesinlik bildiren ögeler de kullanılabilmektedir (2014: 112). Ayrıca Underhill'e göre gazetelerde ve yazı dilinde -{(y)AcAKtIr} biçimbiriminin çok fazla kullanıldığı görülmektedir (Underhill, 1976: 208).

(48) *"Başbakan, 24 Ekim'de Türkiyeye dön**ecektir**."* (Underhill, 1976: 208)

(49) *"Böylece, kültür ve sanayi merkezleri, aynı zamanda, memlekette nüfus ve servetin anormal bir şekilde dağılmasını veya tekâsüf etmesini önleyerek bir muayene unsuru olmak üzere, nâzım rolünü oyna**yacaklardır**."* (Turhan, 1972: 135; akt. Korkmaz, 2009: 630)

(50) *"Kurulacak bir Dil Akademisi hem Türkçenin hem de millî kültür ve varlıklarımızın korunması için gerekli tedbirleri al**acaktır**."* (Akyavaş, 1995: 49; akt. Korkmaz, 2009: 631)

(51) *"Dilekçeler 1 Mart 1999 tarihine kadar kabul edil**ecektir**. (Kesinlik)"* (Çelebi, 2014: 112)

2.2.1.9.3. -{(I[4])yordur}

-{(I[4])yordur} yapısı, kullanıldığı tümceye *"kesinlik, belirlilik"* anlamı vermektedir (Çelebi, 2014: 111).

(52) *"Annem bizi bekl**iyordur**, acele edelim. (Kesinlik belirgin)"* (2014: 111)

2.2.1.9.4. -{mAKtAdIr}

-{mAKtAdIr} biçimbirimini kullanan konuşur, olayın gerçekleştiğine dair kendinden emindir. Dolayısıyla bu biçimbirim tümceye kesinlik anlamı katmaktadır. Ayrıca bu kesinliği belirtirken zaman zarflarından destek alınabilir (Benzer, 2012: 209). Bu yapı olayın veya işin süregeldiğini resmî bir dille aktarmaktadır. Bu sebeple de resmî yazılarda ve bilimsel bildirilerde çok sık kullanılmaktadır (Çelebi, 2014: 112).

(53) *"1959 yılından beri her yıl 5 - 10 Temmuz tarihleri arasında Akşehir'de Nasrettin Hoca adına şenlikler düzenlen**mektedir**."* (Benzer, 2012: 209)

(54) *"Akdeniz'in kışın ılık olan iklim şartlarında muz başta olmak üzere, narenciye (portakal, mandalina, greyfurt, limon vb.), buğday, pamuk gibi tarım ürünleri yetiştiril**mektedir**."* (Benzer, 2012: 209)

(55) *"Çalışmalar devam et**mektedir**, lütfen zorluk çıkarmayınız."* (Çelebi, 2014: 112)

2.2.1.9.5. -{mAlIdIr}

-{mAlIdIr} yapısı, üçüncü şahıslarda pekiştirilmiş kesin bir gerekliliği işaretlemektedir (Ediskun, 1999: 183; Korkmaz, 2009: 697). Kesinlik anlamının dışında eylem tümcelerinde ciddi bir anlatım için de kullanılmaktadır. Ayrıca bu yapı, *"uyarı"* bildirmekte ve resmî açıklamalarda çok sık görülmektedir. -{mAlI} biçimbiriminin olasılık işlevi bulunurken, -{mAlIdIr} yapısının olasılık işlevi bulunmamaktadır (Çelebi, 2014: 112).

(56) *"Hele bazı günler rengi o kadar soluk, güzel gözleri o kadar süzgündür ki, onu, bu haliyle görüp acımamak için insan pek katı yürekli ol**malıdır**."* (Esendal, 1984: 14; akt. Korkmaz, 2009: 697)

(57) *"Çorba sıcak ol**malıdır**. (Kesinlik bildirir, olasılık işlevini yitirir.)"* (Çelebi, 2014: 112)

2.2.1.10. Emir Kipi

Korkmaz'a göre emir kipi, yapılması istenilen eylemin kesin ve emir biçiminde bildiren bir dilbilgisi ulamıdır. Eylem köküne veya gövdesine eklenen kip ekleri, aynı zamanda şahıs eklerini de karşılamaktadır. Bu sebeple her kişi için ayrı bir emir eki bulunmaktadır (2009: 665). Hepçilingirler'e göre emir kipi, kesinlik bildirmesinin yanında emri veren kişinin o emre uyulacağından emin olduğunu ifade etmektedir (2005: 261).

Birçok araştırmacı, emir kipi ve kipin kişilere göre çekimi konusunda farklı açıklamalar yapmıştır. Boz, emir çekiminde kullanılan biçimbirimlerin tarz ve sayı-kişi ulamını bildirdiklerini ifade etmiştir. Her kişi için ayrı bir emir eki bulunduğunu söyleyen Boz, emir kipinin birinci tekil ve çoğul kişi işaretleyicilerinin istek kipi ile biçim olarak aynı olması nedeniyle emir/istek kipi olarak kullanımının yaygınlığından bahsetmiştir (2015: 74). Benzer, Türkçede emir kipi için bir ekin bulunmadığını, eylemin bu hâliyle emir anlamında olduğunu ve -{Ø} biçimbirimiyle işaretlendiğini söylemiştir (2012: 110). Ergin'e göre ise emir ekleri, hareketin emirle yapılmasını bildirmektedir. Türkçede emir birinci şahıslar için ayrı ayrı ekler bulunmaktadır. Ayrıca bu ekler, son zamanlarda düşen "istek" birinci şahıs eklerinin yerini de tutmaktadır. Bu sebeple de Ergin, istek ve emir şekillerinin birbirine karıştığını belirtmiştir (2021: 307).

Banguoğlu, Ediskun, Hengirmen, Gencan gibi bazı araştırmacılar emir kipinin birinci tekil/çoğul kişiye göre çekimini kabul etmezler. Bunun sebebi de kişinin kendi kendisine emretmesinin mümkün olamayacağı düşüncesidir (Gencan, 1974: 153; Banguoğlu, 1995: 473; Ergin, 2021: 307).

Tablo 1. Bazı Araştırmacıların Birinci Tekil ve Çoğul Kişi Emir Çekimine Olan Yaklaşımları

Araştırmacılar	Kişiye göre emir çekimi

Gencan, 1974: 153; Banguoğlu, 1995: 473; Ediskun, 1999: 186; Hengirmen, 2006: 225.	Tekil	1. kişi	-
		2. kişi	-{Ø}
		3. kişi	-{sI^{4}n}
	Çoğul	1. kişi	-
		2. kişi	-{I^{4}n(I^{4}z)}
		3. kişi	-{sI^{4}nlAr}
Korkmaz, 2009: 670; Boz, 2015: 74; Ergin, 2021: 304-305.	Tekil	1. kişi	-{AyIm}
		2. kişi	-{Ø}
		3. kişi	-{sI^{4}n}
	Çoğul	1. kişi	-{AlIm}
		2. kişi	-{I^{4}n(I^{4}z)}
		3. kişi	-{sI^{4}nlAr}

(58) *"Hemen odana git-**{Ø}**, kitaplarını topla-**{Ø}**."* (Hepçilingirler, 2005: 261)

(59) *"Öğrenciler yarın bütün ödevlerini bana getir**sin**ler."* (Hengirmen, 2006: 226)

(60) *"Her tarafa gözcüler koy**un**. Kaleye girip çıkanları gözleyin. Geceleyin nöbeti artır**ın**. Kapı kapandıktan sonra kuş bile uçma**sın** burçların üzerinden!"* (Tecer, 1969: 39; akt. Korkmaz, 2009: 672)

(61) *—"Gel bak**ayım**, ne oldu parmağına?*

—Kesildi…

*—Nerede kestin? Getir bak**ayım**!"* (Esendal, 1971: 122; akt. Korkmaz, 2009: 671)

2.2.1.11. ± {mI^4}

± {mI^4} biçimbirimi, ad soylu sözcüklerden ve eylemlerden sonra gelerek tümceye soru anlamı katmaktadır. Ayrı yazılan bu biçimbirim, Türkçede soru eki olarak bilinse de sözdiziminde *zaman, koşul, şaşkınlık, pekiştirme* gibi farklı görevlerle de yer aldığı görülmektedir (Hengirmen, 2006: 283-284). Boz, ± {mI^4} biçimbiriminin soru temelinde *kesinlik, emir, istek, rica, şaşırma* gibi anlamsal işlevlerinin bulunduğunu dile getirmiştir (2015: 79). Acarlar ise "Mi Ekinin Türlü Kullanışları" çalışmasında bu biçimbirimin işlevlerini 12 madde hâlinde sıralamış ve *olumluluk/olumsuzluk, kesinlik* işlevlerinden de bahsetmiştir: *"Eylemliklerin*

(mastarların) bağlandıkları "olur mu" yüklemindeki "mi" eki genellikle olumluluk ve olumsuzluk bakımından cümleyi etkilediği gibi anlama da kesinlik ve gereklilik kavramı katar." (1970: 358)

(62) a. *"Yapmak olur **mu**? (Kesinlikle yapmamak gerekir.)"*

b. *"Gitmek olur **mu**? (Kesinlikle gitmemek gerek.)"*

c. *"Uyumak olur **mu**? (Kesinlikle uyumamak gerek.)"* (1970: 358)

Hepçilingirler, ± {mI[4]}'nın ilgeç ve bağlaç olmak üzere iki işlevi bulunduğunu, tümcedeki bağlamına göre de farklı anlamlar taşıdığını açıklamıştır. İlgeç başlığı altında değerlendirilen ± {mI[4]}, tümcede eylemi pekiştirmekte ve ona olumsuz kesinlik anlamı katmaktadır. Hepçilingirler, ± {mI[4]}'nın değerinin daima eksi olduğunu, bu sebeple de olumsuz kesinlik olarak adlandırıldığını dile getirmiştir (2005: 164):

(63) a. *"Gidecek yerim **mi** var? (Yok.)"*
(-) x (+) = (-)

b. *"Sen söylersin de ben yapmaz **mı**yım? (Yaparım.)"*
(-) x (-) = (+)

2.2.1.12. -{sA}

-{sA} biçimbirimi, Eski Türkçe döneminde çoğunlukla şart, nadiren de zaman işleviyle kullanılırken, Orta Türkçe döneminden itibaren dilek işlevi de eklenmiştir. Bu işlevlerinin yanı sıra -{sA} biçimbirimi, günümüzde bazı sözcük veya söz gruplarının etkisiyle anlam genişlemesine uğrayarak birçok farklı işlevde kullanılmış ve tümcenin anlamına katkı sağlamıştır. Bunlardan biri de *kararlılık* işlevidir. -{sA} biçimbirimi kararlılık işleviyle, kullanıldığı tümceye "Her şart altında, her ne olursa olsun" gibi bir anlam yüklemektedir. Bir kabul ve kararlılığa bağlayan bu şart işleviyle tümce genel anlamda kesinlik taşır ve ana tümcenin yüklemi çoğunlukla kesin yargı bildirir (Bulak, 2011: 25, 28).

(64) a. *"Kar da yağ**sa** yine gelirim."*

b. *"İki elim kanda ol**sa** sana yardıma koşarım."*

c. *"Dünya tersine dön**se** vazgeçmem, gökteki güneş sön**se** vazgeçmem."* (2011: 28)

Ediskun'a göre bir şart tümcesi, aynı eylemin olumlu ve olumsuz biçimleriyle birlikte bağlaçlar eklenerek oluşturulduğunda yargının kesinlikle yerine getirileceği ifade edilir (1999: 385).

(65) a. *"Kar yağ**sa** (da) yağma**sa** (da) gideceğim."*

b. *"İyileş**se**m (de) iyileşme**se**m (de) yarın okula gidiyorum."* (1999: 385)

2.2.1.13. -{sA(-ydI/-ymIş)}...-{ArdI/-IrdI/-mAzdI/-mAzmIş}, -{AydI/-mAyAydI}

-{sA(-ydI/-ymIş)}...-{ArdI/-IrdI/-mAzdI/-mAzmIş}, -{AydI/-mAyAydI} ile işaretlenen tümceler bitmişliği ve tamamlanmışlığı göstermesinden dolayı kesinlik bildirmektedir (Hirik, 2014a: 173).

(66) *"Beni sev**seydi**n böyle ol**mazdı**"*

1. Bakış açısı: *"Sevdiğin takdirde farklı şeyler olabilir."*

2. Bakış açısı: *"Beni sevmiyorsun (bu kesin)."* (2014a: 173)

(66) numaralı tümce iki bakış açısıyla yorumlanabilir. 1. bakış açısına göre, kişi sevilmiş olsaydı sonunda ne olacağı bilinmediğinden dolayı tümceye belirsizlik ve olasılık anlamı vermektedir. 2. bakış açısında ise bahsedilen kişi sevilmemektedir. Bu bilgi, konuşur ve dinleyici açısından bilinen ve kesin bir gerçektir (2014a: 173).

2.2.1.14. -{AcAğInA} ...-{AydI/-sAydI}

Olup biten, üzerinden zaman geçen, sonucu kesinleşen ve herkes tarafından kabul edilen bilgiler -{AcAğInA ...-AydI/-sAydI} (ya) yapısıyla işaretlenmektedir (Hirik, 2014a: 173).

(67) *"Arkadaşına gid**eceğine** önce annenlere uğra**saydı**n **ya**"* (2014a: 173)

(67) numaralı örnekte olayın üzerinden belli bir zaman geçmiştir ve istenen sonuç için geç kalınmıştır. Anneden önce arkadaşa gidilmiştir. Dolayısıyla artık yapılacak bir şey yoktur. Konuşur için bilgi kesindir ve sonuç gerçektir, değiştirilemez (2014a: 173).

2.2.2. Biçim-Sözdizimsel Kesinlik İşaretleyicileri

Aynı tümce içerisinde hem biçimbirimsel işaretleyicilerin hem de sözdizimsel ögelerin birlikte kullanılması tümcenin anlamını önemli ölçüde etkilemektedir. Örneğin, (68) a. tümcesinde konuşur, *-{Ar}* biçimbirimini kullanarak geleceğe yönelik bir tahminde bulunmuş ve düşük olasılık belirtmiştir. Fakat b. tümcesinde sözlüksel işaretleyici olan *mutlaka* belirtecinin de eklenmesiyle tümcenin

sözdiziminde bir değişiklik meydana gelmiş ve yakın olasılık vurgulanmıştır (Hirik, 2014a: 55).

(68) a. *"Ali birazdan dışarı çık**ar**."*

b. *"Ali **mutlaka** birazdan dışarı çık**ar**."* (2014a: 55)

2.2.2.1. keşke ...-{sAydI}/-{sAymIş}/-{(y)AydI}/-{(y)AymIş}

Aslan Demir, geçmişte gerçekleşmesi mümkün olduğu hâlde gerçekleşmemiş olan veya konuşma anında, geçmiş bir zamanda olmuş/olmamış olması arzu edilen isteklerin "-{sAydI}, -{sAymIş}, -{(y)AydI}, -{(y)AymIş}" biçimbirimleriyle işaretlendiğini belirtmiştir (2007b: 9). Hirik'e göre de bu biçimbirimler, tümcede *keşke* belirteciyle birlikte yer aldığında, istek ve dilek bildirme işlevlerinin dışında, geçmişte gerçekleşmemiş bir olay veya durumu bildirmesinden dolayı kesinlik anlam alanı içerisinde değerlendirilmelidir (2014a: 190).

(69) a. *"**Keşke** bunun yerine öbürünü seç**seydi**m!"* (Underhill, 1976: 419)

b. *"**Keşke** onu çağırma**saymış**ım. Bizi pişman etti."* (Aslan Demir, 2007a: 126)

c. *"**Keşke** gel**seydi**n. Yemek çok güzel geçti."* (Aslan Demir, 2007b: 9)

d. *"Sınava **keşke** o da gir**seymiş**. Sorular çok kolaydı."* (Aslan Demir, 2007b: 9)

e. *"**Keşke** sen de onunla tanış**saydı**n, (ama tanışmadın)."* (Hirik, 2014b: 363)

2.2.2.2. eğer/şayet ...-{sAydI} ...-{AcAKtI}

Kaynak'a göre *eğer/şayet* bağlacı, şart tümcelerinin başına gelmektedir ve ardından gelen tümce de şartın sonucunu oluşturmaktadır. Kaynak, *şayet* bağlacının kullanıldığı tümcelerde ihtimal derecesinin daha az olduğundan da bahsetmiştir (1969: 703). Hirik'e göre "eğer/şayet" bağlacı ile "...-{sAydI} ...-{AcAktI}" yapısının birlikte kullanılması, söz edilen olay veya durumun tamamlanıp kesin ve belli bir sonuca ulaştığını bildirmektedir. Bu sebeple de tartışmaya açık değildir (2014a: 192).

(70) *"Neden o telefonda konuşurken yavaş yavaş arkasından yanaşıp da sanki şaka yapıyormuş gibi ellerini boğazına geçirip onu sıka sıka boğmadı? **Eğer** bunlardan birini yapmış ol**saydı** şu dakikada kim bilir ne sakin, ne rahat bir adam ol**acaktı**."* (Karaosmanoğlu, 2003: 34; akt. Hirik, 2014a: 192)

2.2.2.3. -{(A/I^4)r}+{mI^4} hiç

Konuşur ifadesinde -{(A/I^4)r} biçimbirimini almış ve soru çekimine girmiş eylemlerin hemen ardından "hiç" belirtecini ekleyerek olay veya durumun sonucunun kesin ve belli olduğunu vurgulamaktadır (Hirik, 2014a: 192).

(71) a. *"İnsan arkadaşını unut**ur mu hiç**?"* (Gencan, 1974: 217)

b. *"Gâvur kendi kabahatini gazetede ilan ed**er mi hiç**!"* (Kulin, 2007: 256; akt. Hirik, 2014a: 192)

c. *Böyle gürültülü bir yere gel**ir mi hiç**? (Hayır, gelmez.)*

-{(A/I^4)r}biçimbirimini almış ve +{mI^4} soru çekimine girmiş bir eylemden önce "hiç" belirtecinin kullanıldığı tümceler de mevcuttur. Bu yapıyı kullanan konuşur da karşı taraf da sorunun cevabını kesin olarak bilmektedir (Hirik, 2014b: 362).

(72) a. *"**Hiç** öyle şey ol**ur mu**?"* (Gencan, 1974: 217)

b. *"O kendini **hiç** ortaya at**ar mı**? (Hayır, atmaz.)"* (Hirik, 2014b: 362)

Bu durumun dışında "hiç -{mAz}+{mI^4}" biçimi gibi tümcenin anlamını olumluya çeviren, soru tümcesi olsa dahi cevabı belli olan ve bu sebeple amacı sorgulama olmayan yapılar da bulunmaktadır (Üstünova ve Akkök, 2009: 30-31). Ortaya çıkan bu sözde soru tümcesinin cevabı tek ve olumludur. Dolayısıyla kesinlik bildirmektedir (Hirik, 2014b: 363).

(73) a. *"**Hiç** bil**mez mi**? (Bilir.)"* (Üstünova ve Akkök, 2009: 31)

b. *"Ne fenadır. **Hiç** gül**mez mi**? (Güler.)"* (Hirik, 2014b: 363)

2.2.2.4. evet/hayır, ...-{AcAKtI}

Hirik'e göre konuşur, onaylama sözcüklerinden olan "evet, hayır" ile -{AcAKtI} biçimbirimini aynı tümcede kullandığında, olayın veya durumun kesinlikle gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini ifade eder. Bu işaretleyiciyi kullanan konuşurun amacı, bir olay veya durum karşısında kendisini veya karşı tarafı ikna etmektir (2014a: 193).

(74) *"**Hayır**, yapamay**acaktı**! Bunca yılın ardından, çekilen onca hasretin üzerine, babasının çevresini sarmış hiç tanımadığı insanlarca*

yabancılanmaya, yadırganmaya, hatta belki de horlanmaya tahammül edemezdi." (Tan, 2013: 339; akt. Hirik, 2014a: 193)

2.2.2.5. mutlaka, kesinlikle, muhakkak, şüphesiz, hiç vb. ... -{DI^4}, -{(I^4)yor}, -{(A/I^4)r}, -{DI^{4}r}, -{AcAK}, -{(I^4)yordur}, -{(y)Abil} vb.

Bıldırcın, *kesinlikle* belirtecinin zaman/görünüş işaretleyicileriyle birlikte kullanıldığında konuşurun güçlü bir inancını veya kararlılığını vurguladığını dile getirmiştir. Bu kullanım, dinleyiciye konuşurun ifadesinin doğruluğunu teyit etme imkânı sunar. Konuşur, "kesinlikle" belirtecini -{AcAK} biçimbirimiyle birlikte kullandığında gelecekteki olaya dair tahmininin kesinlik derecesini artırır ve ifadesinde güçlü bir inanç belirtir. *Mutlaka* belirteci ise -{(I^4)yor} veya -{(A/I^4)r} biçimbirimi ile birlikte kullanıldığında tümceye kesinlik anlamı katmaktadır. Bunun dışında Bıldırcın, *kesinlikle* ve *mutlaka* belirtecinin geçmiş zamanı işaretleyen -{DI^4} veya –{(I)DI^4} biçimbirimleri ile aynı tümcede kullanıldığında konuşurun geçmiş bir olay hakkında kesin bir bilgiye sahip olduğunu açıklamıştır. *Kesinlikle* belirteci, konuşurun kendi garantisini sunduğunu ifade ederken, *mutlaka* belirteci "bu olayın herhangi bir istisnası yoktu" şeklinde kesinlik anlam alanını işaretlemektedir (2002: 100-111).

(75) *"Göreceksin, bu kış* ***kesinlikle*** *geçen yıllardan çetin geç****ecek****."* (2002: 100)

(76) *"Çocuğun gururunu kıracak hiçbir şey yapmadık.* ***Kesinlikle*** *dalga geçme****di****k."* (2002: 101)

(77) "Eğer annemlerden sonra yatmam gerekirse, koridoru geçerken **mutlaka** koş**uyor**um." (2002: 109)

(78) *"Haftada bir* ***mutlaka*** *mobilyaların yerini değiştir****ir****im."* (2002: 109)

(79) *"Küçükken annem yere terliksiz bastığımda ayaklarımın büyüyeceğini söylerdi. Palyaço ayaklı olmamak için* ***mutlaka*** *terlik giyer****di****m."* (2002: 111)

Hirik'e göre *mutlaka, kesinlikle, muhakkak, şüphesiz* vb. belirteçler ile -{DI^{4}r}, -{AcAK}, -{(y)Abil} biçimbirimlerinden birini alan eylem birlikte kullanıldığında kesinlik işaretlemektedir. Ancak bu işaretleyicilerin tümcenin bağlamına göre kesinlik veya yakın olasılık anlamı verebileceği de unutulmamalıdır (2014a: 193).

(80) *"Sana bugün ya da yarın* ***mutlaka*** *gel**eceğ**im."* (Hengirmen, 2006: 178)

(81) *"Hasan* ***muhakkak*** *orada**dır**."* (Kornfilt, 1997: 376)

Kerimoğlu, -{DI[4]r} biçimbiriminin bilgi kipliğinde hem kesinlik hem de kesinlik dışılık olmak üzere iki farklı anlam alanını işaretlediğini söylemiştir. (82) a'da ifade edilen önermeye dair güven seviyesi tam veya eksik olabilir ancak b'deki *mutlaka* belirteci, bu belirsizliği giderir ve önermeye kesinlik kazandırır (2011: 102).

(82) a. *"Ali yarın gelecek**tir**."*

b. *"Ali yarın* ***mutlaka*** *gelecek**tir**."* (Kerimoğlu, 2011: 102)

Ozil, -{(A/I[4])r} biçimbiriminin Türkçede hem kesinlik hem de tahmin işlevinin bulunduğunu ifade eder. Ona göre hangi anlamının kastedildiği de tümcenin bağlamına göre belirlenmektedir. Ancak bazı durumlarda konuşur, tümcede vermek istediği anlama uygun olarak *mutlaka* gibi belirteçler kullanır. Böylece -{(A/I[4])r} biçimbirimin kiplik anlamı daha kesin bir şekilde ortaya çıkar (1994: 114).

(83) a. *"Öğretmen* ***mutlaka*** *gel**ir**."* (1994: 114)

(83) numaralı örneğin a maddesinde -{(A/I[4])r} biçimbirimi kullanılarak öğretmenin kesinlikle geleceği ifade edilmektedir (Ozil, 1994: 114).

Çelebi, -{(I[4])yordur} yapısı ile *"muhakkak, mutlaka"* gibi ögeler birlikte kullanıldığında tümcenin anlamını daha da güçlendirdiğini belirtmiştir (Çelebi, 2014: 111).

(84) *"**Muhakkak** annem bizi bekl**iyordur**. (Kesinlik)"* (Çelebi, 2014: 111)

2.2.2.6. artık ...-{mAz}

Olumsuz tümcelerde yer alan "artık ...-{mAz}" yapısı, konuşurun bilgisindeki kesinliği göstermektedir (Hirik, 2014a: 195). Aşağıdaki tümcelerde de artık ...-{mAz} yapısı kullanılarak kesinlik anlam alanı işaretlenmiştir:

(85) a. *"'Ne oldu Dr. Pedro Ara'nın defteri? Bir haber var mı?' diye sordu.*

—'Gitti o defter', dedim. ***Artık*** *geri gel**mez**."* (Eray, 2007: 178; akt. Hirik, 2014a: 196)

b. *"Annesinin yanında* ***artık*** *çalış**maz**."* (Hirik, 2014b: 362)

2.2.2.7. -{mI^{4}ş ol-}

Fiil kök ve gövdelerinden kurulan farklı zaman kalıplarındaki sıfat-fiiller ile "ol-" yardımcı fiilinin birleşmesinden *"karmaşık fiiller"* meydana gelmiştir. -{mI^{4}ş ol-} yapısı, dilbilgisi kitaplarının genelinde "karmaşık fiiller" grubu içerisinde yer alan *"öncelik fiilleri"* alt başlığında değerlendirilmiştir. -{mI^{4}ş ol-} birleşik fiilinin çekimli hâlleri, bir oluşun ve kılışın bitmiş ve tamamlanmış olduğunu anlatır ve geçmiş zamana, geniş zamana, şimdiki zamana veya gelecek zamana yayma işlevi görür (Banguoğlu, 1995: 482; Korkmaz, 2009: 801-803).

2.2.2.7.1. -{mI^{4}ş olacak}

-{mI^{4}ş olacak} biçimi, konuşma anından sonraki zaman dilimini kapsayarak geleceğe gönderimde bulunmaktadır. (86) a.'da -{mI^{4}ş} biçimbirimi, geleceğe yönelik kesinlik bildirmektedir. b.'de ise konuşurun çalışmaya başlayıp başlamaması önemli değildir ancak çalışmayı saat 8'de bitireceği belli ve kesindir (Benzer, 2012: 140).

(86) a. *"Yarın 12'de tren kalk**mış olacak**."*

b. *"Saat 8'de ödevimi bitir**miş olacağım.**"* (2012: 140)

2.2.2.7.2. -{mI^{4}ş olur}

-{mI^{4}ş olacak} yapısı gibi -{mI^{4}ş olur} da konuşma anından sonraki bir zamanda gerçekleşecek olay veya duruma gönderimde bulunur. Aşağıdaki örnekte genelgeçerlik ve geleceğe dair bir kesinlik bulunmaktadır (Benzer, 2012: 141).

(87) *"Böylece vergi devlet adına önce satıcılar tarafından toplan**mış olur**."* (2012: 141)

2.2.2.8. -{mI^{4}ş bulun-}

Korkmaz'a göre "bulun-" yardımcı fiili, "ol-" yardımcı fiilinin yerine kullanılabilir. -{mI^{4}ş bulun-} ile -{mI^{4}ş ol-} biçimi, kullanım ve işlev açısından aynı özellikleri taşımaktadır. Ancak *ol-* yardımcı fiili, bir olayın veya durumun gerçekleşmesine dair biraz da olsa bir ihtimal bırakırken; *bulun-* yardımcı fiili kesinlikle gerçekleştiğini bildirir (2019: 803).

(88) a. *"Kendimizi bir kere bir yanılgıya karıştır**mış bulunduk.**"*

b. *"Bu sözleşme ile size kesin olarak bağlan**mış bulunuyorum.**"* (2019: 803)

Banguoğlu, öncelik fiillerinin bazen *bulun-* yardımcı fiili ile oluşturulduğunu açıklamıştır. Ona göre bunlar, üslûp amacıyla kullanılabildiği gibi bir olayın kesin olarak gerçekleştiğini vurgulamak, hatta yersiz bir olup bittiyi ifade etmek için de tercih edilmektedir (1995: 484).

(89) a. *"Onlara bağlan**mış bulun**uyorum."*

b. *"Bir kere söyle**miş bulun**duk."* (1995: 484)

Bayraktar'a göre -{mI^{4}ş bulun-} yapısı, çoğunlukla resmî yazışmalarda ve belgelerde kesinlik bildirmek için tercih edilirken bazı durumlarda da edebî eserlerde kesin ifadeler için kullanılmaktadır (2009: 702-703).

(90) a. *"Sivas şehrine girerken, caddenin iki tarafı büyük bir kalabalıkla dolmuş, askeri birlikler tören düzenini al**mış bulun**uyordu."* (Resmî kesinlik) (Atatürk, 2005: 33; akt. Bayraktar, 2009: 702)

b. *"Vesime ve Remzi Bey dört günden beri evlen**miş bulun**uyorlar." (Edebî kesinlik)* (Güntekin, 1958: 94; akt. Bayraktar, 2009: 703)

2.2.2.9. -{AcAK olmuş}

Hirik, -{AcAK olmuş} yapısının henüz gerçekleşmemiş bir olaya gönderimde bulunduğunu dile getirmiş ve gerçekleşmediği için de kesinlik anlam alanını işaretlediğini vurgulamıştır (2014a: 196). Bu birleşik fiil, geçmişe dönük niyet hâlini bildirmektedir. Bu sebeple de olay veya durum gerçekleşmemiştir (Korkmaz, 2009: 806; Benzer, 2012: 192). Aşağıdaki örneklerde olayların sonucuna bakıldığında kesinlik bildirdiği görülmektedir:

(91) a. *"Akşam bize gel**ecek olmuş** (sonra işi çıkmış, vazgeçmiş)."* (Benzer, 2012: 192)

b. *"Zaman zaman bir yerlere gidecek oluyor, ama kesin karar veremiyor. Çankaya'dan bir ev al**acak olmuş**sa da gücü yetmemiş."* (Korkmaz, 2009: 806)

2.2.2.10. +{(n)I^{4}n} resmidir

Türkçede gelecekte gerçekleşmesi kesin ve belli olan bir olay veya durumu vurgulamak için "... +{(n)I^{4}n} resmidir" yapısı kullanılmaktadır. Ayverdi, bu ifadeyi *"...olacağı kesindir/muhakkak...olacak"* şeklinde tanımlamıştır (2010: 1022).

(92) a. *"İnce zardan ağzını bir kere ağlara vurmasın, küstüğü**nün resmidir** dülger balığının (Sait Faik)."*

b. *"Bir kere sevdâya tutalmayagör/ Ateşlere yandığı**nın resmidir** (Cahit S. Tarancı)"* (2010: 1022)

2.2.2.11. -{mAzsAn} ne bileceksin

Konuşur, kullandığı bu yapı ile kesin bir bilgiye sahip olduğunu belli ederek dinleyicinin veya okuyucunun sunulan bilgilerin gerçek veya doğru olduğuna inanmasına ve aksi bir durumun da mümkün olmadığını düşünmesine sebep olur. Bu tür bir kullanım okuyucu veya dinleyicinin ifadeleri sorgulamadan kabul etmesine yol açmaktadır. Aşağıdaki örnekte *"işletmezsen ne bileceksin?"* sorusunun cevabı belli ve kesindir. Bu sebeple kesinlik anlam alanını işaretlemektedir (Hirik, 2014a: 198).

(93) *"Tabii ya kafanı yormaz, muhayyileni işlet**mezsen ne bileceksin**?" (bilemezsin)* (Taner, 2010: 75; akt. Hirik, 2014a: 199)

2.2.3. Sözlüksel-Sözdizimsel Kesinlik İşaretleyicileri

2.2.3.1. Adlar/Eylemler (Yüklem)

Yüklemler, kiplik anlamı taşıyan sözlüksel ögelerden oluşmaktadır ve tamamlandığını veya tamamlanmadığını kesin olarak bildiren durumları işaretlemektedir. Kesinliği işaretleyen yüklemler çoğunlukla kesinlik belirteçleri ile kurulmuştur. Ad tümcelerinde *mümkündür, mümkün değildir, imkânsızdı, vardı, yoktu, belliydi, muhakkaktı, olası değildi* vb. yüklemler, eylem tümcelerinde ise *imkân göreme-, belli ol-, bil-, gör-, anla-, kavra-* gibi birçok idrak eylemlerinin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca konuşurun onaylama amaçlı veya bilginin kesin ve gerçek olduğunu belirtmek için kullandığı *doğru, doğru değil* gibi kesinliği işaretleyen sözcükler de bulunmaktadır (Hirik. 2014a: 174, 177).

(94) *"...Bu sual ötekini şaşırtmıştı. Şaşırdıkları zaman bütün idarecilerin, bütün amirlerin yaptığı gibi yalan veya mugaleta yollarında birine sapacağı **muhakkaktı**."* (Atsız, 2013: 25; akt. Hirik, 2014a: 176)

(95) *"Adem'le Havva'dan geldiğim **doğru**..."* (Tarancı, 2002: 144; akt. Hirik, 2014a: 177)

2.2.3.2. Belirteçler

Belirteçler, belirli kiplik alanlarını göstermede etkili olduğu gibi, diğer kiplik araçlarının da anlamını belirginleştirmede önemli bir rol oynarlar. Özellikle çok anlamlılık sergileyen kiplik işaretleyicilerinin anlam alanları genellikle belirteçlerin yardımıyla belirlenir. Bu sebeple belirteçler, tümcenin anlamını doğru bir şekilde anlamak için çok önemlidir (Kerimoğlu, 2011: 101-102). Aslan Demir, kipliğin sadece yüklemi değil bütün tümceyi veya tümceye ait ögeleri ilgilendirdiğini ve böylece belirteçlerin de *tamamlayıcı, sınırlayıcı, derecelendirici* veya *yönlendirici* olma işlevleriyle dil içi bağlam oluşturarak kiplikteki yerini aldığını belirtmiştir. Kipliğin bir parçası olması nedeniyle belirteçler, konuşurun tutumunu, aktardığı bilginin doğruluğuna dair kanısını, beklentilerini yansıtmaktadır ve tümcedeki bir ögenin anlamlandırılma ile yorumlanma sürecini etkilemektedir (2007a: 81).

Vardar, Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nde belirteci "Geleneksel dilbilgisinde bir eylemin, bir sıfatın, bir ilgecin, bir bağlacın ya da kendi türünden bir başka birimin anlamını etkileyen, onu kesinleştirerek ya da kısıtlayarak belirleyen birim (Ör. *Kardeşim* ***bugün*** *geliyor. / Öğretmen* ***güzel*** *konuştu. /* ***Elbette*** *gidecek.*)" şeklinde tanımlamış, işlev ve tür açısından karmaşık bir dilbilgisi ulamı oluşturduğunu dile getirmiştir. Ona göre belirteçlerin karmaşıklığı, anlama dayalı sınıflandırmaların yapısından kaynaklanmaktadır. Çünkü her bir anlam için ayrı bir tür belirlenmektedir. Belirteçler anlam bakımından *zaman, yer, ölçü, durum* ve *niteleme* olmak üzere çeşitli sınıflandırmalarla birbirinden ayrılmaktadır. Bunların içinden *zaman, yer, ölçü* belirteçleri genellikle birbirinden ayrı olarak bir sınıflandırmaya tabii tutulurken, *durum* ve *niteleme* belirteçleri için aynı şey söz konusu değildir. Kimi araştırmacılar; niteleme ve durum belirteçlerini birbirinden ayırmakta, kimileri ise niteleme belirteçlerini durum belirteçlerinin bir alt türü olarak kabul etmektedir. Bazen de her ikisi eş anlamlı olarak ele alınmaktadır (2002: 35-36). Durum belirteçleri "Kesinlik *(Kuşkusuz, hiç,* vb), yineleme *(yine, çoğu kez,* vb.), dilek *(keşke, bari,* vb.), yanıt *(evet, hayır),* umu *(sanırım ki, umarım ki,* vb.), olasılık *(belki, ola ki,* vb.), sınırlama *(ancak, yalnız,* vb.), koşul *(eğer),* üleştirme *(üçer üçer,* vb.), yaklaşıklık *(şöyle böyle, az çok,* vb.), benzerlik, birliktelik, pekiştirme, karşılaştırma, vasıta vb." gibi pek çok başlık altında sınıflandırılmaktadır (Vardar, 2002: 35-36; Korkmaz, 2009: 502-517).

2.2.3.2.1. Kesinlik Durum Belirteçleri

2.2.3.2.1.1. Sözcük Yapısında Olanlar

Durum belirteçleri, eylemdeki iş, oluş, ve kılışın durumunu bildirmekle görevli dilbilgisel unsurlardır (Korkmaz, 2009: 502). Kesinlik durum belirteçleri ise eylemdeki oluşa ve kılışa kesinlik işlevi kazandırmak amacıyla kullanılmaktadır.

"*Kesin, kesinkes, şüphesiz, kuşkusuz, muhakkak, mutlak, banko, zahir, imkânsız, evelallah, katiyetle, illa (ki), lacerem, pekâlâ, tabii, eminim, olanak dışı, garanti, vallahi, zinhar"*[23], *"asla, behemehâl, bir türlü (asla), elbet, elbette, doğrudan doğruya, doğruca, gerçekten, er geç, hiç, hiç mi hiç, iyice, kat'iyyen, kesinlikle, mutlaka, tamamen, tamamıyla, zaten"* (Korkmaz, 2009: 507*)* vb. belirteçler, kesinlik derecelerine bağlı olarak kesinliğin anlam alanına işaret etmektedir.

Türkçe Sözlük'te kesinliği işaretleyen belirteçler, **kesinkes** kesinlikle: *"Evine yaklaşırken içinden, Firuzan'ın kesinkes orada olacağını biliyordu. - Halide Edip Adıvar",* **evelallah** kesinlikle: *"Korkma, evelallah seni üşütmeyiz. Ben sana odun bulur getiririm. - Reşat Nuri Güntekin",* **pekâlâ** kuşkusuz: *"Gece yarısını geçmiş olmasına rağmen, hiç olmazsa, arkadaşım pekâlâ beni bekleyebilirdi. - Kemal Bilbaşar",* **garanti** kesinlikle, kesin olarak, ne olursa olsun: *"Bunlar polis olamazlardı, garanti Maria'ya bir kötülük yapacaklardı. - Ahmet Ümit",* **er geç** erken veya geç, her ne vakit olsa: *"Kelini sırma saçlara değişmeyen fakat saçı er geç bitecek olan Keloğlan. - Arif Nihat Asya",* **kat'iyen** 1. asla: *"Ekmek yediğin kapıya katiyen küfranlık etmeyeceksin. - Kemal Tahir";* 2. kesinlikle: *"Ancak bu emirler insafsız görünseler bile katiyen ahlaksızca olamazlardı. - Asaf Halet Çelebi",* **behemehâl** kesinlikle: *"Evvela ben, behemehâl kongreye dâhil olmalı ve onu idare etmeli idim. -Atatürk"*, **bir türlü** hiçbir şekilde, hiçbir yolla: "*Ama bizde bir tutukluk vardı, ses birliğini kuramıyorduk bir türlü.* -Azra Erhat", **banko** kesinlikle: *"Bu dönem muhtar banko Ali Bey olacak.",* **zinhar** asla: "*Fakat adını zinhar benden öğrenemeyeceksin. - Reşat Nuri Güntekin"*[24] şeklinde örneklendirilmiştir.

Bıldırcın, güven ifade eden (mutlaka, elbette) kiplik belirteçleri arasında öznel bir yargıyı bildiren tek belirtecin *kesinlikle* olduğunu savunmuştur. *Kesinlikle*,

[23] Türkçe sözlükler taranarak tespit edilmiştir.

[24] https://sozluk.gov.tr/kesinkes/evelallah/pekâlâ/garanti/er geç/katiyen/behemehâl/bir türlü/ banko/zinhar. (24.04.2024)

bilgi temelinde değil, inanç veya kişisel deneyimlere dayalı yüksek dereceli bir güven duygusunu ifade eden belirteç olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla belirtecin kullanıldığı tümcelerde dinleyici bilginin kaynağını sorgulamak zorunda kalmaz (2002: 96-98).

(96) a. *"İşin içine yemek girince* ***kesinlikle*** *iddialıyımdır."*

b. *"Babamın bir daha eve dönmeyeceğinden* ***kesinlikle*** *eminim."* (2002: 97)

Bıldırcın'a göre *mutlaka* belirteci, konuşurun ifadesine yüksek derecede güven duymasını sağlar. Ancak bu güven *kesinlikle*'nin aksine, bilgi temeline dayalı konuşur-dinleyici veya herkes tarafından bilinen genel gerçekleri, yani nesnel bir yargıyı bildirmektedir. Ayrıca nesnel anlamı nedeniyle *mutlaka*'nın profesyonel tavsiyelerde kullanıldığı görülmektedir (2002: 104-105).

(97) *"Islak ayakla dolaşmayın. Kuru ortama girdiğinizde* ***mutlaka*** *ayaklarınızı ısıtın."* (2002: 106)

Bıldırcın, *kesinlikle* ve *mutlaka* belirteçlerinin dışında *elbette* belirtecinin de kesinlik bildiren bilgisel kiplik işaretleyicisi olduğunu ve farklı türde bir öznellik ifade ettiğini açıklamıştır (2002: 112).

(98) a. *"Annem nasıl?*

—"Yorgun ***elbette****. Bütün gün hem hasta bakmak hem çocuk oyalamak kolay mı?"* (2002: 112)

Bıldırcın'a göre *elbette*, konuşurun dünya bilgisine dayanan önermesinde belirtilen bilgiyi doğrulamasını sağlayan öznel bir kesinliği bildirmektedir. Dolayısıyla bu belirteçte *kesinlikle*'ninken farklı bir öznellik bulunmaktadır. Ayrıca, tümcenin öznesinin iradesini içermeyen mutlu, yorgun vb. sıfatlarla uyumlu olması, öznel anlama katkı sağlamaktadır. Kişinin dünya bilgisi hem olgusal bilgiyi hem de deneyimleri veya inançları içerir. Bu nedenle, konuşur *elbette*'yi kullanarak tümcenin önermesine katıldığını ve güvendiğini belirtmektedir (2002: 112-113).

(99) *"****Elbette*** *her koyun kendi bacağından asılır."* (2002: 113)

Ruhi vd.'ne göre *mutlaka* ve *kesinlikle* belirteçleri, Türkçede güven kipliğinin derecelerini işaretlemektedir. Bu belirteçler, konuşurun tümcesindeki önermenin doğruluğuna güvendiğini ifade etmektedir. *Mutlaka*, konuşurun bir olay, olgu veya

durumu bilinen gerçeklere dayandığını, *kesinlikle* ise söylediklerinin öyle olduğuna inandığını bildirir (1997: 107).

(100) a. *"Ayşe çok aptal!"*
— *"****Mutlaka!"***
*"****Kesinlikle!"*** (1997: 107)

(100) numaralı örnekte *kesinlikle*'nin kullanımı uygun görülmüş, *mutlaka*'nın ise mümkün olmadığı belirlenmiştir. a'da yer alan *aptal*'ın ad kökenli olması ve çekim eki almaması anlık bir düşünceyi ifade ettiğini ve dolayısıyla da bu durum, konuşurun düşüncesinin emin ve her zaman geçerli olan bir yargıyı bildirmediğini göstermektedir. *Kesinlikle* şeklinde verilen yanıt ise herhangi bir bilgiye dayandırılmayan inancı ifade etmektedir. *Mutlaka* belirtecinin kullanımı ancak söylem bir tür bilgi olarak kullanılıp yanıt verildiğinde mümkün olacaktır (Ruhi vd., 1997: 107).

(101) a. *"Ayşe çok aptaldır!"*
— *"****Mutlaka****. (Öyledir.)"* (1997: 107)

Ruhi vd., Türkçede yargı kipliğinin *inanma*'ya ve *bilme*'ye dayanarak ifade edildiğini dile getirmiştir. Bu kiplikler de öznel kiplik belirten *kesinlikle* ve nesnel kiplik bildiren *mutlaka* belirteci ile anlatılmaktadır. *Kesinlikle* ve *mutlaka* konuşurun ifade ettiği önermeye tamamen katıldığını ve doğruluğunu yükümlendiğini göstermesi sebebiyle güçlü yükümlenme ve güven; *herhalde, galiba, belki* belirteçleri ise daha az güçlü ve zayıf yükümlenme belirtmektedir. Ayrıca *kesinlikle* belirteci öznel yargıları ifade etmesinden dolayı olumsuz tümcelerde kullanılabilirken *mutlaka* belirtecinde böyle bir durum söz konusu değildir (1997: 109-111).

(102) a. *"Ben bunu* ***kesinlikle*** *yapmadım/bilmiyorum."*
b. *"*Ben bunu* ***mutlaka*** *yapmadım/bilmiyorum."* (1997: 111)

Gencan, kesinlik belirteçleri başlığı altında ele aldığı *"mutlaka, behemehal, şüphesiz"* sözcüklerinin kullanım amacının eylemi pekiştirmek ve kesinleştirmek, "*asla* ve *hiç"*in ise olumsuzluğu pekiştirmek ve kesinleştirmek olduğunu söyler (1974: 216).

(103) a. *"****Behemehal*** *muvaffak olacağız."*
b. *"****Şüphesiz*** *hepimizden büyüktür."*

c. *"Kimseye **asla** minnet etmez."* (1974: 216)

Hirik, *"Kesinlikle yanlış yoldasın"* tümcesinde uyarılan kişinin kesin olarak kötü bir durumda olduğunu ifade etmiştir. Ancak Hirik, geçmiş olayların ve bizzat tanık olunan durumların dışında kalan zamansal çekimlerde ve aktarımsal anlatımlarda kesinlik bildirme işlevinin tehlikeye girdiğini, bu sebeple de yakın veya uzak olasılığı işaretleyebileceğini açıklamıştır (Hirik, 2014a: 178).

Türkçe Sözlük'te *"hiç"*, *"1. Olumsuz yargılı cümlelerde fiilin anlamını pekiştiren bir söz."* olarak tanımlanmıştır. Bunun dışında Türkçe Sözlük'te kesinliği işaretleyen "hiç"in yer aldığı yapılara da yer verilmiştir: "1. **hiç de** kesinlikle, katiyen: *Dersleri hiç de iyi değil.* 2. **hiç değil** asla değil, kesinlikle değil: *-Küçük tıpkı dedesi. -Hiç değil.* 3. **hiç mi hiç** kesinlikle: *İstanbul'a tayinimi yaptırdım, hiç mi hiç karışmadılar.* (Emine Işınsu)"[25]

Üstünova ve Akkök, "*hiç"*in ve *"hiç"*li yapıların sadece olumsuzluk anlamında kullanılmadığını, tümcelerdeki bağlamına göre farklı işlevlerinin de bulunduğunu açıklamıştır. Bu işlevlerden biri de *kararlılık ve kesinlik işlevi*dir. *Hiç* sözcüğü tümcelerde kararlılık işlevinin kesinlik işleviyle örtüştüğü ve kararlılığın kesinliğe dönüştüğü kullanımlarıyla yer almaktadır (2009: 32).

(104) *"Dünyanın sonu hâlime öyle çok uyuyor ki, **hiç** üzülmeden, **hiç** korkmadan kabulleniyorum onu."* (Ersöz, 2002: 47; akt. Üstünova ve Akkök, 2009: 32)

Hirik, *hiç* ve *asla* belirteçlerinin tartışmaya açık olmayan bilgiler için kullanıldığını ve kesinlik taşıdığını vurgulamıştır. Her iki belirteç de konuşurun verdiği bilgiden emin olduğunu ve tereddüt etmediğini göstermek amacıyla kullanılmaktadır (2014a: 181).

Boz, *yakın* ve *yaḳīn* sözcüklerini konu alan bir çalışma yapmış ve bu iki sözcüğün anlamları üzerinde durmuştur (2022: 233-236). Türkçe Sözlük'te *yakin*; "1. *isim* Sağlam, kesin bilgi. 2. *isim* Bir şeyi iyice, kesinlikle bilme."[26] şeklinde tanımlanmıştır. Boz'un ele aldığı Arapça **yakin** sözcüğü, belirteç görevinde kesinlik işaretlemektedir (2022: 235):

(105) "şu kişi kim bugün dünyāsı terkdür

[25] https://sozluk.gov.tr/hiç/hiç de/hiç değil/hiç mi hiç. (28.04.2024)
[26] https://sozluk.gov.tr./yakin. (29.06.2024)

yaḳīn bilgil anuŋ īmān berkdür” (39a-6)

“Bugün dünya (nimetlerini) terk eden kişinin, ***tereddütsüz (kesin)*** *bil ki imanı sağlamdır.”*

2.2.3.2.1.2. Söz Öbeği, Parçacıl Tümce ve Kalıp Söz Yapısında Olanlar

Konuşur ifadesinde biçimbirim, sözcük vb. işaretleyicilerinin yanında “*dünyada olmaz, ne derlerse desinler, her şeye rağmen, her hâlde, her hâlükârda, kesin bir biçimde, kesin olarak, şüphe götürmeyecek derecede, kuşku götürmez bir biçimde, yüzde yüz”*[27]*, “hayatta olmaz, nereden bilirdim, nasıl bilirdim, nereden bilebilirdim, nasıl bilebilirdim, ne yaparsa yapsın, ne olursa olsun, her ne pahasına olursa olsun, ne yapıp yapıp, ne yapıp edip, ne yapar eder”* (Hirik, 2014a: 184-186) vb. söz öbeği ve kalıp söz yapısında olan kesinlik işaretleyicileri de vardır.

Aslan Demir, bu tip sözlerin işlev açısından genelde zarflara benzediğini, bir kısmının basit veya öbek yapısında, bir kısmının ise çekimli bir yüklemi olmasından dolayı tümce görünümünde olduğunu dile getirmiştir. Ona göre bu sözler, bağımsız bir tümce oluşturmaktan ziyade yarı gramatikal-görevli birer öge gibi kullanılır ve konuşurun tutum, beklenti ve tavırlarını yansıtarak tümcenin anlamını etkiler. “*Bakalım, istersen, olmaz mı, değil mi”* vb. ifadeler kiplik işaretleyen yapılardır (2007a: 81).

Sözü edilen yapılar, konuşur bakımından bilginin kesin bir dille doğrulanmasını veya reddedilmesini sağlamaktadır. Örneğin *“Hayatta olmaz.”* diyen konuşur, kendisine söylenen eylemi kesinlikle gerçekleştirmeyeceğini belirmektedir. *”Nereden bilirdim, nasıl bilirdim, nereden bilebilirdim, nasıl bilebilirdim”* gibi ifadeler, soru tümceleri olarak bilinse de aslında cevabı bilinen bir yapıya sahiptirler. Bu sebeple bu tür yapılar kesinliği işaretlemektedir. Bunlara verilen *bilemezdim, bilmem mümkün değildi, imkânı yoktu* gibi cevaplar da kesinlik bildirmektedir. Bahsi geçen diğer yapılar ise bir kişinin veya bir durumun/eylemin kararlılığını, kesinliğini ve açıklığını vurgulayarak hiçbir tereddütün olmadığını ifade etmektedir (Hirik, 2014a: 184-186).

(106) *“Verdiğim sözden,* ***ne olursa olsun****, dönmem”* (Gencan, 1974: 217)

(107) *“****Her hâlde*** *gelmelisiniz.”*[28]

[27] Türkçe sözlükler taranarak tespit edilmiştir.
[28] https://sozluk.gov.tr/her hâlde. (04.05.2024)

(108) a. *"**Herhâlde** biliyorsunuz. (You surely know.)"*

b. *"Gazetede okumuşsunuzdur **herhâlde**. (You have certainly read (it) in the newspaper.)"*

c. *"İster darılsın, ister darılmasın, **herhâlde** hakkımı isteyeceğim. (Let him get cross or not, I shall certainly ask for my due.)"* (Lewis, 2000: 215)

(109) *"Seni **ne yapıp yapıp** memleketine göndereceğim."*[29]

(110) *"Salâh güpegündüz içki içmeye **yüzde yüz** karşıdır."*[30]

(111) *Yarınki toplantıya **yüzde yüz** katılacağım.*

(112) *Böyle bir şeyin olacağını **nereden bilebilirdim**?*

(113) ***Ne yapıp edip**, bu projeyi bitirmeliyim.*

(114) ***Her ne pahasına olursa olsun** onu sevmekten vazgeçmeyeceğim.*

Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te (Ayverdi, 2010) kesinlik anlam alanına işaret eden bazı atasözü, deyim ve kalıp sözlere yer verilmiştir: "1. **bileklerimi keserim (ki):** İleri sürülen bir fikir ve iddianın kesinliğini anlatmak için kullanılır. (148) 2. **dini gibi bilmek:** Çok iyi ve çok kesin bilmek. (287) 3. **işte o kadar:** 'Bu böyledir, başka şekli yok' anlamında, söylenen sözün kesin olduğunu bildirir. (585) 4. **inadım inat, adım Hacı (Kel) Murat:** 'İnadımdan kesinlikle vazgeçmem' anlamında kullanılır. (560) 5. **münakaşa götürmemek:** Tartışma gerektirmeyecek şekilde açık ve kesin olmak. (877) 6. **Nuh deyip peygamber dememek:** Dediğinden kesinlikle vazgeçmemek. (938) 7. **okka (her yerde) dört yüz dirhem:** Kesin ve gerçek olan, tartışma konusu yapılmayan şeyler için kullanılır; gerçek her yerde aynıdır. (945-946) 8. **sözüm söz:** Kesin söz veriyorum, asla sözümden dönmeyeceğim. (1127)"

(115) *"**Bileklerimi keserim ki** bir daha buraya uğramayacaktır."* (Ayverdi, 2010: 148)

(116) *"Ufacık bir düşüncenin en büyük bir dikkati iflas ettirdiğini **dini gibi bilirdi**." - Ömer Seyfettin"*[31]

(117) *"Bizim askerlerimizce harp bir vazifedir. **İşte o kadar** - Cenap Şahabeddin"* (Ayverdi, 2010: 585)

[29] https://sozluk.gov.tr/ne yapıp yapıp. (04.05.2024)
[30] https://sozluk.gov.tr/yüzde yüz. (04.05.2024)
[31] https://sozluk.gov.tr/dini gibi bilmek. (05.05.2024)

(118) *"Ramazan Ağa, etme eyleme, anan yahşi, baban yahşi, biz ettik sen etme dedik, yalvardık yakardık; inatçı Arnavut pištov gibi kurulmuş;* ***Nuh der peygamber demez*** *-Fahri Celal."* (Ayverdi, 2010: 938)

(119) *"Yardan dönmezüz biz ey Rûhî / Kavlimiz kavl* ***sözümüz sözdür*** *- Rûhî-i Bağdâdî - Ş.A.D."* (Ayverdi, 2010: 1127)

2.2.3.2.2. Pekiştirme Durum Belirteçleri

Üstüner, dilin söz dizimi kurallarından, sözcük veya biçimbirimlerden biri kullanılarak, bir sözcüğün veya ifadenin belirginleştirilmesi, anlamının güçlendirilmesi, kesinleştirilmesi veya aşırılığının vurgulanması, bir unsura dikkat çekilmesi veya ön plana çıkarılmasını *pekiştirme* olarak tanımlamıştır (2003: 6).

Uysal, dilde kullanılan pekiştirmenin kuvvetlendirme, sınırlandırma gibi işlevlerle iletişimin daha etkili, açık ve anlaşılır olmasını sağlayan birimler olduğundan bahsetmiştir (2022: 3). Uysal, pekiştirme işlevli sözcükleri *sıfat, belirteç, adıl, fiil, ilgeç, bağlaç, ünlem* şeklinde yedi başlık altında değerlendirmiştir. Bu sözcük türleri arasından ise kesinlik anlam alanını en çok *"belirteçlerle yapılan pekiştirmeler"* işaretlemektedir. Uysal'ın "Türkçede Pekiştirme İşlevli Sözcükler" adlı eserine bakıldığında *açıkça/açıkçası, artık, asla, bir...-{sA}+bir daha, bir daha/derece..., bir türlü, elbet/elbette, er (ya da) geç, gerçekten (de), hakikaten, hayatta, hiç, ille ~ illa, kati/katiyen, kesinlikle, kuşkusuz, mutlaka, (her) ne olursa olsun, (ve) nihayet, özellikle, şüphesiz, tabii, zaten, zinhar* gibi belirteçlerin tümcede hem kesinliği kodladığı hem de pekiştirme yaptığı görülmektedir (2022: 21-84). Korkmaz'a göre ise pekiştirme bildiren belirteçler, işlev açısından eylemdeki anlamı hem pekiştirmekte hem de güçlendirmektedir (Korkmaz, 2009: 508).

(120) a. *"Bu şiddetli aşk öyküsüyle kavrulmuş, ama* ***bir daha da*** *gururunu çiğnetmemişti."* (İleri, 2012; akt. Uysal, 2022: 32)

b. *"Bütün gece yatakta döndü durdu,* ***bir türlü*** *uyku tutmadı."* (Kemal, 2008; akt. Uysal, 2022: 45)

c. *"Kumandanları, paşaları dahil çoğunu esir aldık. Kaçanlar da* ***er geç*** *kılıçtan geçirilecek."* (Buğra, 2005; akt. Uysal, 2022: 45)

(120) a.'da *bir daha da*, kesinlikle, asla; b.'de *bir türlü*, hiçbir şekilde; c'de *er geç*, sonunda, ama, mutlaka olacak anlamlarıyla kullanılarak pekiştirme yapılmıştır.

Üstünova ve Akkök, Tevfik Fikret'in "Balıkçılar" şiirindeki *"Açınca yelkeni hiç bakma, varsın oynasın."* dizesindeki *hiç*'in boş vermişlik duygusunun yanında kesinlikle anlamında kullanıldığını dile getirmiştir. *"Hiç mi hiç"* yapısıyla kararlılık ve kesinlik işlevi pekiştirilmiştir. Bu yapı, *kesinlikle, asla* sözcükleriyle aynı anlamı ifade etmektedir (2009: 32).

(121) *"Seni **hiç mi hiç** anlamıyorum."* (2009: 32)

Türkçede sözdizimsel yinelemeler de kesinlik bildirme açısından önemli bir konumdadır. Tümce içinde belirli bir öge değerine sahip olan ve sözdizimsel bir öbek oluşturmayan yinelemeler, *pekiştirme (kuvvetlendirme), güçlendirme, süreklilik, yaklaşma bildirme, abartma* veya *kesinlik ifade etme* işlevleriyle aynı sözcük tekrar edilerek gerçekleşir (Burgucu, 2019: 6). Eylem tümcelerinde kesinlik bildiren belirteç tümleci görevindeki -{mA} ad-eylem biçimi kip ve kişi ekleriyle çekimlenerek yüklem olur (2019: 24).

(122) a. *"**Duydu duyma**sına, anlamadı."* (Kemal, 2018: 25; akt. Burgucu, 2019: 25)

b. *"'**Öleceğim ölmey**e. Çukurova[']da günün batışını bir daha gördüm ya...' dedi."* (Kemal, 2018: 271; akt. Burgucu, 2019: 25)

"Kiplik söz+ki *(kuşku yok ki vb.)*" ve "kiplik belirteç+ki *(şüphesiz ki, muhakkak ki, elbette ki vb.)*" (Hirik, 2014a: 198) gibi işaretleyiciler kesinlik bildirmektedir. Kesinlik bildirmenin yanı sıra pekiştirme işlevi de görürler. Bu ifadeler, tümcede vurguyu artırarak ifade edilen düşüncenin daha güçlü ve kesin bir şekilde anlaşılmasını sağlar. Bunların dışında *mutlaka ve mutlaka, kesinlikle ve kesinlikle, muhakkak ve muhakkak* gibi tekrar eden **pekiştirmeli belirteçler** de tümcede kesinliği vurgulamakla görevlidirler. Bu tür birlikler, konuşurun verdiği bilgiden emin olduğunu ve bu konuda tereddüt taşımadığını ifade eder (2014a: 198).

(123) *"**Şüphesiz ki** hükümetin asıl niyetini bilemeyiz."* (Underhill, 1976: 434)

(124) a. *"**Şüphesiz ki** bir gün her canlı ölecektir. (Bir gün her canlının öleceği şüphesizdir)"*

b. *"**Eminim ki** sınıfını geçecek. (Sınıfını geçeceğine eminim)"*

c. "*Sen de **bilirsin ki** ben lise mezunuyum. (Lise mezunu olduğumu sen de bilirsin)"* (Ediskun, 1999: 388)

(125) *"Zaman bizler olmadan da devam eder ve her devir kendi şartlarına uygun kendi adamlarını* ***mutlaka ve mutlaka*** *yetiştirir."* (Çokum, 2009: 21; akt. Hirik, 2014a: 198)

Demirel, aşağıdaki örnekte önermenin kesinlik derecesini vurgulamak isteyerek *ancak* ögesini yükleme yakın bir yere getirmiş ve sözdizimsel bir öge ile de kiplik anlamlarının belirtilebileceğini dile getirmiştir. Olasılık anlamı veren *ol-* yükleminden hemen sonra getirilen *ancak* belirteci ile önermenin kesinliği vurgulanmış ve pekiştirilmiştir (2018: 90).

(126) *"Bu kadar keskin bir bakış, geçici olmayan bir ilginin habercisi olabilirdi* ***ancak.***" (Bekiroğlu, 2016: 76; akt. Demirel, 2018: 90)

2.2.3.3. Ünlemler

Evet, hayır, hayhay, var, yok, değil gibi sözcükler anlam alanı olarak bilginin kesinliğini bildirmektedir. Çünkü bir eylem veya durum varsa vardır, yoksa yoktur. Konuşur, bu sözcüklerin kullanımıyla birlikte eylemin veya durumun doğruluğunu ve gerçekliğini onaylar. Ayrıca konuşur, ne kadar kararlı olduğunu veya kararından şüphe duymadığını kesin bir dille cevaplayarak ikinci bir kişiye itiraz etme ve sorgulama hakkı tanımaz (Hirik, 2014a: 187).

Doğru, "*Evet, hayır, elbet, peki vb."* onaylama veya reddetme ifade eden sözcükleri cevap ünlemleri başlığı altına almıştır (2023: 178). Araştırmacıların önemli bir kısmı ünlemleri tümce dışı öge olarak görürken Delice, ünlem tümleci (2007: 162) başlığını tercih etmektedir.

Balcı, *evet, hayır, peki, hay hay, yok, değil* vb. sözcük türlerini tümcemsiler içinde değerlendirerek onaylama, reddetme vb. öznel tutumları yansıttığını dile getirmiştir. Bu birimler, tek başlarına kullanabildikleri ve bir tümcenin yerini tutabildikleri için tümce değeri olan sözcüklerdir (2003: 10). Banguoğlu'na göre *evet, hayır, öyle, değil, peki, olur, elbette, tabii, yok, asla, katiyen* gibi sözcükler, gerçekleme zarfları başlığı altında ele alınan doğrudan doğruya sıfatın varlığı - yokluğu, eylemin olup bitmesi ile ilgili zarflardır (1995: 372). Atabay, Kutluk ve Özel ise *peki, şüphesiz, kuşkusuz, evet, hayır, hayhay, memnuniyetle, kıvançla, sevinçle, elbet, elbette, yok, asla, herhalde* gibi sözcükleri yanıt belirteçleri başlığı altında ele almış ve bu tür sözcüklerin genellikle sorulara karşılık olarak kullanılan belirteçler olduğunu dile getirmiştir. Atabay vd.'e göre bahsi geçen bu sözcükler,

eylemleri bazen olumlu bazen olumsuz biçimde pekiştirmekte ve *gerçekleşme, kesinlik, onama, onamama* belirtmektedir (1983: 111). Lewis, *yok* sözcüğünün günlük konuşma dilinde "hayır" anlamında kullanıldığını belirtmiştir: *"Gidiyor musun?(Are you going?)* -***Yok/Yooo (-No)***". Ayrıca olasılık dışı bir hikâyeyi anlatırken de her tümceye alaycı bir "yok" sözcüğü eklenebilir: "***Yok*** *kağıdı kalmamış,* ***yok*** *mürekkebi iyi değilmiş, hasılı bir alay bahaneler"* (2000: 217).

(127) —*"Paranı çalan o muydu?*

—*"**Değildi**."*

(128) —*"Şarkıyı duyunca duygulandın galiba?"*

—*"**Hayır**."*

(129) —*"Ateşi var mı çocuğun?"*

—*"**Yok**."* (Hirik, 2014b: 362)

(130) *"Senin adını anıp anmamak meselesine gelince, artık bundan sonra adını da anmayacağım. Hatta son nefesimde bile.* ***Evet****, Tahsin ismini son nefesimde bile anmayacağım."* (Güntekin, 1981: 192; akt. Hirik, 2014a: 187)

(131) —*Evde ekmek var mı?*

—***Var.***

(132) —*Bu hafta sonu pikniğe gidelim mi?*

—***Hay hay****, harika fikir.*

2.2.3.4. Bağlaçlar

Dilin önemli yapı taşlarından biri olan bağlaçlar, sözcükleri veya tümceleri birbirine bağlarlar ve bunlar arasında çeşitli anlam ilişkileri kurarlar. Bağlaçların anlamları, bağladıkları sözcük veya tümcelere bağlıdır. Bu sebeple bunlara yarı anlamlı sözcükler de denebilir (Kaynak, 1969: 697). Hirik, bağlaçlar arasından *ne ... ne (de)* ve *gerek ... gerek (se)* bağlacının kesinlik işaretlediğini söylemiştir. *Ne ... ne (de*) bağlacı, belirtilen nesne, eylem veya durumun gerçekleşmediğini/var olmadığını ifade etmektedir ve tümceye olumsuzluk anlamı katmaktadır. Bu bağlacın kullanıldığı tümcelerde sınırlar kesin olarak belli bir duruma işaret etmektedir. *Gerek ... gerek (se)* bağlacı ise bağladığı ögelerden önce gelerek her iki olasılığın da gerçekleşebileceği kesinliğini vurgulamaktadır (2014a: 182-183). Ayrıca Atabay vd., *ne... ne...* bağlacının kullanıldığı tümcelerde yüklemden önce *hiç, hiçbir, asla, sakın, kesin olarak, pek* vb. belirteçler kullanıldığında yüklemin olumsuz olduğunu belirtmiştir (1983: 154).

(133) *"**Ne** biri **ne** öbürü, babaları hakkında tek kelime söylemiyordu."* (Kaynak, 1969: 700)

(134) *"Aylardır **ne** bir haber gönderdi, **ne de** bir şey yazdı."* (Gencan, 1974: 232)

(135) *"Bugün **ne** kitap okudum **ne de** ders çalıştım."* (Hengirmen, 2006: 191)

(136) *"**Ne** sen **ne de** ben artık mutlu olamayız."* (Hirik, 2014b: 362)

(137) *"**Ne** matematiği **ne** geometriyi hiç anlamazdı."* (Karaoğlu, 2023: 260)

(138) *"İndirimi duyunca pazarda **ne** gömlek **ne** kazak **ne** pantolon ne ayakkabı **ne de** çorap hiçbir şey kalmamış."* (Karaoğlu, 2023: 260)

(139) *"Bu iş **gerek** seni **gerek** onu çok ilgilendirir."* (Kaynak, 1969: 700)

(140) *"**Gerek** mektup yaz, **gerek** telefon et, annene hemen haber ulaştır."* (Hengirmen, 2006: 192)

(141) *"...**Gerek** bu yolculukta gördükleri, **gerekse** Keşiş Benito'nun anlattıkları burasının bir 'Alıklar ülkesi' olduğunda hiç şüphe bırakmıyordu..."* (Tahir, 2004: 8; akt. Hirik, 2014a: 183)

(142) *"**Gerek** hemşireler **gerekse** doktorlar hastalarla iyi ilgileniyor."* (Karaoğlu, 2023: 251)

2.2.4. Parçalarüstü Sesbirimsel Kesinlik İşaretleyicileri

Dilde bulunan kesinlik kavramı, iletişim sürecinde önemli bir unsurdur. Kesinlik, iletişimde kullanılan yapıların, sözcüklerin veya ifadelerin anlamının açık ve seçik olmasıyla ilgilidir. Konuşma dili, hızla değişen ve gelişen bir yapıya sahipken yazı dili, konuşma diline göre daha sabittir. Yazıda ölçünlü dil kullanımı, belirli kuralların bulunması iletişimin kesinliğini artırmaktadır. Ancak konuşma dilindeki telaffuz farklılıkları ve değişkenlikler, iletişimde bazı belirsizliklere neden olabilir. Bu bağlamda, konuşma dili ile yazı dili arasında kesinliği etkileyen bazı farklılıkların bulunduğu görülmektedir. Bu farklılıklardan biri, *vurgu, ton, ezgi* gibi parçalarüstü sesbirimlerin yazıda gösterilmemesidir (Kerimoğlu, 2014: 298).

Sesbirimler, *parçasal* ve *parçalarüstü* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Parçasal sesbirimler konuşma anında üretilen sesleri ifade eder; özeldir, işitilir ve yazıya yansır. Parçalarüstü sesbirimler ise anlam değişmesine yol açarlar ve tümcede ortaya çıkarlar. Ancak bunlar sadece işitilebilirler, yazıya yansımazlar. *Vurgu, durak,*

hız, ton (titrem, perde), ezgi (ahenk, melodi, tonlama), dizem (ritim) ve *ölçü* parçalarüstü sesbirimleri oluşturur. Tümce düzeyinde ortaya çıkan bu sesbirimler anlamın belirlenmesinde veya sınırlarının çizilmesinde önemli bir role sahiptirler (Hirik, 2019: 4).

Demir, *vurgu, ton, kavşak, durak, süre* ve *ezgi* gibi parçalarüstü sesbirimlerin parçalı sesbirimlerden daha büyük birimlerde anlam ayırt etmede görev aldıklarını, yazılı iletişimden çok sözlü iletişimde kullanıldığını ve insanın ruh hâlini ifade etmede büyük bir görev üstlendiklerini açıklamıştır. Dolayısıyla günlük konuşmalarda veya konferans konuşmaları gibi çeşitli iletişim ortamlarında önemli bir işlev görürler (2002: 4).

Türkiye Türkçesinde vurgu konusunu ele alan çalışmalarda vurgunun çeşitleri ile ilgili görüş birliği bulunmamakla birlikte, çoğu sınıflandırma benzerlik göstermektedir. Genel olarak bakıldığında vurgu *ekte, sözcükte, söz öbeğinde* veya *tümcede* yapılmaktadır.

Lewis, çalışmasının vurgu bölümünde Türkiye Türkçesindeki enklitiklerden bahsederken +{DI^{4}r} biçimbirimi hakkında hiçbir bilgi vermemiştir. Ancak fiil kısmında "to be"nin geniş zaman hâli olduğunu ve geniş zaman biçimlerinin de sadece enklitik ek olarak bulunduğunu belirtir. Lewis, +{DI^{4}r} biçimbiriminin kesinlik veya varsayım anlamlarını taşıdığını açıklamıştır. Bunun üzerine "Çocuklar nerede?" sorusuna cevap verir (2000: 94).

(143) a. *"bahçede ⟶ in the garden*

b. *bahçedeler ⟶ they are in the garden*

c. *bahçede**dir**ler ⟶ they are in the garden (emphatic) or they are surely in the garden (supposution)*

d. *bahçede**dir**ler ⟶ they are surely in the garden (supposition)"*

(2000: 94)

Ayrıca Lewis çalışmasının ilerleyen bölümünde +{DI^{4}r} biçimbiriminin tümceye vurgu veya kesinlik kattığını iki örnek üzerinde daha açık bir şekilde anlatmıştır. "*Çocuğa anlatın, mutlaka ilacı içmeli**dir**."* tümcesinde +{DI^{4}r} biçimbirimi vurgulama işlevine sahip olarak kullanılmış ve çocuğun ilacı içmesinin kesinlikle gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Lewis ikinci örnek olarak *"Babanın*

*sözünden çıkmayacaksın**dır**, değil mi?"* tümcesini vermiş ve benzer şekilde +{DI⁴r} biçimbirimini vurgulama amacıyla kullanmıştır. Buradaki "çıkmayacaksındır" ifadesiyle çocuğun babasının sözünden kesinlikle çıkmayacağı ve babasının sözüne karşı gelmenin kesinlikle beklenmediği vurgulanmaktadır (2000: 143).

Çelebi'ye göre Türkçede +{DI⁴r}, vurguyu üzerine almayan bir biçimbirim olarak belirtilse de tümcenin değişen vurgusu ve ezgisiyle birlikte çoğu kez kesinlik ve belirlilik bildirmektedir. Kimi zaman +{DI⁴r}'ın vurgulu sesletilip sesletilmemesi anlamı doğrudan etkilemektedir. +{DI⁴r} biçimbirimi adlardan sonra yüklemleştirici olarak kullanır ve üçüncü kişi bildirme görevinden uzaklaşarak bir gerçeğin, durumun vurgulanması kesinliğini belirtir. Aşağıdaki (144) a. ve b. tümcesi vurguya göre hem *belkilik* hem de *kesinlik* anlamını işaretlerken c. de çocukların kesinlikle okulda olduğu vurgulanmıştır (2014: 107, 110).

(144) a. *"Çocuklar nerede? Okulda**dır**lar. (Gerçeğin açıklanması; okuldan başka yerde değiller, okuldalar.)"*

b. *"Çocuklar nerede? Okuldalar**dır**. (Heralde okuldalar, ama emin değilim.)"* (2014: 107)

c. *"Çocuklar okulda**dır**. (vurgulanır - Çocukların başka yerde değil okulda)"* (2014: 110)

Tablo 2. İsim + {DI⁴r} + -{lAr} veya İsim + -{lAr} + {DI⁴r} yapısı (Çelebi, 2014: 107)

Evdeler.	Onlar evdeler.	Gerçeği açıklama
Evde**dir**ler.	Onlar evde olabilirler.	Varsayım, tahmin
Evde**dir**ler!	Onlar evdeler!	Evde oldukları vurgulanır.
Evdeler**dir**.	Onlar kesinlikle evdeler.	Kesinlik bildirir.

Öz Özcan, *elbette, katiyen, mutlak, mutlaka, muhakkak, şüphesiz, eminim* gibi kiplik (modal) sözlerin tümcenin her yerinde kesinlik bildirmek için kullanılabildiğini dile getirmiştir. Ayrıca konuşur, kullandığı kiplik sözü vurgulamak istediği yapıdan önce getirerek anlamı kuvvetlendirebilir (2008: 447-458).

(145) *"Bu işin aslını* ***mutlaka*** *öğreneceğim."*

(146) *"İkimiz arasındaki bu sırrı* ***kesinlikle*** *saklayacağım."* (Hengirmen, 2006: 165)

Gencan'a göre tümcelerde vurgunun dışında kesinlik, sertlik, yumuşaklık, heyecan gibi anlam ve duygu değerleri, ses perdesinde yapılan değişikliklerle belirtilir ve buna tonlama denir. Tonlamanın emir kipleri üzerindeki etkisi oldukça fazladır. Konuşur, ifadenin kesinlik ve sertlik derecesini belirtmek için emir kipinin tekil kişi çekimlerini kullanırken, nezaket, saygı ve yumuşaklık için çoğul kişi çekimlerini kullanmaktadır (1974: 49, 190).

(147) a. *"Gel-****{Ø}****, şöyle otur-****{Ø}****."*

b. *"Gel****iniz****, şöyle otur****unuz****."* (1974: 190)

Kerimoğlu, *"Ali herhalde gelecek"* tümcesindeki *herhalde* ögesinin söylendiği biçime göre *olasılık* veya *kesinlik* bildirdiğini açıklamıştır. Konuşur, bilginin doğruluğundan emin olmadığında bu ögeyi zayıf bir tonlamayla söyleyerek olasılık bildirir ancak emin olduğunu aktarmak istediğinde ise sözcüğü baskın bir tonla söyleyecek ve kesinlik bildirecektir. Ne yazıda ne de konuşmada ayrı bir işaretleme yapılmadığı için tümcenin anlamını çıkarmak zor olacaktır (2011: 104-105; 2014: 298).

Hirik'e göre tekrarlı yapılar ve bu yapıları oluşturan parçasal unsurlarla parçalarüstü sesbirimler birbirlerini tamamlayıcı bir şekilde etkileşime girerek konuşurun duygu ve düşüncelerini aktarmaktadır. Bu durum aynı zamanda karşı tarafın ruh hâlini doğru ve eksiksiz bir şekilde anlaşılmasını da mümkün kılmaktadır. Parçalarüstü sesbirimler konuşurun söylemlerine ahenk katmakta ve tekrarlı yüklemlerle olan işbirliği tümcelerde *ima etme, kesinlik/onaylama/emin olma, sitem etme, pişman olma, dolaylı bilgi aktarma, güven verme, hatırlatma, şaşırma, kararlı/zorunlu olma, tavsiye etme, ısrar etme, sıkılma/imalı uyarma* gibi anlam alanlarını ortaya çıkarmaktadır. "İma etme, kesinlik/onaylama/emin olma" ifadeleri zorunlu istem yapısına sahiptir. Dolayısıyla bu sözcüklerin anlam alanlarının ortaya çıkması için parçalarüstü sesbirimlerle tekrarlı yapıların birlikte hareket etmeleri zorunludur (2009: 13).

Tablo 3. Tekrarlı Yüklemler ile Parçalarüstü Ses Birimlerin Anlama Etkisi: Kesinlik/Onaylama/Emin Olma (Hirik, 2019: 8)

	Tekrarlı Yüklem	**Anlam**	**Anlam Etkisi**	**Örnek**
1.	oynuyorlar[_]oynuyorlar	"Oynadıklarını gördüm."	kesinlik	-Çocuklar içeride ne yapıyor? -**Oynuyorlar oynuyorlar.**
2.	gidecekmişiz[_]gidecekmişiz	"Gideceğimizi onayladılar."	onaylama	-Öğretmenlere sordum, **gidecekmişiz gidecekmişiz.**
3.	almalı[_]almalı	"Alması gerektiğini biliyorum."	emin olma	-Bugün ilaçlarını **almalı almalı.**
4.	bilir[_]bilir	"Bileceğini biliyorum."	kesinlik/emin olma	-Ayşe, bu soruların cevabını **bilir bilir.**
5.	atmışsın[_]atmışsın	"Attığını biliyorum."	onaylama/emin olma	-Hocam, yoklamaya imza atmış mıyım? -**Atmışsın atmışsın.**

Kesinlik gerçek dünyayı, *onaylama/emin olma* ise konuşurun ruh hâlini yansıtmaktadır. Tablo 3'te *kesinlik/onaylama/emin olma* anlam alanlarının ortaya çıkması için konuşur ifadesini hızlı ve tekrarlı bir şekilde kullanarak gerçekleşmiş veya gerçekleşmesi güçlü bir olasılığa bağlı olaylar hakkında kendi yorumunu aktarır. Bu tür ifadelerde tekrarlı yüklemler konuşurun sahip olduğu bilginin doğruluğunu teyit eder veya bilginin gerçekliğinden emin olduğunu gösterir. Tüm bunlar, kesinlik ile bağlantılıdır (Hirik, 2019: 7-8).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

"SALKIM HANIM'IN TANELERİ" FİLM SENARYOSU ÜZERİNDE KESİNLİK İŞARETLEYİCİLERİ UYGULAMASI

Salkım Hanım'ın Taneleri, Yılmaz Karakayonlu'nun 1989 yılında kaleme aldığı bir romandır. Bu roman, 1990'da Yunus Nadi Roman Ödülü'ne layık görülmüş ve Tomris Giritlioğlu tarafından aynı adla sinema filmine uyarlanmıştır. Filmin senaryosunu Tamer Baran ve Etyen Mahçupyan kaleme almıştır. 1999 yılında gösterime girerek dram ve romantik türde bir Türk filmi olan Salkım Hanım'ın Taneleri, 1999 yılında 36. Altın Portakal Film Festivalinde "En İyi Film" dalında ödül almaya hak kazanmıştır. Bu bölümde, tezin teorik art alan bilgisinden hareketle Salkım Hanım'ın Taneleri film senaryosu üzerinde kesinlik işaretleyicileri taranıp tespit edilecektir. Tespit edilen işaretleyiciler ilgili başlık altında verilecektir.

3.1. Biçimbirimsel Kesinlik İşaretleyicileri

3.1.1. -{DI^4}

Ör. 1. *"Durmuş: Sağol Levon. Sayende dükkân sahibi de ol**du**m.*

*Levon: Hayırlı olsun...Halit Bey'in vazgeçemediği dükkanlardan biriy**di** bu.*

Nimet: Eski miydi?" (s. 146)

Ör. 2. *"Levon: Madam Bernard geçen ay öl**dü**."* (s. 169)

Ör. 3. *"Nimet: Evin bodrumunda da bir çok kitap ve bazı fotoğraflar bul**du**m."* (s. 175)

-{DI^4} biçimbirimi, **1-3** numaralı örneklerde olayların geçmiş zaman diliminde kesin olarak tamamlanmış olduğunu ifade etmektedir. **Ör. 1**'de *-{DI^4}* biçimbirimi, dükkâna gerçekten sahip olunduğunu ve bu durumun kesinliğini göstermektedir. Aynı şekilde, Levon adlı konuşur, bu dükkânın Halit Bey'in vazgeçemediği dükkânlardan biri olduğunu ve bunu kesin olarak bildiğini *-{DI^4}* ile işaretleyerek belirtmektedir. **Ör. 2**'de *-{DI^4}* biçimbirimi kullanılarak Madam Bernard'ın geçen ay ölmüş olduğu kesin bir dille aktarılırken, **Ör. 3**'te aynı biçimbirim ile Nimet'in evin bodrumunda gerçekten birçok kitap ve bazı fotoğraflar bulduğu vurgulanmaktadır. Olay kesinlikle yaşanmıştır ve şüpheye yer yoktur.

3.1.2. -{mI^{4}ş}

Ör. 4. *"Levon: Nora'nın ismi gayr-ı Müslim listesinde. Sağlık durumu hakkında da hiçbir araştırma yapılma**mış**. Tamamen keyfi."* (s. 170)

Ör. 5. *"Nefise: 36312 numaralı emanet yerinde mi acaba?..*
Adam bir listeye bakar.
*Memur: Afedersiniz hanımefendi ama bu sabah alın**mış**."* (s. 219)

Ör. 6. *"Niko: Yaa. Mösyö Lui'yi dinlemek kısmet olmadı. Artık bir akşam misafir edersiniz bizi.*
*Lui: Çok isterim. Yalnız tabii evin durumunu tam bilemiyorum. Bizimki kız kardeşine taşın**mış**. Bir çok şeyi satmak zorunda kal**mış**..."* (s. 229)

Ör.4'te *-{mI^{4}ş}* biçimbirimi ile Levon, sağlık durumu hakkında gerçekten hiçbir araştırma yapılmadığını kesin bir bilgi olarak sunmaktadır. Buradaki kesinlik, Levon'un bu bilgiyi güvenilir bir kaynaktan öğrendiğini veya doğruluğundan emin olduğunu göstermektedir. **Ör. 5**'te *-{mI^{4}ş}* biçimbirimi, emanetin bu sabah kesin olarak alındığını belirtir. Memur, bu bilgiyi listeden edinmiştir ve bu liste onun için bir kanıt niteliğindedir. Bu sebeple memur bu bilginin doğrulundan emindir. **Ör. 6**'da *-{mI^{4}ş}*, olayın bitmişliğini bildirirken aynı zamanda konuşurun taşınma ve birçok şeyi satma olayını kesin olarak bildiğini de işaretlemektedir.

3.1.3. -{(y)AcAK}

Ör. 7. *"Levon: Ben de sürgüne gidiyorum...*
Halit: Ne zaman?
*Levon: Çarşamba günü Sirkeci'de ol**acağ**ım."* (s. 184)

Ör. 8. *"Nimet: Ne zaman gidiyorsunuz.*
*Levon: Birazdan, kalan eşyaları Halit Bey aldır**acak**."* (s. 186)

Ör. 9. *"Durmuş: Halit Bey'in Teşvikiye'deki evini aldım.*
Nimet tepki vermez.
*Durmuş: Nihayet biz de apartmanda otur**acağ**ız."* (s. 194)

7-9 numaralı örneklerde *-{(y)AcAK}* biçimbirimi, gelecekte gerçekleşecek olan eylemin kesinliğini bildirmektedir. **Ör. 7**, **8** ve **9**'da *çarşamba günü, birazdan* ve *nihayet* gibi zaman belirteçleri kullanılarak geleceğe gönderim daha kesin hâle

gelmiş, *-{(y)AcAK}* biçimbirimi ile de konuşur, planlanmış ve kararlaştırılmış bir eylemin gerçekleşeceğine dair bir güvence sunmuştur.

3.1.3.1. -{AcAKtI}

Ör. 10. *"Çavuş: Dur bakalım. Nereye böyle.*

*Bekir: Nakip Nuri Bey'i gör**ecekti**m. Arkadaşıyım. Daha öncede gelmiştim."* (s. 168)

Ör. 11. *"Nefise: Kürklere bak**acaktı**m...Pek bir şey kalmamış..."* (s. 200)

Ör. 12. *"Levon: Kendimi hazırlamıştım. Gelmeyeceğinizi sandım.*

*Nimet: Dün gel**ecekti**m. Son güne bırakmak istemedim."* (s. 186)

-{AcAKtI} biçimbirimi, gelecekte yapılması düşünülen bir eylemin geçmişteki bağlamda kesin bir şekilde planlandığını ancak bu planın gerçekleşmediğini ifade etmektedir. Olayın gerçekleşmemesi kesinlik taşımaktadır. **Ör. 10**'da "*görecektim"* ifadesi ile Bekir'in Nakip Nuri Bey'i görme eylemini, **Ör. 11**'de *"bakacaktım"* ifadesi ile Nefise'nin kürklere bakma eylemini, **Ör. 12**'de ise *"gelecektim"* ifadesi ile Nimet'in gelme eylemini kesin olarak planladığını ancak çeşitli sebeplerle bu niyet ve planlarının henüz gerçekleşmediğini göstermektedir.

3.1.4. -{(A/I^4)r}

Ör. 13. "*Durmuş: Bu Galatasaray'a gider mi? Hani Hamamın olduğu Galatasaray'a.*

*Vatman: Gid**er**."* (s. 134)

Ör. 14. *"Nimet: Ne kadar paran varsa söyle. Ne eksik, ne fazla.*

Bekir, Nimet'e bakar. Bu tavrından hoşlanmıştır.

*Bekir: Sonra bir daha söyleme. İstanbul'da para işin başında söylen**ir**."* (s. 138-139)

Ör. 15. *"Ürgüplü: Hassasiyetinizi takdir ediyorum. Lakin Devlet'in ihtiyacı, milletin ihtiyacı demektir.. Ve hukuk ta millet için vardır. Böyle dönemlerde millet menfaati her şeyden önce gel**ir**."* (s. 165)

Geniş zaman olarak bilinen *-{(A/I^4)r}* biçimbirimi, genel doğrular, alışkanlıklar, nesnel gerçekler vb. anlatımlarda kullanılmaktadır. **Ör. 13**'te *"gider"* ifadesi, tramvayın belirli bir güzergâhtan gittiğini ve her zaman bu güzergâha uygun olarak hareket ettiğini kesin bir şekilde belirtir**. Ör. 14**'te konuşur, *"söylenir"*

ifadesini kullanarak İstanbul'da paranın işin başında belirtilmesinin genel bir kural veya alışkanlık olduğunu, **Ör. 15**'te *"gelir"* ile millet menfaatinin her şeyden önce geldiğini kesin bir şekilde vurgulamaktadır.

3.1.5. -{(I^{4})yor}

Ör. 16. *"Nefise: Halit Bey'i gördünüz mü?*

*Garson: Enis Fikri Bey ile toplantı odasında konuş**uyor**lar."* (s. 140)

Ör. 17. *"Niko: Kaç gündür insanlar sıtmadan kırıl**ıyor**. Kılınız kıpırdamı**yor**. Doktor ve ilaç isti**yor**uz."* (s. 197)

Ör. 18. *"Lui: Sen varlık vergisini duydun mu?*

2.Köylü: Neymiş o?

*Lui: Altı ay önce çıkmış bir kanun. Devlet herkesten vergisini toplu**yor**. Çiftçiler de ver**iyor**."* (s. 212)

Şimdiki zamanı işaretleyen *-{(I^{4})yor}*, konuşma anında gerçekleşen eylemler için tercih edilmektedir. Aynı zamanda bu biçimbirim, belirli bir sürecin içindeki eylemleri kesin bir şekilde belirtmektedir. **Ör. 16**'da konuşur, Halit Bey ile Enis Fikri Bey'in şu anda toplantı odasında konuşmakta olduğunu, **Ör. 17**'de *"kırılıyor"* ifadesi ile insanların şu anda sıtma nedeniyle büyük acılar çektiğini ve bu durumun devam etmekte olduğunu; *"kıpırdamıyor"* ile şu anda herhangi bir tepki veya yardım girişiminin olmadığını; *"istiyoruz"* ile de şu anda doktor ve ilaç talebinin mevcut olduğunu, **Ör. 18**'de devletin vergi toplama işlemi ile çiftçilerin vergi ödeme eyleminin şu anda gerçekleştiğini ve bu sürecin devam ettiğini kesin bir dille aktarmaktadır.

3.1.6. -{mAKtA}

Ör. 19. *"Nefise makyaj yap**makta**, Halit çekmeceden mendil seçmektedir."* (s. 159)

Ör. 20. *"Durmuş ve benzeri birkaç kişi onlarla konuş**makta**, içeri girmek iste**mekte**ler."* (s. 169)

Ör. 21. *"Kadınlardan ikisi dua et**mekte**, diğer ikisi de aralarında fısıldaşmaktadır..."* (s. 225)

-{mAKtA}, eylemin konuşma anında yapıldığını kesin bir dille aktaran biçimbirimsel işaretleyicilerinden biridir. **19-21** numaralı örneklerde konuşur -

{mAKtA} biçimbirimini kullanarak hareketin mutlaka başlamış olduğunu ve eylemin devam ettiğini kesin bir şekilde göstermektedir.

3.1.7. -{mAlI}

Ör. 22. *"Levon: Elde avuçta ne varsa bir bir satıp savıyorsunuz. Kimselere rezil olmadan buna bir çare bul**malı**sınız."* (s. 178)

Ör. 23. *"Durmuş: Biz buralara kolay gelmedik Bekir. Bu furyadan hakkımızı al**malı**yız."* (s. 179)

Ör. 24. "*Gani: O kadar da abartılacak bir şey değil. Yıllardır bu toprağın ekmeğini yiyorlar. Hak ettikleri sonuca razı ol**malı**lar."* (s. 198)

Yüksek kesinlik derecesini işaretleyen *-{mAlI}* biçimbirimi, **22-24** numaralı örneklerde konuşura göre doğru olan bir eylemin gerekliliğini ve zorunluluğunu bildirmektedir. **Ör. 22**'de Levon, *"bir çare bulmalısınız"* derken duruma çare bulunması konusunda kararlı olduğunu ve buna bir çözüm bulunmasının gerekli ve zorunlu olduğunu güçlü bir kesinlikle vurgular. **Ör. 23**'te Durmuş *"hakkımızı almalıyız"* ifadesinde, geçmişteki çabalarına da bir gönderme yaparak hakkını almanın kaçınılmaz olduğunu ve kesinlikle bunun gerçekleşmesi gerektiğini dile getirir. **Ör. 24**'te ise Gani'nin söyleminde yer alan *"razı olmalılar"* ile yıllardır toprağın ekmeğini yiyenlerin hak ettikleri sonuca kesinlikle razı olmalarının gerekliliği anlatılmak istenmiş ve Gani'nin bu konudaki kararlılığı kesin bir şekilde belirtilmiştir.

3.1.8. +{DI^{4}r}

Ör. 25. *"Trenin kapısı açılır... İstanbul'un yabancısı oldukları her hallerinden belli olan bir insan kalabalığı trenden iner... Aralarında bir adam (Durmuş), bir kadın (Nimet) ve çocuğu (Nahit) var**dır**. Kamera kısa bir anı onları izler. Ellerinde bavulları, adamın sırtında ise yüklüce bir denk var**dır**."* (s. 132)

Ör. 26. *"Levon: Halit Bey'in bütün dükkanları eski**dir**... Hepsi babadan kalma."* (s. 146)

Ör. 27. *"Ürgüplü: İstanbul'un zenginleri bunlar mı?*
*Lütfi Kırdar: Bunların çoğu katip**tir** efendim."* (s. 164)

25-27 numaralı örneklerde konuşur, *+{DI⁴r}* biçimbirimini kullanarak belirtilen durum hakkında okuyucuya belirsizlik bırakmamakta ve bilginin doğru, kesin ve tartışmasız olduğunu vurgulamaktadır.

3.1.8.1. -{mI⁴ştI⁴r}

Ör. 28. *"Kamera, garın iki no'lu peronunda demir korkuluk arkasında kadın erkek bekleşen bir insan kalabalığının yüzünde gezinir. Hepsi soğuktan kararmış, gergin ve sabırsız bir bekleyiş içindedir. Kalabalığın önü jandarma erleri tarafından sarıl**mıştır**."* (s. 130)

Ör. 29. *"İki kardeş bakışırlar. Nora'nın ifadesi değişme**miştir**. Levon'un gözleri hafif dol**muştur**."* (s. 152)

Ör. 30. *"Faik: Benim kanaatim, bu olayın ardında özel bir sui niyet olmadığıdır. Partimiz grup tartışmasında işi enine boyuna ele almış ve oybirliği ile sonuca var**mıştır**."* (s. 199)

Anlatımında *-{mI⁴ştI⁴r}* biçimbirimini kullanan konuşur, eylemdeki kesinliği daha da pekiştirerek hiçbir tereddüte yer vermemektedir. **Ör. 28**'de kalabalığın önü jandarma erleri tarafından çevrelendiği bilgisi, **Ör. 29**'da Nora'nın ifadesinin değişmediği bilgisi ile Levon'un gözlerinin hafifçe dolduğu bilgisi, doğrudan gözlemlenmiş bir durumun kesinliğini bildirmektedir. **Ör. 30**'da ise *"sonuca varmıştır"* ifadesi ile durumun kesinleşmiş olduğu bilgisi aktarılmaktadır.

3.1.8.2. -{(y)AcAKtIr}

Ör. 31. *"Bu durumdan yararlanan kalabalıktan öne fırlayanlar olur. Erler artık onları zaptedemez hâle gelmiştir. İstasyonda tam bir karmaşa yaşanmaya başlamıştır. (Bütün bu sahnelerde, mutlak bir sessizlik hâkim ol**acaktır**.)"* (s. 131)

Ör. 32. *"(Bu steady-cam planı ile birlikte film 35mm'den 8mm siyah beyaza dönüşür... Bu teknik film boyunca zaman zaman kullanıl**acaktır**.)"* (s. 131)

Ör. 33. *"Şükrü Saraçoğlu (D.S.): Bu memleket tarafından gösterilen misafirperverlikten faydalanarak ona karşı bu nazik anda vazifelerini yapmaktan kaçacak kimseler hakkında bu kanun bütün şiddeti ile tatbik edil**ecektir**..."* (s. 162-163)

-{(y)AcAKtIr} biçimbirimi, eylemin gelecekte kesin olarak gerçekleşeceğini işaretlemektedir. **Ör. 31**'de belirtilen sahnelerde kesinlikle mutlak bir sessizliğin gerçekleşeceği dile getirilmiştir. **Ör. 32**'de film boyunca belirli aralıklarla bahsi geçen tekniğin kesin olarak kullanılacağı, **Ör. 33**'de ise kanunun gelecekte kesin bir şekilde uygulanacağı ifade edilmiştir.

3.1.8.3. -{mAKtAdIr}

Ör. 34. *"Nimet, merdivenlerin başında aşağıdaki şaşkın kalabalığı izle**mektedir**. Kalabalığın gerisinde, rıhtımda onları karşıya geçirecek olan sandallar bekle**mektedir**."* (s. 132-133)

Ör. 35. *"Vals yapıl**maktadır**. Nefise Gani Bey ile dans et**mektedir**. Salkım Hanımın Taneleri boynundadır. Levon ve Halit bey büfenin önündedir. Halit bey bir sigara çıkarır, Levon'a uzatır. Gözlerini adeta Levon'dan kaçır**maktadır**."* (s. 169)

Ör. 36. *"Halit Bey sırtı dönük, uzun bir demir maşayla şömineyi karıştır**maktadır**lar."* (s. 221)

Konuşur, *-{mAktAdIr}* biçimbirimini kullanarak eylemin kesinlikle gerçekleştiğini bildirmekte ve bunu kendinden emin bir şekilde belirtmektedir. **Ör. 34**'te Nimet'in merdivenlerin başında olduğu ve şu an itibariyle kalabalığı izlemekte olduğu *-{mAKtAdIr}* biçimbirimi kullanılarak kesin bir dille aktarılmaktadır. Aynı şekilde **Ör. 35**'te ve **36**'da de eylemlerin anlatıldığı zamanda kesinlikle gerçekleştiği ifade edilmektedir.

3.1.9. Emir Kipi

Ör. 37. *"Çavuş: Git-**{Ø}**, Nuri Bey'e haber ver-**{Ø}**."* (s. 168)

Ör. 38. *"Halit: Defterdar ile görüşmem pek bir işe yaramadı. Lütfen bu 50 bin lirayı bayan Nora'nın vergisi için yatır**ın**...Hemen bugün yap**ın** bu işi."* (s. 184)

Ör. 39. *"Gerginlik ve bozkırın rüzgarı. Başçavuş yan gözle işaret ederek. Başçavuş: Gölgelik bir yere al**ın**."* (s. 197)

37-39 numaralı örneklerde emir kipi, eylemin yapılmasını kesin ve doğrudan istediği için kesinlik bildirmektedir. Konuşur, **Ör. 37**'de "*git-{Ø}"* ve *"haber ver-{Ø}"* ifadelerinde ikinci tekil kişi emir çekimi, **Ör. 38**'de "*yatırın*" ve *"yapın"*

ifadelerinde ikinci çoğul kişi emir çekimi, **Ör. 39**'da *"alın"* ifadesinde ikinci çoğul kişi emir çekimiyle emrin yerine getirilmesi gerektiğini kesin bir dille belirtmektedir. Bu konuda bir şüphe veya tereddüt yoktur.

3.2. Biçim-Sözdizimsel Kesinlik İşaretleyicileri

3.2.1. keşke ...-{sAydI}

Ör. 40. *"Nahit: **Keşke** Niğde'de kal**saydı**k!*
Nimet: Kalmadığımız daha iyi." (s. 136)

Ör. 41. *"Levon: Dükkan kime kaldı?..*
Bekir'in cevabını beklemez.
*Levon: Durmuş'a değil mi?..**Keşke** sen al**saydı**n..."* (s. 185)

Ör. 40'da "*Keşke Niğde'de kalsaydık!"* diyen konuşurun söyleminden *"Ama kalmadık"* sonucu çıkabilir. Burada *keşke* kiplik belirteci ile *-{sAydI}* biçimbiriminin birlikte kullanılması, konuşurun geçmiş bir zaman diliminde Niğde'de kalmayı güçlü bir arzu ile istediğini ancak bu durumun kesinlikle gerçekleşmediğini bildirmektedir. **Ör. 41**'de Bekir'in cevabını beklemeden "*Durmuş'a değil mi"* tümcesiyle konuşmaya başlayan Levon, kesin bir bilgiye sahip olduğunu belli eder ve dükkanın Durmuş'a kaldığından emindir. Levon, sadece onay arayışı için böyle bir soru yöneltmiştir. Ardından *"Keşke sen alsaydın..."* tümcesiyle dükkanın Bekir tarafından alınmadığını kesin bir şekilde belirtmiştir. Bu tümceden *"Ama almadın"* sonucu çıkmakta ve bu da gerçekleşmeyen bir kesinliği işaretlemektedir.

3.2.2. hiç...-{(A/I^4)r}+{mI^4}

Ör. 42. *"Bekir: Sana **hiç** misafir den**ir mi** ?.."* (s. 231)

Ör. 42'de *hiç* belirteci, *-{(A/I^4)r}* biçimbirimini almış ve *+{mI^4}* soru çekimine girmiş eylemden önce kullanılmıştır. Bu tümce, soru tümcesi olsa da buradaki amaç sorgulama veya soru sorma değildir. Çünkü soruyu yönelten Bekir, karşı taraftan bir cevap beklememektedir. Zaten hem konuşur hem de dinleyici sorunun cevabını *"Hayır, denmez."* şeklinde kesin olarak bilmektedir.

3.2.3. mutlaka, hiç, zaten artık ...+{DI^{4}r}, -{mAKtAdIr}, -{(I^4)yor}, -{DI^4}, -{mI^{4}ştI^{4}r}

Ör. 43. *"Enis Fikri Bey: Saraçoğlu'nun tek başına karar verdiğini zannetmiyorum. Reisicumhur'un* ***mutlaka*** *fikrini ve onayını almışlar****dır****."* (s. 140)

Ör. 44. "*Ancak bu trendeki yüzler, öteki trendekilere* ***hiç*** *benzeme****mektedir****..."* (s. 132)

Ör. 45. *"Halit Bey: Gidişatı* ***hiç*** *beğenm****iyor****um..."* (s. 141)

Ör. 46. *"Durmuş: Müşteriye de benzemiyorsun. Aşağıda seni* ***hiç*** *görme****di****m... Yoksa unutmazdım. Hep buralarda saklanıyorsun galiba."* (s. 167)

Ör. 47. *"Palyaçolar* ***hiç*** *kımıldama****mıştır****."* (s. 195)

Ör. 48. "*2.Adam:* ***Zaten artık*** *hep fakir-fukara işi çık****ıyor****. Nerede o geçen ayki..."* (s. 224)

Ör. 43'te sözlüksel bir işaretleyici olan *mutlaka* belirteci ile *+{DI^{4}r}* biçimbirimi birlikte kullanılarak, Reisicumhur'un fikrinin ve onayının alınmış olduğu konusunda yüksek dereceli bir güven vurgulanmaktadır. Konuşur, bahsedilen olayın gerçekleştiğinden son derece emindir ve en ufak bir şüphe duymamaktadır. **44-47** numaralı örneklerde geçen *hiç* belirteci, kesin bir olumsuzluk ifade etmektedir. **Ör. 44**'te *hiç, -{mAktAdI^{4}r}* ile birlikte kullanılarak yüzlerin diğer trendekilerle benzerlik olmadığını güçlü bir kesinlik ile bildirmektedir. Aynı şekilde *hiç* belirteci, aynı tümce içerisinde **Ör. 45**'te *-{(I^4)yor}*; **Ör. 46**'da *-{DI^4}*; **Ör. 47**'de *-{mI^{4}ştI^{4}r}* biçimbirimleriyle yer alarak kesinlik anlam alanını işaretlemektedir. **Ör. 48**'de ise *zaten artık...ıyor* yapısı güçlü bir kesinliği işaretlemektedir. Tümcede *zaten,* önceden bilinen veya beklenen bir durumun devam ettiğini vurgularken; *artık,* bundan sonra durumun kalıcı hâle geldiğini ifade etmektedir. İki işaretleyicinin sözdizimsel açıdan yan yana kullanılması, durumun kesinlik derecesini artırmaktadır. Ayrıca tümcede kullanılan *hep* sözcüğü de durumun sürekli olarak böyle devam ettiğini ve değişmeyeceğini pekiştirirken; *-{(I^4)yor}* biçimbirimi, mevcut durumun kesinliğini ve sürekliliğini bildirmektedir.

3.2.4. artık ...-{mAz}

Ör. 49. *"Birbirlerini süzerler. Levon yavaşça Nora'ya yaklaşır. Çömelir, ellerini avucunun içine alır ve sessizce bakar. Nora da onun gözlerine bakar. Gözler ikisini de çocuklarına götürür. Nora belirsizce gülümser. O sırada Halit Bey birkaç adım atarak yaklaşır. Nora'nın dikkati dağılır. Halit'e bakar. Halit ayakta olduğu için Nora başını yukarı kaldırmak zorunda kalır. Tekrar başını eğdiğinde Levon'u* ***artık*** *tanı****maz****. Ellerini çeker."* (s. 152)

Ör. 49'da yer alan *artık tanımaz* yapısı, geçmişteki bir durumun sona erdiğini ve değiştiğini kesin bir dille ifade etmesinden dolayı burada bir kesinlik söz konusudur. Çünkü geçmişte Levon'u tanıyan Nora, tekrar başını eğdiğinde Levon'u artık tanımamaktadır.

3.3. Sözlüksel-Sözdizimsel Kesinlik İşaretleyicileri

3.3.1. Adlar/Eylemler (Yüklem)

Ör. 50. *"Bekir : Büyük şehre gelmenin sıkıntısını* ***bilirim.*** *Ama zamanla her şey hallolur."* (s. 138)

Ör. 51.*"Lütfi Kırdar: Felaket, insanoğlunun karşı çıkamayacağı bir şey değildir... Biz Cumhuriyeti nasıl kurduk,* ***bilmiyor musunuz****?"* (s. 165)

Ör. 52. "*Bekir, bir çocuk (Veli)'dan sağır dilsiz işaretleri öğrenmektedir. Birden başını çevirir ve vitrin camından bakan Nimet'i görür. Hemen ona doğru koşar. Dükkanın önüne çıkar.*

Bekir: Hayrola...

Nimet: Durmuş'a bakmıştım.

Bekir: Bugün hiç ***görmedim****. Ben de artık dükkandan pek ayrılamıyorum."* (s. 173)

Ör. 53. *"Sabahın erken saatleri. Bekir dükkanında masasına oturmuş, hesap yapmaktadır. Dışarıdaki kalabalık dikkatini çeker. Yerinden yarım doğrularak camdan bakar. Durumu* ***anlamıştır****."* (s. 183)

Yukarıdaki eylem tümcelerinde yer alan *bilirim (Ör. 50), bilmiyor musunuz (Ör. 51), görmedim (Ör. 52), anlamıştır (Ör. 53)* yüklemleri idrak eylemleridir. Bu eylemler, kişinin kendi düşüncesi, algısı ve anlama yetisiyle ilgilidir. **Ör. 50**'de Bekir büyük şehre gelmenin sıkıntısını bildiğini açıkça söylerken; **Ör. 51**'te Lütfi, soru

şeklinde olan *"Bilmiyor musunuz?"* ile karşı tarafa bilinen bir gerçeği hatırlatma amacı taşımaktadır. Soru şeklinde olsa da, kesin bir bilgiye işaret eder ve konuşmacının bu bilgiyi kesin olarak bildiğini gösterir. **Ör. 52**'de Bekir, gün içinde Durmuş'u hiç görmediğini kendi deneyim ve gözlemlerine dayanarak belirtmekte; **Ör. 53**'te ise, dışarıdaki kalabalığı görerek bir durumu anladığını kişisel algı ve gözlemlerine dayanarak açık bir şekilde ifade etmektedir. Bu sebeple her bir ifade kesinlik anlam alanını işaretlemektedir.

Ör. 54. *"Faik Bey: Komisyon günde 24 saat çalışsa bile işin bitmesi* ***mümkün değil****."* (s. 165)

Ör. 55. *"Bir dükkanın önünde çok yaşlı bir adam, üzgün oturmaktadır. Etrafında bir iki kişi onu teskin etmeye çalışmaktadırlar... Yüzünde şaşkınlık ve çarpılma vardır... Kalp spazmı geçirdiği* ***bellidir****..."* (s. 162)

Ör. 56. *"Niko: (Levon'a) Siz yanınıza pek bir şey almamışsınız.*

Levon: Zaten birkaç kıymetli şey ***vardı****. (Güler) Onlar da taşınmaz hâle gelmişti."* (s. 189)

Yukarıdaki isim tümcelerinde bulunan *mümkün değil (Ör. 54)* yüklemi, işin kesin olarak gerçekleşmeyeceğini; *bellidir (Ör. 55)* yüklemi, yaşlı adamın kalp spazmı geçirdiğinin açık ve seçik olduğunu; *vardı (Ör. 56)* yüklemi ise Levon'un sahip olduğu kıymetli şeylerin varlığını kesin bir dille bildirmektedir.

Ör. 57. *"Ürgüplü: Bu kadar yıldır defterdarsınız. İşiniz devlet menfaatini korumak... Ve yaşadığımız zamanlar bunun nasıl yapılacağına dair pek* ***kuşku bırakmıyor****. Kısacası Faik Bey, 15 günde 300 milyon lira istiyorum."* (s. 165)

57 numaralı örnekte Faik Bey ve Ürgüplü arasında geçen konuşmada Ürgüplü, Faik Bey'in uzun yıllardır defterdar olmasından dolayı işiyle ilgili yeterli bilgi ve deneyime sahip olduğunu dile getirmektedir. Konuşur, zamanın getirdiği koşullar ile Faik Bey'in deneyimini birleştirerek işin nasıl yapılacağı konusunda kesinliği vurgulamak ve herhangi bir şüphenin veya belirsizliğin olmadığını ifade etmek için *kuşku bırakmıyor* yüklemini kullanmıştır.

3.3.2. Belirteçler

3.3.2.1. Kesinlik Durum Belirteçleri

3.3.2.1.1. Sözcük Yapısında Olanlar

Ör. 58. *"Levon: Nora'ya Varlık vergisi koymuşlar. Tam 400 bin lira. Halit Bey sendeler.*

Halit Bey: Bu parayı ödememiz ***imkânsız****, üstelik haksızlık."* (s. 170)

Ör. 59. *"Levon iki koltuktan birine oturur. Nimet masanın üzerindeki kitapları alır diğer koltuğa oturur. Konuşma boyunca onları kucağında tutar. Levon gözlerini odada gezdirir.*

*Levon: Salkım Hanımın evi...****Hiç*** *değişmemiş."* (s. 178)

Ör. 60. *"Bekir: Kaç topa ihtiyaç varmış?*

Üzeyir: Fazla değil. Eksik tamamlıyoruz ***zaten****."* (s. 179)

Ör. 61. *"Gani: Siz Defterdar Bey'i anlamak istemiyorsunuz Enis Bey. Kapımızda bir savaş ihtimali hala sürüyor. Ve bunun içerde de* ***tabii*** *müttefikleri var. Kurtuluş savaşı verileri şunun şurasında kaç yıl oldu."* (s. 198)

Ör. 62. *"Enis Fikri Bey: Kötü niyet olduğunu hiçbir zaman söylemedim. Böyle bir şeye de* ***kesinlikle*** *inanmam. Ancak yeni bir suistimal zümresinin gözümüzün önünde doğduğunu da hepimiz görüyoruz."* (s. 199)

58-62 numaralı örneklerde konuşur, kullandığı belirteçler ile ifade edilen durumların kesinliğini vurgulamıştır. **Ör. 58**'de *imkânsız,* tümceye kesinlik kazandırır. Halit Bey, bahsedilen parayı ödemenin mümkün olmadığını ve bu durumun gerçekleşemeyeceğini kesin bir şekilde belirtmiştir. **Ör. 59**'da *hiç*, asla, kesinlikle sözcükleriyle aynı anlama gelmektedir. Levon verdiği bilgiden emindir ve bu bilgi tartışmaya açık değildir. Çünkü *"hiç değişmemiş"* ifadesi ile evin aynı şekilde kaldığı kesin olarak vurgulanmaktadır. **Ör. 60**'ta bilinen bir durum vardır ve konuşur bunu *zaten* belirteci kullanarak pekiştirmiştir. Üzeyir, eksiklerin tamamlandığını belirterek mevcut durumu açıkça ifade eder. **Ör. 61**'de Gani, içerde müttefiklerin varlığını kesin bir dille bildirmiştir ve *tabii* belirteci, doğal olarak, elbette anlamında kullanılmıştır. **Ör. 62**'de kullanılan *kesinlikle* belirteci, öznel bir yargıyı bildirmektedir. Bu belirteç, ardından gelen yüklemde de vurgulandığı üzere

inanca dayalıdır ve yüksek dereceli bir güven duygusu içermektedir. Burada konuşur, ifadenin kesin olduğunu ve hiçbir şekilde şüphe veya tereddüdün bulunmadığını açıkça belirtir. Karşı taraf da Enis Fikri Bey'in fikrini sorgulama ihtiyacı duymaz. Ayrıca *"hiçbir zaman"* ve "*hepimiz görüyoruz"* gibi ifadeler kesinliği güçlendiren unsurlardır.

3.3.2.1.2. Söz Öbeği, Parçacıl Tümce ve Kalıp Söz Yapısında Olanlar

Ör. 63. *"Nefise:* ***Bir türlü*** *içim ısınmadı şu adama."* (s. 159)

Ör. 63'te *bir türlü* belirteci, tümcede hem imkansızlığı pekiştirmekte hem de eylemin hiçbir şekilde, hiçbir yolla gerçekleşmediğini bildirmesinden ötürü doğan bir kesinliği kodlamaktadır.

Ör. 64. *"Bekir: Bir daha olmayacak. O herif bir daha sana dokunamayacak.* ***Söz veriyorum.****"* (s. 182)

Ör. 64'te *"bir daha olmayacak", "bir daha sana dokunamayacak"* gibi söylemler, geçmişte yaşanan bir olayın gelecekte tekrar yaşanmayacağını kesinleştirmektedir. Bekir, söylediklerini kesinlikle yapacağını *söz veriyorum* kiplik söz grubu ile bildirir. Çünkü söz vermek, güçlü bir taahhüttür.

3.3.2.2. Pekiştirme Durum Belirteçleri

Ör. 65. *"Bekir : Adın ne senin?*

Üzeyir: Üzeyir...

Yüzünde müstehzi bir gülümseme vardır. Üzeyir'e bir bakış fırlatır. İlk topu omuzlar ve kamyondan indirmeye girişir. Üzeyir atılır.

Üzeyir: Sen ağasın ***artık.*** *Bırak biz indirelim."* (s. 136)

Ör. 66. *"Durmuş:* ***Olacak*** *be Bekir,* ***olacak****. Baksana elalemin gavurları güzelim dükkanların üzerine yıllardır oturmuş. Bizim neyimiz eksik ha. Aklımız da var. Paramız da."* (s. 147)

Ör. 67. *"Nefise: Acıkmışsınız...*

Durmuş: Öğlen pek bir şey yiyemedim. İşler şu sıralar çok yoğun da...

Durmuş önce Nefise'yi izler. Sonra biraz büyüdükçe bir lokmayı ağzına atar.

Nefise: Nasıl gidiyor.

Durmuş: İşler ***iyi...Çok iyi****...Size bir şey almıştım...*

Nefise: Yoksa getirmediniz mi?

Durmuş: ***Getirdim...Getirdim...****Getirmez olur muyum?*

Nefise'ye bir kutu verir. Nefise kutuyu kendine doğru çevirir...Açar. Nefise'nin amorsundan Durmuş'un yüzü..." (s. 207)

Ör. 65'te *artık* belirteci, tümcede "bundan sonra, bundan böyle" anlamıyla yüklemin hemen yanında kullanılarak ağa olma durumunun kesin ve devamlı olduğunu, bu durumun değişmeyeceğini pekiştirmektedir. **66** ve **67** numaralı örneklerde yer alan sözdizimsel yinelemeler ise kesinlik bildirme açısından oldukça önemli bir konumdadır. Çünkü konuşur kullandığı yinelemelerle hem vurgulamak istediği konuyu pekiştirir hem de karşıdaki kişiye kesin bir bilgi aktarır. **Ör. 66**'da *olacak...olacak* yapısı, Durmuş'un söyleminin kesinlikle gerçekleşeceğine olan inancını, **Ör. 67**'de *iyi...çok iyi* yapısıyla iş durumunun iyi olduğuna dair kesinliğini, *getirdim...getirdim* yapısı ise Durmuş'un kutuyu getirdiğini güçlü bir kesinlik ile vurgulamaktadır. İfadelerin tekrar edilmesiyle konuşur, karşı tarafa bir güvence sunar ve kesinlik derecesini artırır.

Ör. 68. *"Enis Fikri Bey: Hoş geldiniz. Nasılsınız hanımefendi ?*

Nefise: Teşekkür ederim. Sizi rahatsız ettim. Galiba Halit Bey sizi bu akşam da rehin aldı.

Enis Fikri Bey: Rica ederim. Mevzuu ***bitmişti zaten****."* (s. 141)

Ör. 68'de konunun tamamlandığını ve o şeyin artık devam etmediğini gösteren *bit-* eylemi kesinlik bildirmektedir. Konuşur, ardından *zaten*'i de tümce sonuna ekleyerek hem ifadenin kesinliğini artırmış hem de tümcenin tamamını kapsayan bir vurgulama yapmıştır. *Zaten* ile mevzuunun bitmiş olduğu kesin ve vurgulu bir şekilde pekiştirilmiştir. *"Mevzuu bitmişti zaten"* tümcesi ile karşı tarafa konunun tamamlanmış olduğu ve bundan ötürü de tartışılmasına gerek olmadığı anlatılmak istenmiştir.

Ör. 69. *"Nefise: Sen ne içiyorsun?*

Durmuş: ***Tabii ki*** *viski."* (s. 220)

Ör. 69'da bulunan *tabii+ki* sözlüksel-sözdizimsel yapı, kipsel anlam alanına göndermede bulunmaktadır. Güçlü bir kesinliği vurgulayan bu yapı, Durmuş'un viski içme konusunda emin olduğunu ve bu konuda hiçbir tereddüt taşımadığını göstermektedir.

3.3.3. Ünlemler

Ör. 70. *"Steady-cam bir kumar masasının üzerindeki fişlerin yakın planından açılarak, masanın etrafında dönmeye başlar. Çeşitli erkek elleri ortaya fişler sürer.*

1.Adam (D.S.): Pot

*2.Adam (D.S.): **Var**...*

Nefise (D.S.): Çift pot...

*4.Adam (D.S.): **Yok**...*

*1.Adam (D.S.): **Var**...*

2.Adam (D.S.): Çift...

Nefise (D.S.): Tek...

1.Adam (D.S.): İki lira artırıyorum...

Nefise (D.S.): Gördüm..." (s. 139)

Ör. 70'te görülen *var, yok* kiplik sözcükleri, bir şeyin mevcut olup olmadığı hakkında bilgi vermektedir. Bir şey, ya vardır ya yoktur. Herhangi bir belirsizlik söz konusu değildir. Bu sebeple kesinlik anlam alanını işaretlemektedir.

Ör. 71. *"Durmuş: Merak etme. Bunları atıp, yenilerini alırız.*

*Nimet: **Hayır.** Bu eşyaların hepsi burda kalacak."* (s. 149)

Ör. 72. *"Bekir: Bir ihtiyaç mı vardı?*

*Nimet: **Yoo hayır**...Pek önemli değil."* (s. 173)

Ör. 73. *"Nefise: Ooo. Bugün herkes bir aradaymış. Halit Bey. Ben biraz erken ayrılmak istiyorum.*

*Halit: **Tabii.** Nasıl istersen."* (s. 199)

Ör. 74. *"Nimet: Evin bodrumunda bunları buldum. Sizin için değerli olduklarını düşündüm. Biri sizdeki fotoğrafa çok benziyor.*

*Halit: **Evet.** Salkım Hanım ve hiç vazgeçemediği taneleri. Ailesinden kalmıştı. Sabit Paşa'ya ait olmayan tek şey..."* (s. 209)

Ör. 75. *"1.Köylü: Selam ağalar. Asker kaçağı miseniz?*

Niko gülümseyerek cevap verir.

*Niko: **Yok** babo. Tüccarık."* (s. 211)

Ör. 76. *"Nahit: Anne...*

Nahit balkon kapısında belirir.

Nahit: Ben bahçeye iniyorum.

Nimet ona döner.

*Nimet: **Peki** oğlum."* (s. 217).

Öznel tutumları belirten *hayır (Ör. 71), yoo hayır (Ör. 72), tabii (Ör. 73), evet (Ör. 74), yok (Ör. 75), peki (Ör. 76)* gibi onaylama, reddetme vb. ifadeler, konuşurun kesin bir tavrını yansıtır. Böylece bu ifadeleri kullanan konuşur, bahsedilen konu hakkında herhangi bir tereddüt yaşamadığını ve kararlı olduğunu göstermektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada, "Türkçede Kesinlik" *kesinlik* (kavram, tanım, tasnif), *kesinlik işaretleyicileri* ve *uygulama*dan oluşmak üzere üç bölümde incelenmiştir.

Birinci bölümde; öncelikle kesinlik kavramının kökeni ve tanımı üzerinde durulmuş, kesinliğin doğa bilimleri ve sosyal bilimleri içerisindeki yeri ve kesinliğe yapılan eleştiriler ele alınmıştır. Doğa bilimlerinde daha somut ve ölçülebilir olan kesinlik, sosyal bilimlerde daha soyut ve yoruma açıktır. Bilimde yapılan kesinlik eleştirileri çerçevesinde kesinliğin mutlak olmadığı ve bilimin sürekli değişen ve gelişen bir süreç içerisinde olduğu anlaşılmıştır. Bu durum da kesinlik kavramının dinamik bir yapısı olduğunu göstermektedir. Ardından kesinliğin bilgi, şüphe ve dogmatizm ile ilişkisi ve bu kavramlar arasındaki etkileşimleri değerlendirilmiştir. Kesinlik, Moore ve Wittgenstein gibi önemli filozofların bakış açılarıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Moore; kesinliğin günlük dilde ve sağduyuda yeri olduğunu iddia ederken, Wittgenstein; kesinliği daha çok dil oyunları ve sözcüklerin anlamları üzerinden savunmuştur. Kesinlik kavramı, felsefeden dilbilime kadar birçok bilim alanının konusu olmuş ve her disiplinde kendi gereksinimlerine uygun bir anlam kazanmıştır.

İkinci bölümde; dilbilimde kesinlik anlam alanına yer verilmiş ve Türkiye Türkçesindeki kesinlik işaretleyicileri kapsamlı bir şekilde ortaya konmuştur. *-{DI^4}, -{mI^{4}ş}, -{(y)AcAK}, -{(A/I^4)r}, -{(I^4)yor}, -{mAKtA}/-{mAdA}* gibi biçimbirimsel işaretleyiciler; *keşke ...-{sAydI}/-{sAymIş}/-{(y)AydI}/-{(y)AymIş}, eğer/şayet ...-{sAydI} ...-{AcAKtI}, -{(A/I^4)r}+{mI^4} hiç, evet/hayır, ...-{AcAKtI}* gibi biçim-sözdizimsel işaretleyiciler; *adlar/eylemler (yüklem), belirteçler (kesinlik ve pekiştirme durum belirteçleri), ünlemler ve bağlaçlar* sözlüksel-sözdizimsel işaretleyiciler ile yazıda biçimsel bir işaretleyiciye sahip olmayan parçalarüstü sesbirimsel birçok dilsel öge, tümce içerisinde kesinlik işaretlemekte ve tümcenin anlamını güçlendirerek karşı tarafa iletilmesini sağlamaktadır. Bu bölümde ilgili başlık altında sıralanan işaretleyicilerin Türkçede kesinlik bildirmede nasıl kullanıldığı açıklanmış ve bu işaretleyiciler birçok örnek ile desteklenmiştir.

Üçüncü bölümde; ilk iki bölümde verilen teorik bilgilerden hareketle kesinlik kavramının dilbilimsel boyutu ele alınarak "Salkım Hanım'ın Taneleri" film

senaryosu incelenmiş, metin üzerinde biçimbirimsel, biçim-sözdizimsel, sözlüksel-sözdizimsel ve parçalarüstü sesbirimsel kesinlik işaretleyicileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen kesinlik işaretleyicilerinin dilsel yapı içerisinde ne şekilde yer aldığı ve karakterlerin söylemleri üzerindeki etkileri örnekler üzerinden açıklanmıştır. Dilsel ögeler, iletişimin açıklığı ve doğru aktarılması açısından büyük bir etkiye sahiptir. Dilin ifade gücü ise tümcede kullanılan kesinlik işaretleyicilerinin seçimi ve sayısıyla doğrudan ilişkilidir.

Metin incelemesi sonucunda çok sayıda kesinlik işaretleyicisi tespit edilmiştir. Ancak tekrara düşmemek ve gereksiz kalabalığı önlemek amacıyla her işaretleyiciden sınırlı sayıda örnek verilmiştir. Metinde tespit edilen kesinlik işaretleyicileri aşağıda bir tablo hâlinde verilmiştir.

Tablo 4. Salkım Hanım'ın Taneleri Senaryosunda Kesinlik İşaretleyicileri

<table>
<tr><th colspan="4">KESİNLİK İŞARETLEYİCİLERİ</th></tr>
<tr><td rowspan="8">Biçimbirimsel
-{DI⁴},
-{mI⁴ş},
-{(y)AcAK},
-{AcAKtI},
-{(A/I⁴)r},
-{(I⁴)yor},
-{mAKtA},
-{mAlI},
-{DI⁴r},
-{mI⁴ştI⁴r},
-{(y)AcAKtIr},
-{mAKtAdIr},
Emir kipi</td><td rowspan="8">Biçim-Sözdizimsel
keşke ...-{sAydI},
hiç... -{(A/I⁴)r}+{mI⁴},
mutlaka, hiç, zaten artık ...+{DI⁴r},-{mAKtAdIr}, -{(I⁴)yor}, -{DI⁴}, -{mI⁴ştI⁴r},
artık ...-{mAz}</td><td colspan="2">Sözlüksel-Sözdizimsel</td></tr>
<tr><td colspan="2">1. Adlar/Eylemler (Yüklem)
bilirim, bilmiyor musunuz?, görmedim, anlamıştır, mümkün değil, bellidir, vardı, kuşku bırakmıyor</td></tr>
<tr><td colspan="2">2. Belirteçler
2.1. Kesinlik Durum Belirteçleri</td></tr>
<tr><td>2.1.1. Sözcük Yapısında Olanlar
imkânsız, hiç, zaten, tabii, kesinlikle</td><td>2.1.2. Söz Öbeği, Parçacıl Tümce, Kalıp Söz Yapısında Olanlar
bir türlü, söz veriyorum</td></tr>
</table>

		2.2. Pekiştirme Durum Belirteçleri *artık, olacak...olacak, iyi...çok iyi, getirdim...getirdim, bitmişti zaten, tabii ki*
		3. Ünlemler *var/yok, hayır, yoo hayır, tabii, evet, yok, peki*

Yukarıdaki tabloya bakıldığında "Salkım Hanım'ın Taneleri" film senaryosunda kesinlik işaretleyicilerinin sayısal olarak *sözlüksel-sözdizimsel, biçimbirimsel* ve *biçim-sözdizimsel* şeklinde sıralandığı görülmektedir.

Metinde, aşağıda belirtilen kesinlik işaretleyicilerine rastlanmamıştır: **Biçimbirimsel İşaretleyiciler:** -{mAdA}, -{(y)Abil}, -{(I[4])yordur}, -{mAlIdIr}, ± {mI[4]}, -{sA}, -{sA(-ydI/-ymIş)}...-{ArdI/-IrdI/-mAzdI/-mAzmIş}, -{AydI/-mAyAydI}, -{AcAğInA} ...-{AydI/-sAydI}. **Biçim-Sözdizimsel İşaretleyiciler:** eğer/şayet ...-{sAydI} ...-{AcAKtI}, evet/hayır, ...-{AcAKtI}, -{mI[4]ş olacak}, -{mI[4]ş olur}, -{mI[4]ş bulun-}, -{AcAK olmuş}, +{(n)I[4]n} resmidir, -{mAzsAn} ne bileceksin. **Sözlüksel-Sözdizimsel İşaretleyiciler:** Bağlaçlar. **Parçalarüstü Sesbirimsel İşaretleyiciler:** Bu tür işaretleyiciler, konuşma diline özgü olup ses tonu, vurgu, ritim ve duraklamalar gibi özelliklerle ifade edilmelerinden dolayı yazılı bir metinde bulunmazlar. Bu sebeple tespit edilememiştir.

Bu tez çalışması ile evrensel bir değer olarak hem dilde hem de farklı bilim alanlarında "kesinlik" olgusunun geçerli olduğu tespit edildi. Dilde kesinlik işaretleyen yapılar, Türkçede çeşitlilik (biçimbirimsel, biçim-sözdizimsel ve sözlüksel-sözdizimsel) göstermektedir. Yapılan uygulamada sözlüksel-sözdizimsel işaretleyicilerin, diğer iki işaretleyici grubuna göre daha çok tercih edildiği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Acarlar, K. (1970). "Mi Ekinin Türlü Kullanılışları". *Türk Dili*, XXII, 227, 358-363.

Akkuş, Ö. (2015). *Bilimin Toplumsal İşlevi Açısından Bilim Tarihinin Yeniden İnşası: John D. Bernal*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Aksan, D. (2021). *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aras, B. (2021). "Disiplin Soruşturmaları Bakımından Hukuki Güvenlik ve Belirlilik İlkeleri". *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16, 1, 235-276.

Arlı Çil, D. (2009). *The Concept of Certainty and Implications of the View That Knowledge Does not Require Certainty*. Boğaziçi Üniversitesi, Felsefe Bölümü, Yüksek Lisans Tezi.

Aslan Demir, S. (2007a). *Türkiye Türkçesinde İsteme Anlam Birimi: Dilbilgisel ve Toplum Dilbilimsel Bir İnceleme.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi.

Aslan Demir, S. (2007b). "İstek Kipliği, Gerçeklik ve Gerçekleştirilebilirlik". *VII. Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu*, 2-5 Mayıs 2007, Konya, 1-12.

Atabay, N.; Kutluk, İ.; Özel, S. (1983). *Sözcük Türleri*. Yöneten ve Yayıma Haz.: Doğan Aksan, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atış, N. (2008). "Locke Felsefinde Kesinlik Sorunu". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 71-83.

Ayer, A. J. (1956). *The Problem of Knowledge*. London: Macmillan.

Ayverdi, İ. (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Lügati.

Balcı, T. (2003). "Edat Bağlamında Sözcük Türlerine Yeni Bir Yaklaşım". *TÖMER Dil Dergisi*, 122, 7-16.

Banguoğlu, T. (1995). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bayraktar, F. S. (2009). "'-Mış Bulunmak' Yapısı Üzerine". *Turkish Studies*, 4/8, 698-709.

Benzer, A. (2012). *Türkçede Zaman, Görünüş ve Kiplik*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Beroje, S. (2017). "Zannî Bilginin Mahiyeti, Dindeki Yeri ve Önemi". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi,* 9/2, 951-974.

Bıldırcın, Y. U. (2002). *Syntactic and Semantic Analysis of Modal Adverbs in Turkish*. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Boz, E. (2015). *Türkiye Türkçesi Biçimsel ve Anlamsal İşlevli Biçimbilgisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Boz, E. (2022). "Yunus Emre Dîvanı ve Risâletü'n-Nushiyye'de 'Yakın ve Yakîn'" Sözcükleri Üzerine". *Prof. Dr. Ahmet Günşen Armağanı* (s. 233-236) içinde. Çanakkale: Pardigma Akademi.

Boz, E. (2023). "+{dUr(Ur)} Biçimbirimli Yapıların Eylem İşletimindeki 'Zaman, Görünüş ve Kiplik' İşlevleri Üzerine; Yunus Emre Divanı Örneği". *Doğumunun 80. Yılında Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı* (s. 287-297) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bulak, Ş. (2011). "'-sA' Ekinin İşlevleri". *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED),* 46, 25-38.

Burgucu, B. (2019). *Türkçede Söz Dizimsel Yinelemeler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Cengiz, M. (2021). *Dilde Kesinlik Sorunu*. İstanbul: Ketebe Yayınları.

Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Coliva, A. (2010). *Moore and Wittgenstein: Scepticism, Certainty and Common Sense*, New York: Palgrave Macmillan.

Çelebi, N. (2014). "Türkiye Türkçesinde Bildirme Ekinin İşlevleri". N. Demir, F. Yıldırım (Ed.), *Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı* (s. 103-114) içinde. Adana: Çukurova Üniversitesi.

Delice, İ. (2007). *Türkçe Sözdizimi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Demir, İ. (2002). *Türkiye Türkçesinde Parçalar Üstü Sesbirimler*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Demirbaş, M. (2023). "Farklı Disiplinlerde Kesinlik Arayışı", *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları Dergisi*, 7, 1-21.

Demirel, M. V. (2018). *Türkçenin Kiplik Özelliklerinin Belirlenmesi ve Bunların Dil Bilgisi Öğretimine Yansıtılması.* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi.

Descartes, R. (1942a). *Metafizik Düşünceler.* (Çev. M. Karasan). Maarif Matbaası.

Descartes, R. (1942b). *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler.* (Çev. M. Karasan). Maarif Maatbası.

Descartes, R. (1947). *Metot Üzerine Konuşma.* (Çev. M. Karasan). Ankara: MEB.

Descartes, R. (1986). *Aklın Yönetimi İçin Kurallar.* (Çev. M. Ökmen). İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Doğru, F. (2023). “Ünlemler”. E. Boz (Ed.), *Türkiye Türkçesi III Sözcük Türleri* (4. Baskı, s. 172-194) içinde. Ankara: Gazi Kitabevi.

Ediskun, H. (1999). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ergin, M. (2021). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Er, H. (2023). ”Kesinliğin Kaybolduğu Çağda Din-Bilim Tartışmalarını Sürdürmenin İmkânı: Din-Bilim İlişkilerine Thomas S. Kuhn Gözüyle Bakmak”. *Hitit İlahiyat Dergisi,* 22(1), 423-454.

Eroğlu, G. (2012). “Akıl Yürütme Formlarının Mantık ve Bilimlerde Yeri ve Değeri”. *Hikmet Yurdu Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 5/10, 183-196.

Gencan, T. N. (1974). *Dilbilgisi*. İstanbul: Kanaat Yayınları.

Gülçür, A. (2018). “AİHM ve Türk Anayasa Mahkemesi’nin Kararları Işığında Hukuki Kesinlik (Belirlilik) İlkesinin İncelenmesi”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 24/1, 197-214.

Günay, H. M. (2010). “Şüphe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 39, 263-265.

Güzel, C. (2018). *Bilim Felsefesi.* Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Hengirmen, M. (2006). *Türkçe Temel Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.

Hepçilingirler, F. (2005). *Öğretenlere ve Öğrenenlere Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hirik, E. (2019). “Tekrarlı Yüklemler ile Parçalarüstü Ses Birimlerin Anlama Etkisi”. *İdil Dergisi*, 8/53, 1-16.

Hirik, S. (2014a). *Türkiye Türkçesinde Bilgi Kiplikleri.* Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi.

Hirik, S. (2014b). “Kesinlik ve Olumsuzluk İlişkisine Kipsel Yaklaşım”. *Turkish Studies*, 9/12, 349-367.

Kamacı Gencer, D. (2020). “Yüklemde Görevli Biçimbirimler”. E. Boz (Ed.), *Türkiye Türkçesi II Biçimbilgisi* (2. Baskı, s. 143-174) içinde. Ankara: Gazi Kitabevi.

Karaoğlu, S. (2023). “Bağlaçlar”. E. Boz (Ed.), *Türkiye Türkçesi III Sözcük Türleri* (4. Baskı, s. 229-278) içinde. Ankara: Gazi Kitabevi.

Kaynak, O. (1969). “Türkçede Bağlaçlar”. *Türk Dili Dergisi*, XIX, 209, 697-705.

Kerimoğlu, C. (2011). *Kiplik İncelemeleri ve Türkçe.* İzmir: Dinozor Kitabevi.

Kerimoğlu, C. (2014). *Genel Dilbilime Giriş - Kuram ve Uygulamalarla Dilbilim Göstergebilim ve Türkoloji.* Pegem Akademi.

Kocaman, A. (1983). "Türkçede Kip Olgusu Üzerine Görüşler". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 28-29 (1980-1981), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 81-85.

Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. Routledge, London.

Lewis, G. L. (2000). *Turkish Grammar*. Oxford University Press.

Maral, K. (2022). "Wittgenstein Felsefesinde Kesinliğin Rolü". *International Social Sciences Studies Journal*, 8/99, 2108-2114.

Moore, G. E. (1925). "A Defence of Common Sense". *Philosophical Papers*, London: Allen&Unwin, 32-59.

Moore, G. E. (1984) [1959]. "Certainty". *Philosophical Papers*, London: Allen&Unwin, (HarperCollins Publishers'ın izniyle yeniden basılmıştır), 257-271.

Moore, G. E. (1993) [1939]. "Proof of An External World", *G.E. Moore: Selected Writings.* (Ed.) Thomas Baldwin, New York: Routledge, 147-171.

Morkoç, U. (2021). "Wittgenstein ve Moore: Kesinlik ve Şüphecilik Üzerine Bir Soruşturma". *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 14(2), 109-131.

Mutçalı, S. (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*. Ankara: Dağarcık Yayınları.

Mystrıdou, K. (2015). *Türkiye Türkçesinde Bilgisellik Kipliği ve Kesinlik Dereceleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Ozil, Ş. (1994). "Temel Tümcelerde ve Ortaçlı Yapılarda Kip Anlatımı". *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 5, 112-127.

Öktem, Ü. (1999). "Descartes'da Bilginin Kesinliği Problemi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40/2-3, 311-332.

Özdoğan, M. (2019). "Kuantum Teorisi Absürdizmi (Saçmacılığı) Destekler Mi?". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 20/45, 39-61.

Özel, M. (2007). "Çağımız Çevre Sorunlarının Düşünsel Temelleri Üzerine Bir Yaklaşım". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9/1, 207-226.

Özlem, D. (2004). *Mantık-Klasik/Sembolik Mantık-Mantık Felsefesi*. Ankara: İnkılâp Kitapevi.

Özlem, D. (2013). *Felsefe ve Doğa Bilimleri.* İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.

Öz Özcan, A. (2008). "Özbek ve Türkiye Türkçesinde "Kesinlik" Bildiren Modal Sözler". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (9), 447-458.

Rubin, V. L.; Liddy, E. D.; Kando, N. (2005). "Certainty Identification in Texts: Categorization Model and Manual Tagging Results", *Computing Attitude and Affect in Text: Theory and Applications (The Information Retrieval Series),* (Ed. J. G. Shanahan, Y. Qu, J. Wiebe), Springer-Verlag New York, Inc., 61-76.

Rubin, V. L. (2010). "Epistemic Modality: From Uncertainty to Certainty in the Context of Information Seeking as Interactions with Texts", *Information Processing and Management*, 46, 533-540.

Ruhi, Ş.; Zeyrek, D.; Osam, N. (1997). "Türkçede Kiplik Belirteçleri ve Çekim Ekleri İlişkisi Üzerine Bazı Gözlemler". *Dilbilim Araştırmaları*, 105-111.

Stroll, A. (1994). *Moore and Wittgenstein on Certainty*. New York Oxford: Oxford University Press.

Şaman, E. B. (2018). "İbn Sînâ ve Descartes'ta Ben Bilgisi ve Kesinlik". *Felsefî Düşün Akademik Felsefe Dergisi*, 10, 294-317.

Şentürk, R. (2021). "Biyofıkıh Metodolojisi: Kanıta Dayalı Tıp ve Delile Dayalı Fıkıh Matrisi". M. İ. Karaman, H. Ertin, M. Bedir (Ed.), *Fıkıh ve Biyoetik İslam Hukuku Bakımından Tıbbi Konularda Karar Verme Süreci – 2*, İstanbul: İSAR Yayınları, 67-87.

Temürcü, C. (2007). *A Semantic Framework for Analyzing Tense, Aspect and Mood: An Application to the Ranges of Polysemy of –Xr, -DIr, -Iyor and Ø in Turkish*, Universiteit Antwerpen.

Timuçin, A. (2004). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Bulut Yayınları.

Topaloğlu, A. (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Toprak, M. (Ed.). (2015). *Hukukun Üstünlüğü-Politikacılar için Kılavuz*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Underhill, R. (1976). *Turkish Grammar*. London: The MIT Press.

Unger, P. (1974). "An Argument for Skepticism". *Philosophic Exchange*. The College at Brockport State University of New York, 5(1), 131-155.

Unger, P. (2000). "A Defense of Skepticism". *Knowledge, Readings in Contemporary Epistemology*, eds. Sven Bernecker&Fred Deretske, (New York: Oxford University Press), 324-338.

Uysal, B. (2022). *Türkçede Pekiştirme İşlevli Sözcükler*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Üner, A. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nesnellik Sorunu*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Üstüner, A. (2003). *Türkçede Pekiştirme*. Fırat Üniversitesi Basımevi, Elazığ.

Üstünova, K.; Akkök, M. (2009). "'Hiç'in Yer Aldığı Yapılar ve Yüklendiği Anlamsal İşlevler". *Dil Araştırmaları*, 4, 25-35.

Vardar, Berke (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Yeşilyurt, T. (2000). "Kuşkuyu Dışlayıcı Bir Süreç Olarak İman". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 537-555.

Yıldırım, C. (1991). *Bilim Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi. 3. Basım.

Yıldırım, C. (1997). *Bilimsel Düşünme Yöntemi (Yazılar-Bildiriler-Tartışmalar)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Yıldızdöken, Ç. (2017). "Şüpheden Kartezyen Düşünceye Giden Yol". *Mavi Atlas*. 5(1), 44-68.

Yüksel, Y. (2011). "Kesinlik ve Puslu Mantık". *Sosyoloji Dergisi*, 3(22), 517-531.

Wittgenstein, L. (2022). *Kesinlik Üzerine*. (Z. Özcan, Çev.). Ankara: Fol Kitap.

Elektronik Kaynakça

https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 08.10.2023-05.05.2024)

https://avys.omu.edu.tr › public › ismail.serin (Erişim Tarihi: 01.12.2023)

https://farkinedir.com/dogruluk-ve-kesinlik-arasindaki-farklar-nelerdir/ (Erişim Tarihi: 07.12.2023)

https://www.aleva-latli.com.tr/ikinci-aydinlanma-cagi-dusunce-devrimi/. (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

https://adm.ataaof.edu.tr/pdf.aspx?du=Z%20FKqqdRx%20Rqbn9etf%204YA== (Erişim Tarihi: 05.07.2024)

EKLER

Ek 1: Taranan Eser Listesi

Mahçupyan, E., Baran, T. (2004). "Salkım Hanım'ın Taneleri", A. Tüzün (Yay. Haz.) *3 Altın Portakal 3 Senaryo* (s. 130-231) içinde. Ankara: Antalya Kültür Sanat Vakfı Yayınları.